د خوشال خان ختک د زوکړې د څلورسومې کالیزې په ویاړ

لرغونپوهنه

(د سپړنو او څېړنو چارې)

لیکوال

پوهنوال محمد رسول باوري

۱۳۸۰ ل ـ ۲۰۰۱ م کال

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيوليك

تقريظ ١

يادښت ۵

يادونه ١۴

سريزه ١٧

لومړی څپرکی:

الف: لرغونپوهنه څه شی دی ٢۵

ب : له نورو علومو سره د لرغونپوهنې اړيکې ٣۴

دويم څپرکی :

دلرغونپوهانو ساحوي څېړنې ۴٩

الف: د ټاکل شوې سيمې په اړه دتاريخې... ۵٠

ب : دټاکل شوې سيمې په اړه د جغرافيې... ۵١

ج : دشفاهي معلوماتو ټولول ۵٢

د : دمادي معلوماتو ټولول ۵٣

دريم څپرکی :

په هالنډ کې دلرغونو سيمو دعلمي سپړنو بهير ... ۶١

څلورم څپرکی :

دلرغونو اثارو بيا جوړونه ٨٠

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: مجهز لابراتوار ۸۲
ب : دخاورین لوښي بیا جوړونه ۸۳
ج : دفلزي اثارو بیاجوړونه ۸۸
د : دعضوي اثارو بیا جوړونه ۹۰

پنځم څپرکی :

دلرغونو اثارو تحلیل او کره کتنه ۹۳
الف: دلرغونو اثارو دشکل تحلیل او کره کتنه ۹۴
ب : دلرغوني اثر دزماني او مکاني تحلیل ... ۹۶
ج : دلرغوني اثر سیاقي تحلیل اوکره کتنه ۹۹
د : دلرغونو اثارو دتاریخ ټاکنې میتودونه ۱۰۱

شپږم څپرکی :

دلرغونو اثارو دتاریخ ټاکنې میتودونه ۱۰۴
الف: دتاریخ ټاکنې نسبي میتودونه ۱۰۵
ب : دلرغونو اثارو د تاریخ ټاکنې مطلق... ۱۰۸
۱ - دکاربن ۱۴ میتود ۱۰۹
۲ - پالیو مکنیتي میتود ۱۱۲
۳ - ددندروکرونولوژي میتود ۱۱۴
لنډیز اوپایله ۱۱۸
اخځونه ۱۲۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریظ

لرغونپوهنه پرنسپونه او میتودونه) ددې رسالې نوم چې محترم پوهنوال محمدرسول باوري له سریزې او نتیجې نه پرته په شپږو څپرکو کې په روانه پښتو لیکلې دی.

له کومه ځایه چې خبر یم دغه اثر په دغه موضوع کې په پښتو ژبه لومړی مستقل اثر ګڼل کېږي .ددې موضوع په اړه به ځینې مقالې لیکل شوي او دلته ا و هلته خپرې شوي وي خو د مستقل اثر په حیث تر اوسه پورې په افغانستان کې بل چا دغه کار نه دی کړی او دا یوازې باوري صاحب دی چې دغه علمي ا و ډېر مهم ا و ګټور اثر یې د تحقیق ا و تبتع له ټولو منل شویو موازینو ا و معیارونو سره سم لیکلی دی .زه په خپل وار ده ته کور ودانی‌او شاباسی وایم ا و په دغو علمي کارونو کې ورته نورې هم بریاوې غوارم .

ارکیالوجي [Archeolgy] یا لرغونپوهنه یو نوی او تازه علم دی چې د نولسمې پېړۍ په لومړیو کلونو کې منځته راغلی او د همدې پېړۍ په وروستیو کې د یو علم په حیث وپېژندل شو، په دغه لږې موده کې دې علم راوښودله چې دعلومو د لویې کورنۍ په غړو کې یو ډېر مهم ا و ګټور غړی دی .دا دخپلې کورنۍ له ځینو غړو سره نږدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

،دوستانه ا و متقابلې ا و له ځینو نورو سره یو جانبه روابط لري یانې ځینې علوم له دې علم نه مرسته غواړي لکه تاریخ ،قبل التاریخ،انتروپولوجي، کرونولوجي،سوسولوجي، ... او بیا ځینې نور علوم له دې سره مرسته کوي لکه جیولوجي، مساحت کیمیا ،بیولوجي،فزیك ...

دی علم د ځمکې پر مخ د انسان د منځته راتلو ا و خوړېدو په متعلق پخوانې ذهنیتونه ا و تصورات سم کړل ا و هم یې د بشر عمر ملیونونو کالو ته ورساوه.

همداسې د لرغونو تمدنونو په اړه یې هم پخوانې خیالات ا و انګېزې تصحیح کړل ا و دا یې ثابته کړه چې د پخوانیو تمدنونو زانګو په لویدیځ کې نه، بلکې په ختیځ کې ده، دې علم په همدې توګه ډېر نور مهم ا و ګټور کارونه کړي دي چې زه یې دلته نه څېړم

لرغونپوهنه داسې یو علم دی چې د انسانانو مادي پاتې شوي اثار په خبرو راولي ا و په دې توګه له تاریخ ا و قبل التاریخ ا و نورو علومو سره مرسته کوي. زیاتره مورخین په دې عقیده دي چې لیکلي اثار کتیبې د تاریخ لیکنې ا و د ماضي د احیا لپاره د اهمیت له پلوه په لومړۍ درجه کې راځي، ځکه چې هغوی ژبه لري ا و خبرې کوي او خپل وخت حالات بیانوي .خو زه وایم چې د هغو په خبرو ا و بیان کې هومره فصاحت ا و بلاغت نه شته ا و دا د لوستونکي کار دی چې څه مطلب ترې اخلي ا و څرنګه یې تعبیر ا و تفسیر کوي. موږ پوهېږو چې هر لوستونکی عین مطلب ترې نه اخلي ا و ددې تعبیر او تفسیر استنباط کې هم توپیرونه ضرورلیدل کېږي نو په دې صورت کې لیکلي اثار دومره زیات د اعتماد ا و اطمینان وړنه ګڼل کېږي بر عکس مادي پاتې شوي دي.

اثار ا و ابدات که څه هم لکه چې لیکل شوي اثار ژبه نه لري خو د خپل وخت حالات په ډېر فصاحت بلاغت او وضاحت سره بیانوي ا و د هغوی دبیان په تفسیر ا و تعبیر کې د لرغونپوهانو تر منځ هومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلافات نه ليدل کېږي او زياتره توافق لري مثلا يوه مجسمه راواخلئ او په ځير ورته وګورئ هغه به درته ووايي چې کله جوړه شوې ده ؟څه يې اغوستي دي؟ نژاد يې کوم او دين او مذهب يې څرنګه وو؟ ږيره لري او که نه؟ زوړ دی او که ځوان ؟ د سر وېښتان يې څرنګه جوړ کړي دي؟ په غاړه ،غوږو او لاسونو کې يې څه راز ګاڼې اچولې دي؟ او په دې توګه به د خپل عصر ښکلا پېژندنه ،رسوم ،عادات ،معتقدات ،هنر او صنايع او ډېر نور څه بيان کړي او خپل دغه بيان کې هم صداقت لري او له همدې کبله اکثره لرغونپوهان په خپل بيان کې سره موافق دي.

دا علم دهرې منطقې او هر هېواد په تېره بيا د افغانستان لپاره ډېر اهميت لري په افغانستان کې دغه علم د نولسمې پېړۍ په دويمه لسيزه کې خپل لومړنی قدم ايښی دی. او له دې وخت نه راپه دې خوا يو زيات شمېر لرغونپوهان افغانستان ته په رسمي او نا رسمي توګه راغلي دي او دغه هېواد يې د خپلو څېړنو او کيندنو له پاره يو جنت ګڼلی دی او دومره اثار يې رابرسېره کړي او لاس ته راوړي چې د شرق او غرب موزيمونه پرې ډک شوي دي.

په افغانستان کې د لرغونپوهانو د کار او زيار په نتيجه کې راښکاره شوه چې دا هېواد يو ډېر لرغوني هېواد دی او له زرګونو کالو راهيسې په لومړنيو انسانانو اباد وو او په خپله منطقه کې د يو شمېر زړو تمدونونو، عقايدو، اجتماعي سيستمونو، هنري مکتبونو او مقتدره امپراتوريو دمنځته راتلو، انکشاف اوپراختيا مرکز ګڼل کېده.

د نورو هېوادونو تاريخي ابدات زياتره د ځمکې پر سر په خپل ځای کې لاتر اوسه پورې په هماغسې رنګ ولاړ دي خو په افغانستان کې د تاريخي ابداتو يو لږ شمېر دلته تر سترګو کېږي او نور ټول تر ځمکې لاندې پټ پراته دي دا ځمکه چې افغانستان د خپل اوږده تاريخ په ترځ کې د مهاجمينو ،متعارضينو او يرغلګرو په لاس څو ځله وران ويجاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی دی او زیاتره تاریخي ابدات یې له خاورو سره خاورې شوي، نو ځکه نن له سترګو پټ دی او څوك یې نهویني.

په تېره بیا د افغانستان د ولسونو او لرغونپوهانو وظیفه ده چې د افغانستان د خلکو فرهنګي شتمني رابرسېره او خوندي کړي او جهان ته وښایي چې افغانان که نن په ګېډه مړه او په تن پټ نه دي خو د فرهنګ او کلتور له پلوه دومره شتمن او ماړه دي چې لرې او نږدې هېوادونو سره یې بې دریغه او سخاوتمندانه مرستې کړي او د هغوی خصوصي او ملي موزیمونه یې ډك او ماړه کړي دي.

د افغانستان هره دره غونډۍ او هره دښته لرغونپوهان ځان ته رابولي چې راشئ او وسپړئ تاریخي اثار او ابدات رابرسېره کړی

دا رساله د همدې مقصد لپاره ډېر اهمیت لري ځکه چې افغانان د لرغونپوهنې له اساساتو او میتودونواو اصطلاحاتو سره اشنا کوي، او هغوی دې ته رابولي چې که له یوه ځایه بل ځای ته ځي نو د لارې په ترڅ کې باید خپل شا وخوا ته په دقت وګوري او بې پروا او بې اعتنا ورځنې تېر نه شي او خپل قدمونه هم په ډېر احتیاط کېږدي، ځکه خدای مه کړه چې کوم تاریخي قیمتي اثر تر پښو لاندې او مات نه شي.

په پای کې زه ددې اثر په غور لوستلو او ځان پوهولو ته هغه ښاغلي رابولم چې په رښتیا غواړي د افغانستان پر تاریخي اهمیت باندې پوه شي او د هغه په فرهنګي غنا باندې ځان خبر کړي او په مجموع کې افغاني ټولنه ښه وپېژني که څه هم چې د محترم باوري صاحب دغه رساله به سمدلاسه څوك دغه هدف ته ونه رسوي ځکه چې دا تاریخ نه دی خو د یوې ټولنې د تاریخي درك او پیژندلو لپاره سرې ته صادقانه او عالمانه لارښوونه کوي چې دا په خپل ذات کې ډېر اهمیت لري.

په درناوي

پوهاند محمدحسن ضمیر صافی

د اجتماعي علومود پوهنځي استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادښت

دانسان د پيدايښت د ځاى او د لومړنيو ټولنو د روښانه تصور د علمي پيژندنې اوهمدارنګه د هغوى څرنګوالى، د اقتصادي او ټولنيزو سيستمونو د جوړښت او په ټولنيزه توګه د انسان د کلتور په هکله ډېره موده مخکې په طبيعي او ټولنيزوعلومو کې ځينې مطالعې اوڅېړنې شوي چې ګټورې پايلې ترې لاس ته راغلې دي.

په هغه وخت کې چې کلاسيکو علومود پخواني انسان په هکله ځينې ښبنده تيورې څرګندولې نو د اروپا درسانس دورې (دتېرې زمانې) د پاتې توکواو اوزارو د څېړنې لاره يې اواره کړه. لـه صنعتي انقلاب څخه وروسته د کيندنو په لارو چارو کې د نوي تخنيك څخه په زياته کچه د ګټې اخستنې له کبله د لومړني انسان پاتې شونې او توکې ومیندل شول دبېلابېلو ميندل شوواثارو لـه څرنګوالـى سره د مينې اود جيولوجي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوان علم په مرسته چې د لرغونو توکو د نېټې د ټاکلو زيات امکانات لري، دميندل شويو اثارو په توضيح او ځرګندولو کې زياتوالی راغی او د لرغونپوهنې ارزښت يې نور هم لوړ کړ. د اتلسمو او نولسمو پېړيو په اوږدو کې د ځمکې د ختيځو کلاسيکو او لرغونو تمدنونومطالعې او نويو ميتودونو د ميندل شويواثارو څېړلو او تحليلولواو په پای کې د انسان د اصلي پيدايښت ځای علمي پلټنو د لرغونپوهنې پرمختيا ته لاره اواره کړه او لرغونپوهنه (ارکيالوجي) يې د يو سيستماتيك دسپلين په څېر منځته راوستله.

د لرغونپوهنې پيدايښت او پرمختيا او د علمي پلټنو پايلو د ماقبل التاريخ د تېر وخت په اړه زياتې پوښتنې ځواب کړې، چې په ټوليزه توګه يې د لومړنيو انساني ټولنو د دوروترمنځ د پېژندنې اړيکو ته پراختيا ورکړه اودادی اوس يې د علومو په منځ کې غوره ځای نيولی دی.

له لرغونپوهنې سره مينه او ليوالتيا يوازې ددې پوهې د کارپوهانو او ځانګوالو تر بريده نه ده پاتې، بلکې د ټولنيزې پرمختيا په څېر يې د ټاټو خلکو پاملرنه، له نظر د بېل والي،اختلافاتو، شغل او کلتور سره سره ځان ته رااړولې ده، همدارنګه د لرغونپوهنې د څېړنو، ميندنو (لاسته راوړنو) پايلو د عامه اطلاعاتي رسنيو او دټولې نړۍ د زيات شمېر خلکو پام ځان ته اړولی دی. دلرغونپوهنې ميتودونه دهغوی لپاره د تاريخ معلوملو او پوهېدلو غوره سرچينه ده. ځکه چې(تاريخ) لرغونپوهنه په وروستيو کلونو کې له پوهنيزو تخکنيونو څخه په کار اخستلو سره د زياتو انکشافاتو او لاسته راوړنو شاهده ده.

د شلمې پېړۍ شپېتم کلونه د نظرياتو او مفکورو د شکل له پلوه په طبيعي او ټولنيزو علومو کې يوهېښنده دوره وه. د تخنيك د مقدار او ځرنګوالي په کارول، د توکو د اندازه کولو نظريې اوپد يدې ددې دورې ټاکونکې ځانګړتياوې وې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نویو علمي نظریود یو سیستم په داخل کې دعناصرو بېلابېل فکتورونه منځته راوړل ځکه چې په یو سیستم کې ټول عناصر له یو اوبل سره متقابلې اړیکي لري چې په ټولیزه توګه یې همدغه اړیکي اواغېزي څېړي. د بېلګې په توګه د نفوسو، ګڼوالې اود ډېروالي بیلانس د عناصرو او بیلابېلو فکتورونوپه څېر له یو او بل سره متقابلې اړیکي او اغېزې یې د ایکولوژي د سیستم په وسیله څېړل کېږي دهمدې اصل په ټینګار یوسیستم د فکتورونو د ټولو اړخونود څېړونکي په حیث کولای شي چې دیوسیستم څرنګوالی،ټولنیز اړیکي او مناسبات په یو ماډل کې مطرح کړي.

د شلمي پېړۍ د شپیتموکلونو په وروستیو کې د امریکې په متحده ایالتو کې د یو شمېر پوهانو په هڅه او هاند لرغونپوهنه د پرمختیا لوړو پوړیو ته ورسېده چې په متحده ایالتو نو کې د نوي بدلونو نو په ترڅ کې یې په تبلیغاتي ډول د (نوې لرغونپوهنې) نوم ورکړ، په تېرو شلو کلونو کې لرغونپوهان په دې هڅه کې وو، چې د څېړنې اوسپړنې میتودونه،تخنیکونه او د هغوی تعبیراو تفسیر په لرغونپوهنې د تیورۍ (سیستم) او(منطقوي ماډل) پر بنسټ ودروي.

په هر حال شل کاله مخکې هم په میندل شویواثارو د لرغونپوهنې ډېر کارونه ترسره کېدل خونن لرغونپوهنه په هغوټولو اړوندو موضوعګانو چې په ماقبل التاریخ کې په تېر شوي انسان پورې اړه لري د ساحوي څېړنې تر څنګ په تحلیلونو ، تفسیرونو ، تعبیرونو او د تیوریو په تدوین او د سیمه ییزو نمونو پر جوړولو لګیا ده .

په اوسني وخت کې د لرغو نپوهنې بنسټیزه موخه د عمومي تیوري پرمختیا ده چې وکولای شي د ماقبل التاریخ انسان دژوندد بدلونونو په هکله پوره پوهه راوښیې، ددې هیلې په تر سره کولو سره د یو پیشبیني شوي ماډل د پیداکېدو امکان دی چې وکولاي شي دهغه مهم اړخونه او د وخت ډلبندي توضیح او روښانه کړي لاس ته راځي، لازمه پوهه په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدې تيوري کې نغښتې چې لرغونپوهنه د (ثبت شوي تاريخ د مرحلې پورې ته لوړوي.

د لرغونپوهنې په څېړنو او پلټنو کې له نويو ميتودونواوتخنيکونوڅخه ګټې اخستنې په تېرو ۲۵ کلونو کې د څېړنو او مطالعو مزي نورهم غزولي دي او همدارنګه اقتصادي اوتاريخي لرغونپوهنې هم ددې علم په پرمختيا کې ستر رول لوبولی دی.

اقتصادي لرغونپوهنه د لومړنيو انساني ټولنو ترمنځ اړيکې څېړې يا په بله وينا اقتصادي لرغونپوهنه دماقبل التاريخ ټولنو ترمنځ د راکړې ورکړې او سوداګرۍ څرنګوالی راښيي، ددې څانګې د لاس ته راغلو توکو د مطالعې له مخې د هغه وخت د تخنيک د پرمختيا د کرګرۍ په برخه کې ځينې توکي د يادولو وړدي.

همداشان ددې واقعيت په نظر کې نيولو سره چې د پخوانيو ټولنو پېژندنه چې هېڅ رنګ ثبت شوي اثار يې نه شته خو د لرغونوميندل شويو اثارو له لارې کولای شو چې د تاريخي لرغونپوهنې په وسيله د هغو د ليکنو او انځورونو په څرنګوالی پوه شوچې په لرغونو اثارو کښل (تراشل) شوي دي.

د هغه ميتود څرنګوالی چې د اصلي ليکنو او انځورونو لپاره ترې ګټه اخستل کېږې د هغو اثارو په څرنګوالي پورې اړه لرې چې ليکنه پرې شوې وي.

پر هغه څه چې وغږېدم کولای شم چې ووايم د ګران افغانستان په پوهنيزو اوڅېړنيزو حلقو کې د يو داسې پوهنيز اثر چې د لرغونپوهنې عمومي بحثونه په کې په ميتوديکه اوتيوريکه توګه څېړل شوي وي د رامنځ ته کېدو ضرورت يې له ډېره وخته راهيسې حسابيده. مخکې له دې د هېواد په تعليمي او تحصيلي ټولنو کې او د کابل پوهنتون د ټولنيزو علومو د پوهنځي د محصلينو لپاره ددې اثر ضرورت تر ټولو زيات محسوسېده له نيکه مرغه ښاغلی پوهنوال محمد رسول باوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه علمي تشه د (لرغونپوهنه). په ليکلو ډکه کړه او د مينه والو ضرورت يې پوره کړ.

ددې ترڅنګ ښاغلي پوهنوال باوري په کابل پوهنتون کې د لرغونپوهنې استاد و ، د نوموړي ګټوروکارونو ددې علم د لاښې روښانتيا لپاره دپوهنيزو ليکنو او څېړنيزو اثارو د خپرولو له لارې ډېر ښه کار تر سره کاوه. نوموړی د هجرت په کاله کې هم د خپل مسلك پر علمي څېړنه بوخت و.

د ښاغلي پوهنوال محمد رسول باوري اثر (لرغونپوهنه) په حقيقت کې د هغو ميتودونو او څېړنو له اصولو څخه کار اخيستل دي چې په دې وروستيو کلونو کې ترې د لرغونپوهنې په علم کې ګټه واخيستل شوه اود پرمختيا سبب شول. (لرغونپوهنه) د يو ميتوديك اثر په څېر په خپلو شپږو فصلونو کې د پرمختللې لرغونپوهنې د يو لړ موضوعګانو پوره انځور باسي.

له علمي ميتودونو اوپرنسيپونوڅخه په ګټه اخستنې سره د مفکورو له څېړلو د منطقي تسلسل سره يوځاي موضوعات په روښانه توګه مطالعه کوي چې په اخره کې يولنډيز او پايله هم لري

(لرغونپوهنه اونوروعلومو سره يې اړيکې)

د لومړي څپرکی عنوان دی چې په کې د لرغونپوهنې پيژندنه توضيح او تشريح او له نورو علومو سره يې اړيکې په کې څېړل شوې دي. بې شکه له هر پوهنيز دسپلين او د څېړنې له نورو علومو سره تر يوځاکلي بريده اړيکې لري او د مرستندويه علومو په څېر يې له ميتودونو او تخنيکونو څخه د څېړنو په پايلو کې ګټه اخلي.

لرغونپوهنه تر ډېره حده له طبيعي او اجتماعي علومو سره ډېرې نږدې اړيکې لري چې په (لرغونپوهنه) کې پرې په ډېره ښه توګه بحث شوی دی له

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي جملې څخه د جيولوجي د ميتودونو او څېړنوله اصولو څخه ګټه اخيستل د لرغونپوهنې بنسټيز توکي دي.

په نړۍ کې (ژوندی اورګانيزم) يو جيولوجيکي مفکوره ده داهغه وخت منځ ته راغله چې بيولوژي لا د ځانګړي علم په حيث منځته نه وه راغلې.

د اورګانيزم تاريخ د (paleontologie) په وسيله ټاکل کېږي چې دا د جيولوجي يوه څانګه ده چې د حيواناتو او نباتاتو فوسيلونه چې د تيرو په پو ړيوکې وي مطالعه کوي.

د جيولوجي هغه څانګه چې د تيرو په پوړيوکې د حيواني او نباتي فوسيلونو د ځای پر ځای کېدو وخت ټاکي او څېړي د تاريخي جيولوجي په نوم يادېږي. په داسې حال کې چې د تيرو د طبقود مقطع ګانو عمر د ستراتيګرافي د علم په وسيله ټاکل کېږي. دا درې علوم يانې تاريخي جيولوجي،پاليونتولوژي او ستراتيګرافي د يواو بل سره زنځيري تړاو لري.له هغو ميتودونو او تخنيکونو څخه چې د تيرواوځمکې د پوړيو وخت او عمر په ټاکلو کې په پورتنيويادوشويوڅانګو کې ترې ګټه اخيستل کېږي په لرغونپوهنه کې هم ترې غوره ګټه اخيستل کېږي د لرغونپوهنې د څېړنو پايلې د وخت ټاکونکي ميتودونو څخه په ګټې اخستنې پورې اړه لري. په لرغونپوهنه کې له لاندې څېړنيزوارونو او علمي ميتودونو څخه کار اخيستل کېږي د ځمکې د پوښ د پوړونو او د تيرو تاريخ ټاکونکي ميتودونه،د ټوپوګرافۍ له نقشو او اطلسونو څخه، د جغرافيې دپېچلو موضوعاتوپه څېړلوکې د هوايي فوتوګرافۍ څخه، د جغرافيې په ټاکلو سيستمونوکې د فکتورونو او مختلفو پديدويه څېړلو کې د تيورۍ له سيستم څخه. همداشان د بشري جغرافيې مطالعه په ځانګړې توګه د نفوسو جغرافيه چې د نفوسو شميره، د ګڼوالي اوزياتوالي کچه او د نفوسو داقتصاد د لوړوالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړتیاوې، دنفوسو د جغرافیې وېش اوپراختیا، نژادونه او اتنوګرافي هم په خپله لمن کې رانغاړي، هم د لرغونپوهنې د څېړنو او تحلیلونو په غوره منابعو کې شمېرل کېږي یا بالعکس د اقتصادي او تاریخي لرغونپوهنې د مطالعو اوڅېړنو پایلو بنسټ تاریخي جغرافیه ده. د لرغونو سیمو نومونه چې د هغوی له ډلې څخه د افغانستان لرغوني سیمي لکه

جګوده(Joguda) پختوس یا پختیکا، اراکوزیا، ګندهارا، بخدی، نیساپا، هریوا، ویکرنه او داسې نور د لرغونپوهنې له مخې میندل شوي دي. په ټولیزه توګه د لرغونپوهنې ټول اړیکي له نوروټولوعلومو سره په لومړی څپرکي کې په ښه توګه څېړل شوي دي.

د(اثر) دویم څپرکی څېړنې،مطالعې او (ساحوي څېړنې) ته ځانګړی شوی دی.

په دې برخه کې د ساحوي څېړنود پرمخ وړنې لپاره د جغرافیایي موقعیت تثبیت لازم دی چې د توپوګرافیکي نقشواود هوایې فوتوګرافۍ څخه ترې ځانګړې ګټه اخستل کېږې د موقعیت له تثبیت څخه وروسته د پلټنو او د ځمکې پرمخ د سپړنو د تخنیك مرحله پیلېږي اولابراتوارونه د میندل شویو اثارود عمر د ټاکلو له لوري هر اړخیزه څېړنه اوڅرګندونه کوي.

د(لرغونپوهنه) لیکوال په هالند کې د لرغونپوهنې دعملي پلټنو او د کیندلوپه لړ کې د مستقیم ګډون له کبله دساحوي څېړنو په برخه کې د علمي اوعملي تجربو دلاسته راوړلو لپاره د کار دلارو چارو، میتودونو اوعلمي تخنیکونو څخه کاراخیستل انځوروي.

د دریم څپرکي په څېړنیزه لړۍ کې دلاس ته راغلوتجربو انعکاس په (اثر) کې ارزښتمنه اضافه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په څلورم او پنځم څپرکیو کې د لرغونو اثارو یاني د ختینو لوښو، فلزي اثارو او عضوي اثارو د بیا جوړولو موضوگانې شاملې دي، لرغوني اثار باید په موزیم کې خوندي کړی شي چې د څېړنو بنسټ جوړوي. او هم دا رنګه د لرغونو اثارو څېړل د شکلونو او میتودونو د څېړنو له نظره لکه د لرغوني اثارو شکل څېړنه. د وخت او ځای څېړنه مطالعه کوي.

شپږم څپرکی د لرغونو اثارو د تاریخ ټاکنې میتودونو ته ځانګړی شوی دی. په دې برخه کې د تاریخ ټاکنې بېلابېل میتودونه یانې د ستراتیګرافي میتودونه، تیپولوژي میتودونه چې د تاریخ ټاکنې نسبي میتودونه دي، د کاربن ۱۴ طریقه، د پالیو مګنیتي طریقه، د اندروکرولوژي طریقه په غوره ډول په کې څېړل شوي دي.

لرغونپوهنه په مستقیم ډول د لرغوني تاریخ ټاکنې له پلوه د تقویمي سیستم دامکاناتو لرونکې نه ده خو په طبیعي علومو کې د میتودونو انکشاف او پرمختیا د لرغونپوهنې لپاره دا امکان برابر کړی دی چې له هغې څخه په ګټه اخستنې سره نه یوازې د لرغونو اثارو سم تاریخ ټاکی، بلکې د پېښو کرونولوژي چې په شکل او د کلتور په تکامل کې لاس لري هم په کې څېړل شوي دي.

په لرغونپوهنه کې د مطلق تاریخ ټاکنې له میتود څخه کار اخیستل په په لومړي کتار کې ځای لري.

له دې میتود څخه د ګټې اخیستلو وجه داده چې په ټوله نړۍ کې ترې ګټه اخستل کېږي او هیڅ برید (محدویت) نه پېژني.

هاغه څه چې غالباد تاریخ ټاکنې د میتودونو په اړه په لرغونپوهنه کې په کار وړل شوي دي او په زړه پورې ښکاري دهغوی بېلابېل والی دی، دا سې ښکاري چې د مختلفو میتودونو بېلابېل والی ډلبندي شوی وي پرته د هغو پرنسیپونو له توپیر ونو او تخنیکونو څخه چې د فزیك او کیمیا په علومو کې وي او په دوی پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه د وخت تاکنې نوي میتودونه کولی شي چې نوي میتودونه کشف کړي اوسني پراخو درجه بندیو ته نوره هم پراختیا ورکړي.

زه ښاغلی پوهنوال باوري ته ددومره ارزښتمن کتاب په لیکلود زړه له کومې مبارکی وایم او د نورو پوهنیزو او څېړنیزو اثارو د منځ ته راوړلو لپاره ورته نور زیات بری او توفیق غواړم.

د (لرغونپوهنه) اثر نه یوازې د محصلینو او د علم د مینه والوضرورت د لرغونپوهنې په برخه کې پوره کوي، بلکې ددې کتاب څېړنیزارونه، میتودونه،او پرنسیپونه به دهغو لیکوالواوپوهانو لپاره غوره اخذ وي چې د لرغونپوهنې د څېړنیزواوپوهنیزوموضوعاتود لیکلوسره مینه لري.

پوهنمل عارفي.

هالنډ د ۲۰۰۰ دسمبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه

زمـوږ هېوادوالـو د ووروسـتیو پنځوسـو کلونـو پـه بـهیر کـې د لرغونپوهنې په اړه د ډېرو مطالعـاتو او څېړنوله کبله د خپـل هېواد لـه تـاریخ او فرهنګ سـره ډېره بلدتیـا موندلـې ده. دا څېړنـې د کورنیـواو بهرنیو متخصصینو او پوهانو له خوا ترسره شوې دي. په دې اړه کولای شـو خـدای بښلـی عبدالحـی حبیبـي، ارواښادا حمدعلـي کـهزاد، مسـتمندي، ارواښادغبـار، پوهـاند میرحسـین شـاه، پوهـاند الفشـاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځدراڼ،طرزي او يو شمېر نور چې بهرني متخصصين دي، لکه مېرمن لويس دوپري، کزال، الچين، کارلتول مسن، جان، مارشال، کرشمن،مشينك، پوګاچينکوا ،سرينډي،ج.ګ.شو او داسې نور ياد کړو.
سربېره پردې د کابل پوهنتون د ټولنپوهنې ډيپارتمنټ يو شمېر ښوونکو هم له ډېرو ستونزو سره سره وکړای شول خپل علمي اثار د لرغونپوهنې محصلينو اومينه والو ته وړاندې کړي چې له دې جملې څخه يو استاد رسول باوري دی چې د لرغونپوهنې په اړه يې زيات شمېر اثار او ليکنې محصلينو او مينه والو ته وړاندې کړي دي.
د لرغونپوهنې له اثارو څخه يو دا دی چې ښاغلی رسول باوري په دې وروستيو وختونو کې د مهاجرت پرمهال په پښتو کښلی دی. دا اثر شپږ څپرکي لري، چې په لاندې ډول دي:
په لومړي څپرکي کې لرغونپوهنه په علمي توګه راپېژني او ددې پوهې اړيکي له نورو هغو سره پرتله کوي.
په دويم څپرکي کې دسيمه ييزو لرغونپوهانو څېړنې ارزول شوي، چې په دې اړه ډېر تاريخي او جغرافيايي معلومات له يو شمېر شفاهي موادو سره راټول شوي دي، چې دلرغونپوهنې محصلين او مينه وال په ښه توګه وکړای شي ددې پوهې په څېړلو سره خپله لار په سمه توګه لنډه کړي.
درېيم څپرکی: په هالېنډ کې د لرغونپوهنې څېړنې ته يوه کتنه: په دې برخه کې ليکوال د هالېنډ د لرغونپوهنې د علمي چارو څېړنه کړې ده.
څلورم څپرکی: د لرغونو اثارو موندنه او بيارغونه: ليکوال په بنسټيز او علمي ډول دلرغونپوهنې مجهز لابراتوار تر څېړنې او شننې لاندې نيولی، ختين، اوسپنيز او عضوي اثار يې په ماهرانه توګه رغولي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی: دلرغونو اثارو شننه او څرګندونه: دا څپرکی دشکلي شننې، زماني او مکاني ارزونې، سیاقي شننې او د لرغونو اثارو د څېړنې او شننې پر بنسټ ولاړ دی.

شپږم څپرکی: دلرغونو اثارو میتود جوړونه: دا څپرکی پر دوو برخو وېشل شوی: د تاریخ جوړونې نسبي میتود او دتاریخ جوړونې مطلق میتود. لیکوال په پای کې د کتاب پایله په دې ډول بیانوي چې ددې کتاب په لیکلو کې د کورنیو او بهرنیو لیکوالو له اثارو څخه کته اخیستل شوې، چې نومونه یې هم د کتاب په پای کې راغلي دي.

لیکوال وړاندې تردې چې دا کتاب ولیکي؟ په دې اړه یې یو شمېر خورې ورې لیکنې هم وکړې، د یادونې وړ ده چې پر ۱۳۷۰ ل کال دي لیکوال دې کتاب ته ورته یو کتاب هم کښلی او په کابل دولتي چاپخونه کې چاپ شوی و، له بده مرغه ډېر لږ شمېر یې د مینه والو لاسته ورغلی، پاتې یې سوځېدلي دي.

څرنګه چې زه د استاد باوري له ګټورو کارونو او په خپله دده له شخصیت سره د کابل پوهنتون له پېر راهیسې بلد یم، نو دا اثر یې پر دې ستایم چې په داسې سختو حالاتو کې هم استاد باوری خپل قلم نه دی ایښی او لاهم هڅه کوي چې دلرغونپوهنې د محصلینو او مینه والو لپاره خپلو څېړنو ته دوام ورکړي او همدا راز ددې کتاب چاپ او خپرول هم خپلوهېوادوالو ته یوه ګټوره هڅه ګڼم.

په مینه

شاه محمود محمود

د تولنیزو علومو پوهنځي د تاریخ څانګې استاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

نړیوال دپوهې په زور د ټولنې او طبعیت ټول پټ او ناسپړلي رازونه یو په بل پسې راڅرګندوي.

دا دی نن سبا د طبعیت یو بل پټ راز [دانساني جن جوړښت] دجنتیکي پوهې په مټ برملا شو،چې دطبیعي علومو لپاره د ستر او ښتون پیل ګڼل کېږي. د طبیعي او ټولنیزو علومو د ودې یون د همدا سې سترو او ښتونونو لړۍ ده ،هغه وخت چې چارلس لایل،لامارک او ډاروین دژوندیو موجوداتو په اړه خپله رایه څرګندوله او یا له هغه وړاندې یوناني فیلسوفانو د ژوندانه دمبدا او پیل څرک غوښته،او یا هغه وخت چې د مصر دلرغوني تمدن مخکښانو لیکدود منځته راوست او یا له هغه وخته چې لومړنیو انساني ټولنو منظم کورنی سیستم ومانه اویا هم له هغه وخته چې لومړني انسان د اور په لمبو کې ځان ته خواره

(c) ketabton.com: The Digital Library

برابر کړل او یا تر هغه وړاندې لومړنیو انسانانو د کار وسیله وکاروله او یا دې ته ورته نورې پېښې،هره یوه د انساني ذهن د ودې په بهیر کې بېل باب او د پوهنې یوه ټاکلې مرحله څرګندوي چې په حقیقت کې هره یوه دا ډول پېښه د وروستیو پراختیاوو لپاره د ستر اوښتون پیل ګرځېدلې او منل شوې دي

پوهنه رڼاده داسې رڼا چې دانسان د څارونکي او لټونکي ذهن لپاره هر تورتم رڼا کوي او د هرې پوښتنې منطقي ځواب وايي،د پوهنو دا لړۍ یوازې دانسان د راتلونکي او یا اوسنیو حالاتو په پېژندنه او پوهنه محصوره او لنډه نه ده،بلکې دانسان د پخوانیو کړووړو او لاس ته راوړنو په اړه هم پر له پسې هڅې کوي،چې دهمدې هڅو له ټولیو څخه یو هم دلرغونپوهنې دسپلین،پیدا ایښت،وده او پراختیا ده

لرغونپوهنې هم دنورو علوموپه څېرد ودې ا و پرمختیا بېلابېلې مرحلې ترشا پرې ایښې دي په طبیعي ډ ول دهرې مرحلې ښېګڼې او بریاوې بلې مرحلې ته لېږل شوي دي ا و د غلطیو ا و ناخوالو د تکرار ا و بیا کېدو مخنیوی شوی‌دی. ددې څانګې لارویانو د خپل ځان پر وړاندې هره ستونزه دپوهې په مټ ا و د نورو علومو په مرسته لرې کړې او د زیات زیار ګاللو په وجه یې د لرغونپوهنې پرنسیپونه ا و میتودونه رامنځته کړي او هغو ته یې وده ورکړېده .دتجویز ا و خطا له اصل څخه بیا تر استقرار ا و قیاس پورې له مادي ا و میتافریکي څرګندونو څخه بیا تر انالوجیکي تعیمم پورې د څېړنې بېلابېلې لارې یې طی کړي او دادی اوس یې په نړۍ کې د نورو علومو تر منځ ټاکلی مقام ګټلی دی

لرغونپوهنه سره له دې چې ځوانه پوهنه شمېرل کېږي ا و دخپل ذاتي پیدا ایښت [Archeology]دلرغونپوهنې څخه یې لا څلورمه پېړۍ نه ده پیل کړې .خو له هغو علمي څانګو سره دڅنګ وهلو جوګه ده چې د ذاتي تاریخ دپېړیو شمېرېې شلوته رسېږي او یا له هغو اوښتې دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا په خپل وار سره ددې علمي څانګې د اړتیا او پیاوړتیا بېلګه ده.که [ایساك دی‌پري]پر [۱۶۶۵م کال د ډبرینو وسلو په اړه لومړنۍ نظریې خپرولې او فرانسوي عالم [ماګودل]پر [۱۷۳۰م] کال د ډبرینو وسلو دکارولو په ادعا له کنفرانس څخه په زور شړل شوی او یا [بوشته دی پتر]پر [۱۸۶۴م] کال له[دکلتي څخه تر لوریالي پورې زمانه] د اثر لیکلو جرات کړی دی او یا فرانسوي لرغونپوه [لارته]د لرغونپوهنې لپاره ځینې اصطلاحات منځته راوړي او بیا پر [۱۸۸۰م] کال د [ګبرل مارتلیه] د [تاریخ پیلامه] تر نوم لاندې د لرغونپوهنې بېلابېلې دورې تصنیف کړې دا او داسې نورابتکاري اقدامات ټول د هغو هڅو پرله پسې لړۍ ده چې د لرغونپوهنې څانګه یې د هدف لورې ته د رسولو جوګه کړې ده.له ۱۹ پېړۍ را وروسته نور ددې څانګې داحکامو او نتیجوپه اړه دشك او تردیدځای پاتې نه شو.

د شلمې پېړۍ په پیل کې دلرغونپوهانوله خوا دلرغونې نړۍ‌په اړه بېلابېلې مفکورې او نظریې منځ ته راغلې،دا چې دبشري تمدن منشا له کوم ځایه پیلېږي؟ څنګه پیل کېږي او پراختیا مومي؟ او داسې نورې پوښتنې هغه محرکه پېلوزي وه چې دنړۍ د بېلابېلو پوهانو او بېلابېلو علمي څانګو پام یې ځان ته راواړاوه د نامتو لرغونپوهانو [الیوشیمت،ګوردن چایلد ،مورګان] له خوا طرح شوی هغه مساله چې ټول بشري تمدن له پخواني مصري تمدن څخه اخستل شوی او وده یې کړې ده د یو شمېر نورو پوهانو لکه [جیولیان استوارو،اومېرمن بوسراپ]له خوا وننګول شوه او دهغې طرحې خلاف یې دهرې سیمې پرامکاناتو او وړتیا تکیه وکړه او دبېلابېلو تمدنونو د پیدابښت مساله یې توضیح کړه [چې لرغونپوهان لومړۍ‌طرح د **diffiusion** او دویمه طرحه د **culturalEcology** په نوم یادوي] دې طرحو اودې ته ورته نورو مسایلو د لرغونپوهنې څانګې لپاره دمتودیکې ودې تر څنګ دتیوریکې ودې زمینه هم برابره کړه چې اوس په نړۍ کې زیات شمېر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثار، مجلې ا و جريدې د لرغونپوهنې دبېلابېلو اړخونو د توضېح ا و تفسير لپاره خپرېږي د بېلګې په توګه لـه دوه سوه زياتې مجلې ا و جريدې يوازې هالېند کې دلرغونپوهنې په اړه دخپلو مينه والو لپاره خپروني لري.

دلرغونپوهنې په درې ګونو څانګو کې [دفتري لرغونپوهنه ،ساحوي لرغونپوهنه ا ولابراتواري لرغونپوهنه]نامتو پوهان دشهرت لوړودرجوته رسېدلي ا و لرغونپوهنه يې هم د يوه منل شوي علم مقام ته رسولې ده.

دامريکايي لرغونپوه [دپتز](دلرغونو اثارو تحليل) اثر دفلسفي منطق په لرلو سره نه يوازې دا چې دلرغونپوهنې د تحليل او ارزونې سطحه يې د لوړتيا پوړيوته رسولې بلکې دنورو ټولنيزو علومو لپاره هم د ميتود ا و ارزونې دکړنلارې په توګه کټور ثابت شوي ا و کارول شوي دي دهسپانوي لرغونپوه [انتونيو پاردو]څېړنود هسپانې هېواد لرغونتيا په خپل اثر [نړۍ ا و لرغوني هسپانيا ۱۹۷۶م]دومره وځلوه چې د نورې نړۍ د هېوادونو لرغونپوهان يې وپارول چې همداسې ليکنې يې وکړې په دې ډول پاردو په لرغونپوهنه کې ديو ټاکلي مکتب لارښود وګڼل شو .

[و. ی.سريا نيدې] روسي لرغونپوه دميلادي کلونو دپيل پېړيو داسې سپړنې ترسره کړې [۱۹۷۹م]چې په اسيا ا و اروپا کې يې سيالي نه شي کېدلای په دې ترتيب نوموړی د همدې پېړيو نامتو لرغونپوه وشمېرل شو، د امريکايي ا و انګليسي لرغونپوهانو څېړنې په مصر کې دبشري نړۍ د لومړي تمدن زانګو نړيوالوته وروپېژندله نوموړو پوهانو [لارډکاروالون ا وکارتر] پر [۱۹۸۳م] کال دتوتنخمان فرعون په پيدا کولو سره وځلېدل، دهالېندي لرغونپوه [ايوخين ديبوس لـه خوا د جاوانومي انسان ۱۹۴۰ م دفوسيل پيدا کېدل نړيوالو تـه نوی ذهنيت ورکړ. دا او يو شمېر نور لرغونپوهان دمعاصرې نړۍ هغه ستوري دي چې لرغونپوهنه يې لکه چې ښايي نړيوالوته وښودله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنړیوالو ستورو تر څنګ په سیمه ییزه توګه ا و هم دهېوادونو په سطحه یو شمېر لرغونپوهانو داسې ښې پاېلې له خپلوڅېړنو څخه تر لاسه کړي چې نوم یې د نړۍ د نامتو لرغونپوهانو په شمېر کې راغلی دی.

دترای لرغونی ښار ا و شلیمن ۱۸۷۰، کریت جزیره ا و ارتورایوانس ۱۹۴۱، دمصري تمدن ا و فرانسوي ماریت۱۸۸۱، دسومریانو امپراتوري ا و فرانسوي دی بترزیك ۱۸۸۸. دسند مدنیت هړپه ا و موهنجودارو ا و سرجان مارشال ۱۹۲۲، اسان چیني یا تینانتروپ ا و في ونګ جونګ ۱۹۳۰. دبابل ا و اشور تمدن ا وکال دوی اووی ادزري۱۹۱۴. دایران دتیالك غونډۍ ا و ګیر شمن ۱۹۳۳. دانقرې پا ګزکوی او الماني لرغونپوه ګ وینکلر د مرکزي امریکا لرغونې سېمې ا وامریکايي لرغونپوه جان دی ستیفن ۱۸۴۰ دمکسیکو سپړني او دواروسیلر ۱۹۱۰. او یو زیات شمېر نور یادولای شو چې د سیمې ا ویا یوه هېواد سپړنې یې له خپل نوم سره تړلي دي

په افغانستان کې د لرغونو اثارو لټون ا و دلرغونو سیمو سپړل په رسمي توګه له۱۹۱۹ م کال وروسته پیل شوي دي، یو شمېر بهرني لرغونپوهان له خپلو هیتونو ا و ټیمونوسره هېواد ته راغلل ا و یو شمېر سیمې یې سروې ا و وسپړلې. ددې هیتونوپه ډله کې لومړی د فرانسوي ټیم یادونه کېږي چې دفوشه په مشرۍ پر ۱۹۲۲ میلادي کال افغانستان ته راغلل ا و دسپړنو امتیاز یې تر لاسه کړ چې وروسته وروسته یې دهمکارۍ هڅو وده وکړه ا و د { D. A. F. A } په نوم یوخپلواکه موسسه پرانستل شوه چې دهېواد زیاتې سیمې یې سروې ا و وسپړلې.

له فرانسوي ټیم څخه وروسته په پرله پسې توګه روسي لرغونپوهان ، ګرتسوف او واویلوف ۱۹۲۲ اوبیاوروسته دهغوی پرله پسې هیتونه. ،امریکایي لرغونپوهان لوویس دوپري ۱۹۵۶ ا و بیا وروسته لازنس

(c) ketabton.com: The Digital Library

نکل، کارلتون، سکون ا و نانسي دوپري ،هندي لرغونپوهان شري واستوا او کرشنادیوا ۱۹۶۰ ا و بیاد هغوی وروستي ټیمونه .

جاپاني لرغونپوهان شوشن کویاما و ماوریزیوتوزي ۱۹۶۵ ،ایتالوي لرغونپوهان پروفیسر تري او نور یو په بل پسې هېوادته راغلل او له افغاني لرغونپوهانو ا و متخصیصنو سره یې یو ځای څېړنې ا و سپړنې ترسره کړې دي

لومړني افغانان چې له بهرنیو لرغونپوهانو سره یې په څېړنو او سپړنو کې برخه اخستې ا و بیایې دهغو پر بنیاد ارزښتمن اثار لیکلي دي دشمېر له مخې زیات نه دي خو دکار ا و هغو ارزښت یې دومره اوچت دی چې ویلای شو دهېواد له لرغوني تاریخ ا و لرغونپوهنې سره یې نوم تړلی دی.

مرحوم شاهي بای مستمندي، مرحوم استاد احمد علي کهزاد ا و علامه حبیبي ددې متخصیصنو په لومړي مقام کې شمېرل کېږي. په افغانستان کې د علومو اکاډمۍ تر پرانیستلو وروسته د لرغونپوهنې خپلواکه اداره منځ ته راغله چې پخواني تجربه لرونکي مورخین ا و لرغونپوهان یې راټول ا و دهېواد د لرغونپوهنې دودې او پراختیا لپاره یې متې راونغښتلې ا و پر ۱۳۶۴ ل کال د کابل پوهنتون د اجتماعي علومو په پوهنځي کې د لرغونپوهنې او انسان پوهنې دیپارتمنت په پرانیستلو دځوانو لرغونپوهانو په روزنه ا و پالنه کې د علومو اکاډمۍ د لرغونپوهنې انستیتوت سره اوږه پراوږه ارزښتمن ګامونه اوچت کړل. په دې برخه کې ددواړو ادارو اړوندانو په پوره مینه هڅې وکړې، په خاصه توګه د پوهاند داکتر الفشاه ځدراڼ پوهاند ولي محمدرحیمي، پوهاند سیدسلطانشاه همام، پوهنمل واك، پوهیالی عثماني، پوهنیار ام الخیرمقبل، پوهیا لی سید مسعود بدخش دکابل پوهنتون له خوا ا و د علومو اکاډمۍ له اړخه سرمحقق کبیر رنجبر، محقق میر احمدجوینده، محقق ظاهر یوسفزی، محقق عبدالواسع فیروزي، محقق محمدنادر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نادر، محقق شکیب سالك، محقق میر عبدالروف ذاکر اود نورو نه ستري کېدونکې هڅې د يادونې وړ دي.

په افغانستان کې له ۱۹۲۲ م کال را په دې خوا بيا تر ۱۹۷۹ م کال پورې د بهرنيو او کورنيو لرغونپوهانو له خوا پر له پسې ا و منطقي سپړنې ا و څېړنې تر سره شوي دي، چې دڅېړنو پا يلې يې نه يوازې د افغانستان د لرغوني تاريخ، بلکې د سيمې ا و حتی د نړۍ د بشري کلتوري تاريخ لپاره د ارزښت وړ ګرځېدلې دي.

د افغانستان د لرغوني هويت ا و وياړنو په روښانتيا سره ددې ځانګې لاروپانو يوازې د افغانستان ملي موزيم لپاره د څه نا څه اويا کالو په ترڅ کې تر سل زره زيات ارزښتناکه اثار ا و کلکسيونونه رايو ځای کړل ا و د هېواد ملي موزيم يې دنړۍ د نامتو فرهنګي زېرمو په لست کې شامل کړ، خو اوس له بده مرغه دا کلتوري زېرمې [موزيمونه]يا بېخي تالاشوي او يا هم نيمګړي پاتې شوي دي.

له بلې خوا د هېواد کلتوري زېرمې له منځه تلل ا و دبيا بدای کېدو لپاره داثارو راټولولو ا و پيداکولوته اړتيا شته ا و له بلې خوا د افغا نستان په سلو کې نوي لرغوني ا و تاريخي سيمې علمي سپړنو او څېړنو ته انتظار باسي چې دهېواد لرغوني وياړنې ا و لرغوني هويت راڅرګند شي، دهمدې دوه بنسټيزو غوښتنو له مخې مې ددې لنډې ليکنې اړتيا وليدله اود ليکلو تکل مې وکړ. ددې تر څنګ کېدی شي د کابل پوهنتون د لرغونپوهنې ځانګې له خواځوانو محصلينو له پاره د[حفرياتو اصول] د مضمون تر څنګ ملګری درسي مضمون وګرځي، باېد ياده يې کړم هغه وخت چې د کابل پوهنتون د لرغونپوهنې ديپارتمنت کې په تدريس بوخت وم همداسې يوه هڅه مې کړې وه يو اثر مې د [الرغونپوهنې پرنسيپونه ا و ميتودونه] تر عنوان لاندې خپرېدوته تيار کړی و هغه خپور هم شو خو لاډ مطبعې له زېرمو نه ووتلې چې د ۱۳۷۱ کال خپل منځي جګړې پيل شوې، مطبعې ا ور واخيست ا و په

PROPERTY OF ACKU 9796

(c) ketabton.com: The Digital Library

لمبو کې يې لرغونپوهنه هم لمبه شوه؛ داوروستی لیکنه هم دهغه اثر پر بنسټ ولاړه ده، له هغه اثر سره يې له ځانګړي توپیرونه دادي چې هم په هالېند کې دلیکوال دعملي زده کړو ا و تجربو زياتې شوي ا و د هالندي لرغونپوهانو هغه کړنلارې په تفصيل يادې شوي چې د سپړنو پر وخت يې عملي کوي ا و يو شمېر نور مسايل چې لـه موضوع سره يې اړيکي نه درلودې ولې په پخواني اثر کې ځای شوې وې، په دې لیکنې کې حذف شوي دي خو هغه څه چې کټ مټ رانقل شوي هغه دپوهاند ضمير صافي هغه تقريظ دی چې دهماغه اثر له پاره يې لیکلي و.

همدا شان ددې لیکنې په پنځم فصل کې د پوهاند ډاکتر الفشـاه ځدراڼ لـه هغې ترجمې څخه پوره ګټه اخستل شـوې چې د امریکـايي لرغونپوه[يتز] د نامتو اثر [دلرغونو اثارو تحليل]څخه يې ژباړلې وه

په پای کې دلنډې پېژند ګلوۍ په نيت څرګندوم چې په دې لیکنـه کې د موضوع اصلي بحث په شپږو فصلونو کې ترتيب شوی، همدا سريزه، په پای کې لنډيز ا و پايله ا وپه ورستيو پاڼو کې ددې اثر د لیکلو پر وخت د هغو کتابونو ا و اثارو لړۍ لیکل شوي چې د ګټې وړ ګرځېدلـي دي، هيله من يم دا اثر د لرغونپوهنې ځانګې د لارويانو پوښتنو تـه د منلو وړ او قانع کوونکي ځوابونه ولري

او د مينه والو لپاره په زړه پورې وګرځي

لوستونکو په درنښت

پوهنوال باوري رودن هالینډ ۴/۸/۲۰۰۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

لرغو نپوهنه ا و له نورو علومو سره د هغې اړيکې

الف :لرغونپوهنه څه شی ده ؟

لرغونپوهنه چې په دري ژبه کې ورته د باستانشناسي اصطلاح کارول کېږي د بېلا بېلو پوهانو له خوا په بېل بېل تعريف سره معرفي شوې ده، ددې علم لپاره لاتيني اصطلاح له دوو کلمو څخه [Archeos] ا و [Logos] ترکيب ده چې په يو ځايي ډول ورته [Archeology] وايي.

دانګليسي لرغونپوه [W.clark] په نظر لرغونپوهنه د تولنيزو علومو هغه څانګه ده چې په پر له پسې ا و منظمه توګه هغه منابع ا و مادي اثار لکه [دکار وسايل ،صنايع ،د ا وسېدو ځای او نور] چې د پخواني کلتور د پېژندلو لپاره وسيله ګرځي مطالعه کوي [۲:۹] د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برونوف [Brounov] په عقیده لرغونپوهنه د پخوانیو او له منځه تللو انساني ټولنو د کلتوراو فرهنګ مطالعه ده خو اتنولوجي [Ethnology] د اوسنیو معاصرو انساني ټولنو د فرهنګ ا و کلتـور څېړنـه ده. یـو شمېر پوهانو لرغونپوهنه د انسان پوهنې [Anthropology]څلورمه څانګه بللې ده. د نوموړو پوهانو له نظره انسان پوهنه پر څلورو اساسي څانـګو ویشـل شـوې ده چـې فزیکـي انسـان پوهنـه [Physical Anthropology] ژبپوهنه [Philology] کلتور پوهنه [Ethnology] ا و لرغونپوهنـه [Archeology] ورتـه وایـي [۳:۹] پـه هرصـورت ارکیالوجي اصطلاح داوولسمې پېړۍ په جریان کې د [Jacques Spon]له خوا د لرغوني علم په مانا وکارول شوه چې اساسا هنري انداز یې مرجح شمېرل شوی و، خو اوس لرغونپوهنه هغه علم دی چې د مادي اثارو پر بنیاد د پخوانیو انسانانو ا و د هغوی د ټولنیز ژوندانه د بیا جوړونې ا و رغونې د توضیح دنده پر مخ بیایي [۲۶:۳۴]. د لرغونپوهانو له خوا د لرغونپوهنې د بېلابېلو تعریفونو په نظر کې نیولو سره یو کلي مفهوم په بنیادي توګه عنوان کولای شو ا و هغه دا چې ددې علم [لرغونپوهنه]په وسیله د پخوانیو انساني ټولنو د راپېژندلو چارې بري ته رسولای شو په دې ترتیب لاندې تعریف د لرغونپوهنې لپاره هراړخیز او د زیاتو لرغونپوهانو لپاره د منلو وړ ګڼل شوی دی. "لرغونپوهنه هغه علم دی چې د خپلو علمي اصولو پر بنیاد د لرغونو انسانانو ا و د هغوی د اړوندو ټولنو د هراړخیزې ودې څرنګوالی راپېژني"

کله ناکله د ځینو لیکوالانو له خوا د لرغونپوهنې ا و تاریخ تر منځ د اهدافو ورته والی رابرسېره کېږي په داسې حال کې چې د تاریخ دعلم دنده دا ده چې د ټولنو تکاملي سیر د پېښو په پرله پسې پیوند کې د زمان ا و مکان په قید سره وڅېړي ا و د یون لوری یې څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ د خپلو احکامو د بیان ا و تصدیق لپاره شواهد ا و منابع وړاندې کوي چې په عمده ډول دا منابع لیکل شوي ا و تحریري اسناد دي، مورخین د خپلو علمي ا و خاصو حکمونو د صدور لپاره د خپلو منابعو ا و شواهدو د تدقیق ا و علمي څېړنې ځانګړې لارې او میتودونه لري، د هماغو علمي موازینو د مراعات ا و کارولو په صورت کې له حوادثو څخه د منطقي حکم د صدور زمینه برابر وي او په نتیجه کې د ټولنې او یا ټولنود تېر شوي حالت دقیق بیان او کامله شرحه خپلو مینه والو ته وړاندې کوي.

مورخین خپلې څېړنې ا و پلټنې تر هغه وخته په پوره او کامله توګه تر سره کوي چې تاریخي اسناد او تحریري منابع وجود ولري، کله چې لیکل شوي اسناد ا و منابع وجود ونه لري مورخ خپل هدف ته درسېدلو په منظور نورې لارې چارې لټوي، په دې مانا چې یا به د شفاهي څېړنو لوري ته مخه کوي یا به د عیني شاهدانو ا و یا به ځینو هغو اثاروته چې د پېښو انعکاس وکړای شي مخ اړوي، چې په دې ټولو حالاتو کې د مورخ لپاره ټاکلي میتودونه ا ود څېړنې خاصې طریقې وجود لري چې له هغو څخه په ګټه اخستنې سره خپل هدف ته ځان ورسوي.

تر کومه ځایه چې پوهانو ا و څېړونکو معلومه کړې ده د انسان ا و د ځمکې پر مخ انساني ژوند د ملیونونو کالو را په دې خوا وجود لري، خو د لیك ا و لیکنې دود د انساني ژوند د اوږده تاریخ په یوه ډېره لنډه زمانه کې منځ ته راغلی دی، ځینې پوهان په دې عقیده دي چې د انسان له خوا لومړنی لیکنې له میلاد څخه ۳۵۰۰ کاله وړاندې منځ ته راغلی دی. [۵:۱۱] په داسې حال کې چې د ځمکې پر مخ د لرغوني انسان د اوسېدو څه نا څه ۲۰ ملیونه کاله تېرېږي [۲۳۵:۳۴] په دې ترتیب یوازې ۵ زره کاله شاوخوا د تاریخي څېړنو لپاره ټاکل کېدی شي او له هغه نه وړاندې زمانه چې د څېړنې اړتیایې جدي محسوسېږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید د لرغونپوهنې د علم په وسیله تر څېړنې او مطالعې لاندې ونیول شي.

لرغونپوهانو د مورخینو په څېر خپله د څېړنې ساحه پر بېلا بېلو دورو وېشلې چې په دې برخه کې د څو ارزښتمنو او معیاري وېشنو د بېلګو یادول ضروري برېښي.

انګلیسي لرغونپوه کرستین تامسن [Christian Tamson] د لرغونپوهنې تر مطالعې لاندې ساحه پر دریو لویو عصرونو وېشلې ده.

لومړی عصریې د ډبرې عصر په نوم [StoneAge] دویم عصر یې د [Bronz Age] او دریم عصریې د اوسپنې [Iern Age] د عصر په نوم یاد کړی دی. [۸:۴] فرانسوي لرغونپوه ګبریل مارتلیه [Gebrail J.D.Martelia] د ډبرې عصر پر څلورو دورو وېشلی دی، د ډبرې پخوانۍ دوره [Paleolitic] ،د ډبرې منځنۍ دوره [Mesolitic] د ډبرې نوې دوره [Newlitic] ،څلورمه او ورستۍ دوره د مس او ډبرې دوره [Aeneolitic] یا [Kalcolitic] په نومونو یادې کړې دي، [۶:۳] امریکایي لرغونپوهانو سرویس او سهلین [Sarvic and Sahlien] د لرغونپوهنې تر مطالعې لاندې ساحه پر څلورو دورو وېشلې ده : لومړۍ دوره ګروپي ټولنه [Band Socity] دویمه دوره قبایلي ټولنه [Trabel Socity] دریمه دوره رس لرونکې ټولنه [Chef doom] او څلورمه دوره یې د پاچا لرونکې ټولنې یا [King doom] په نومونو یادې کړې دي. انګلس او مارګن [Engals and Margan] تر تاریخ وړاندې زمانې پر درېو برخو وېشي چې د وحشت [Savage socity] بربریت [Barbarity] او مدنیت [Civilization] په نومونو یې مسما کړي دي.

لرغونپوهان د نورو پوهانو په څېر هدف ته د رسېدلو په لار کې له معینو پرنسیپونو او میتودونو څخه ګټه اخلي چې د هغو پرنسیپونو په کارولو سره منطقي نتیجې تر لاسه کوي. د بېلګې په توګه یو کمیاپوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنيزې عمده مرحلې چې د مشاهدې ،تشريح او توضيح په نوم يادې شوي خپل هدف ته د رسېدلو په منظور يو په بل پسې عملي کوي، په دې مانا چې د اوبو د ترکيب د پوهېدلو لپاره تر هر څه وړاندې داوبو مشاهده ضروري او حتمي ده، وروسته د اوبو ترکيب بايد تشريح شي چې دکومو غازونو د ترکيب په نتيجه کې د اوبو يو څاڅکی جوړېږي او بيا وروسته د غازونو د توضيح مرحله رارسېږي چې په هغه کې د H هايدروجن او O اکسيجن کميت ښودل کېږي او په پای کې څرګندېږي چې د اوبو په يوه وړوکي څاڅکي کې د هايدروجن او اکسيجن يوه ټاکلې اندازه ترکيب شوې چې په نتيجه کې د اوبو کيمياوي فورمول د [H_2O] په ډول معرفي شوی دی.

تولنيز علوم هم د طبيعي علومو په څېر د څېړنې ځانګړې لارې او ټاکلي روشونه لري چې له هغو څخه په ګټه اخستنې سره خپل هدف او منزل ته د رسېدو لار وهي .که د بېلګې په توګه ديوه تاريخي حکم د صادرېدو لپاره د مورخ څېړنيز ميتود ته پام وګرځوو يو مورخ د څېړنې خاص ميتود چې د طبيعي علومو په څېر مراحل لري پلې کوي هغه شواهد او اسناد چې د يوې تاريخي پېښې د ثبوت او څرګندتيا لپاره بايد وکارول شي په ذاتي توګه او بې له ټاکلو ميتودونو مورخ نه شي کولای شي هماغه سند وکاروي د يوه تاريخي حکم د صدور لپاره ضروري ده چې د تاريخ له څېړنيز ميتود څخه کار واخيستل شي،

کله چې مورخ ديوې پېښې په اړه څېړنه پيل کړي نو د هغې پېښې په اړه ليکل شوي اسناد او منابع لټوي [د منابع ډولونه او د هغو د را يوځای کولو ميتودونه هم يو له بل څخه متفاوت دي] کله چې منابع او لاژم ليکل شوي اسناد يې پيدا کړل بيا د هغو د دقيقې څېړنې لپاره له لاندې ميتود څخه کار اخلي چې د سند په اړه خپل يقين غښتلی او لاژم اعتماد حاصل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سند

اضافات	متن	مطلع
(مهر،طغرا،تراپه،امضا او نور)	(اصل مطلب)	(حمد ،ثناوصفت او نور)

د سند ټولې پاڼې پر دريو برخو ويشل کېږي ،د سند لومړۍ برخه چې د مطلع په نوم يادېږي هغه مقدمـه ده چې په کې حمد و ثنا و صفت يا د خپلې روغتيا يادونه او يا هـم د اصلي متـن لپاره يـوه اشاره لري.

دويمه برخه د سند اصلي متن دی، په دې برخه کې اصلي مطلب او هغه موضوع چې بايد د مورخ لپاره د حکم د صدور زمينه برابره کړي ليکل شوې .او د سند دريمه برخه د [اضافاتو] په نوم يادېږي. په دې برخه کې د سند دقيق اصليت او صلاحيت ښودل کېږي په دې مانا چې هر تاريخي سند په ورستۍ برخه کې د يوې ادارې ،مقام او يا د بانفوذه شخص يوه علامه چې د طغرا ،ټاپې،او يـا ګوتـې د نښانـې پـه تـوګه تزين شوي وي وجود لري [۲۳:۱۸]

ميتـود يـوازې د علمـي څېړنـې د بېلابېلـو طريقـو مجموعــه او مېخانيکي ټولونه نه ده چې د يوې موضوع د مطالعې لپاره لـه ژورتيـا پرته او په تصادفي توګه خوښه شوې وي، بلکې ميتود په خپـل ذات کې د څېړنې د يوې موضوع او يا پديدې په توګه د هغې د ذاتي قـانونمنديو په واسطه ټاکل کېږي له همدې امله بېل علمونه او علمي فعاليتونه ځان ته جلا او بېل ميتودونه لري چې د علم د محتوا او د علمي څېړنې لـه وسايلو څخه ترکيبېږي [۱::۲۴]

لرغونپوهنـه هـم د نـورو علومـو پـه څېر د څېړنـې خـاصې لارې او ميتودونه لري هماغه د طبيعي علومو ميتود چې يو کميـاپوه يې خپل هدف تـه د رسېدلو په منظور تـر لاس لاندې نيسـي، پـه همدغـه شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونپوه هم هماغه درې ګونې مراحل د خپلې څېړنې په تګلورې کې کار وي چې دا مراحل د مشاهدې ،تشرېح او توضېح په نومونو یادېږي.

د لرغونپوهنې څېړنو لومړۍ مرحله د مشاهدې [Observation] په نوم یادېږي او د څېړونکي هغه هڅې او فعالیتونه رانغاړي چې په لرغونپوهنه کې ورته د ساحوي تحقیق [Feld warek] اصطلاح هم کارول شوې ده .په دې مرحله کې لرغونپوه څېړونکی د لرغوني محل په هکله افاقي معلومات راټولوي، دبېلګې په توګه لرغونپوه تر څېړنې لاندې سیمې په اړه د هغې سیمې نوم ،جغرافیایي موقعیت،تاریخي سابقه او له نږدې اوسېدونکو څخه د شفاهي معلوماتو لاس ته راوړلو لپاره هڅې تر سره کوي [ددې اثر یو څېرکی همدې مسالې ته ځانګړی شوی دی]

د زمانې په تېرېدو سره د تاریخي او لرغونو سیمو نومونه د بېلابېلو پېښو په نتیجه کې بدلون پیدا کوي او بدلېږي د بېلګې په توګه د بدخشان ولایت یوه ولسوالی،چې د کوشاني امپراتورۍ په وخت کې یې مهم ستراتیژیك او اداري رول لوبولی دی د [لاتشی] په نوم یادېدله ،کله چې د اعرابو لښکر دا پراخه زراعتي سیمه تر خپل تصرف لاندې راوستله هغې ته یې د بهارستان نوم ورکړ .خو کله چې ددې سیمې اوسېدونکو د مغولي جګړمارانو پر وړاندې مقاومت وکړ وروسته له هغه چې د سیمې کور کلي وران شول او بیا مغولي واکمنانو خپل حاکمیت پر همدې سیمه پیل کړ اودې سیمې ته یې د تغیر په نیت د بهارك نوم ورکړ چې په دې ترتیب د کوشاني دورې لاتشی داعرابو د زمانې بهارستان دمغولو په دوره کې د بهارك په نوم یاد شو چې اوس هم د بدخشان ولایت په اداري تشکیلاتو کې د بهارك په نوم یوه ولسوالۍ وجود لري [۱۶: ۸۴] .

د لرغونپوهانو تر څېړنو لاندې سیمو په اړه چې کله جغرافیایي ،تاریخي،او شفاهي معلومات په مکمله توګه تر لاسه شي د لرغوني

(c) ketabton.com: The Digital Library

محل لومړی سروې پیلېږي لومړی له محل [Site] څخه یوه مکمله نقشه ترتیب او ترسیمېږي او د موقعیت تاکلی حدودیې په واضحه توګه څرګندېږي او په دې ترتیب لرغونپوه څېړونکی د څېړنې دویمې مرحلې ته چې د تشریح په نوم یادېږي زمینه برابروي. د تشریح [Description] په مرحله کې لرغونپوه څېړونکی هڅه کوي چې له لرغوني محل څخه لاس ته راغلي اثار [هغه اثار چې د ابتدایي سروې په نتیجه کې لاس ته راغلي] دزمان، مکان او شکل له مخې تنظیم او تصنیف کړي په دې مانا چې لاس ته راغلي اثار له کومې کلتوري طبقې څخه تر لاسه شوي دي دا کلتوری طبقه په زماني لحاظ کومې دورې پورې اړه لري او کوم زماني رمز یا علامه په دې اثر کې برملا ښکاري او په دې ډول د زمان په اړه نورې پوښتنې باید ځواب وموميي وروسته د لاس ته راغلي اثر د مکان او موقعیت په اړه دقیق معلومات راټولېږي په دې ډول چې لاس ته راغلی اثر د کلتوري طبقې په کومه برخه کې واقع دی او یایې د کلتوري طبقې له نورو اثارو سره د موقعیت کوم نسبت درلود ایا په یوه لوړ ځای کې واقع و او که په یوه لرې برخه کې د نورو اثارو په منځ کې و او که یوازې په یوه ګوښه کې پروت و ؟ او په دې ترتیب د مکان په اړه نورې پوښتنې باید ځواب شي [زیاتره د لرغونې اثر ارزښت او مقام د هغه له مکان او موقعیت څخه برملا کېږي]لرغونپوهان هڅه کوي چې د لرغوني شي یا اثر د موقعیت په اړه پوره دقت وکړي ځکه د عملي کار [سپړنو] په جریان کې له جودیزیکي وسایلو څخه په پوره پاملرنې سره کار اخلي [د ساحوي څېړنو په برخه کې به په پوره تفصیل پر دې مساله بحث وشي.

د تشریح د مرحلې ورستی منظم فعالیت د کشف شویو اثارو د ټیپ او شکل په هکله د معلوماتو یو ځای کول دي. لرغونپوه څېړونکی تلاش کوي چې د لاس ته راغلي اثر شکل او ټیپ تعین کړي په دې مانا چې لاس ته راغلی شی څه شکل لري ؟ د کوم تکاملي حالت نمایندګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ؟ کوم عیني تحولات او تغیرات په نوموړي شـي کـې ښکاره او برملا دي ؟ دکومو اثارو سره ورته والی لري او له کومو اثارو څخه پرمـخ تللی او لـه کومـو اثـارو څخـه زوړ او پخوانـی [وروستـه پـاتې مـوډل] ښکاري ؟ او په دې ترتیب نورې پوښتنې باید ځواب شي.

لرغونپوهـانو د خپـل څېړنـیز میتـود دریمـه مرحلـه د توضـیح یـا [Explanation] په نوم یاده کړې ده.

په دې مرحله کې لرغونپوه څېړونکی هڅه کوي چې د کشف شویو اثارو بېلابـېل اړخونـه تـر څېړنـې لانـدې ونیسـي [پـه دې مرحلـه کـې لرغونپوه څېړونکی هڅه کوي چې د کشف شویو اثارو بېلابېل اړخونه تر څېړنې لاندې ونیسي د توضیح مرحله څلور غوره اړخونه لري، دهغو د دقیقې او هراړخیزې څېړنـې په نتیجـه کې پوره ډاډمن معلومات تـر لاسـه کېدلای شـي، تـر هر څه وړانـدې د کشـف شـویو اثـارو سـیاقي اړخ [Contcktual]تر څېړنې لاندې نیول کېږي په دې مانـا چې د تـر لاسـه شوي اثر اصل او بنیاد په څه ډول دی او پـه کومـې سیمې پورې اړه لـري وروسته د اثر علمي [Functional] اړخ تر مطالعې لاندې نیول کـېږي په دې ډول چې نوموړی اثر د څه شي لپاره کارول شـوی دی او پـه کومـو موارد و کې کارول کېده د استعمال یو مورد یې دړلود او که په بېلابېلو مـواردو کـې کـارول کـېده او داسـې نـورې پوښتنـې بـاید ځواب شـي. د توضـیح د مرحلـې دریمـه جنبـه یـا اړخ د اثـر سـاختماني اړخ [[Structural دی پـه دې مانـا چې بـاید څرګنـده شـي دا اثـر پـه کومـه طریقه جوړ شوی دی له کومو موادو څخه استفاده شوې چې دا اثر جوړ شوی او بالاخره د دې مرحلې وروستۍ جنبه د سلوکي [Behavioral] اړخ څېړنـه ده پـه دې برخـه کې د اثر کلتـوري او سلوکي اړخ تـر څېړنـې لاندې نیول کېږي په دې مانا چې باید څرګنده شي اثر د کوم سلوك او کلتور استازیتوب کوي او یا په خپله اثر کې د کلتـور کومـه بېلګه شته او داسې نورې پوښتنې. [۴۶:۹-۴۹]

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر ډول له یادشویو مطالبو څخه په ډاګه کېږي چې د تاریخ علم او دلرغونپوهنې د اهدافو تر منځ ورته والی شته خو ددې دوو علمي څانګو د څېړنې میتودونه او تحقیقي طریقې یو له بل څخه متفاوتې او بېلې دي. ددې تر څنګ د تاریخ له علم د څېړنې ساحه او د لرغونپوهنې علم د څېړنې ساحه هم عمدتا متفاوته او بېله ده. د تاریخ علم د بشري تاریخ هغه برخه څېړي چې لیکني او خطي اسناد وجود ولري په داسې حال کې چې لرغونپوهنه د بشري تاریخ هغه برخه څېړي چې انسان د ځمکې پر مخ ژوند پیل کړی او بیا د لومړنیو مدنیتونو تر غوړېدو پورې زماني واټن تر څېړنې لاندې نیسي .یا په بل عبارت د لرغونپوهنې څېړنې د انساني ژوند له پیل څخه بیا تر هغه وخته چې لیکنې او خطي اسناد د پېښو د پوره روښانه کېدلو توان پیدا کوي تر مطالعې لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیسي.

لرغونپوهان د څېړنې په جریان کې خپل هدف ته د رسېدو په منظورد یو شمېر ټولنیزو او طبیعي علومو مرستې ته اړتیا لري په ځینو مواردو کې لرغونپوهنه له نورو علومو سره مرسته کوي او په ځینو مواردو کې له نورو علومو څخه مرسته غواړي .یا په بله مانا د لرغونپوهنې او نورو علومو تر منځ اړیکي یا یو جهته او یا هم متقابلې دي، په دې برخه کې د لرغونپوهنې او یو شمېر علومو تر منځ اړیکي تر مطالعې لاندې نیسو چې څرگنده شي لرغونپوهنه په کومو مواردو کې له نورو علومو څخه مرسته غواړي او په کومو مواردو کې نورو علومو سره مرسته کوي

ب: د لرغونپوهنې او نورو علومو تر منځ اړیکي :

۱ _ لرغونپوهنه او سکه پوهنه (Nomis Mathic)

سکه پوهنه د ټولنیزو علومو له ډلې څخه ډېر نوی دسپلین دی چې د هدف او موضوع له مخې یې په ډېره لږه موده کې زیات ارزښت موندلی دی .ددې علم په وسیله کولای شو چې د بېلابېلو مسکوکاتو هراړخیزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي څرګنده شوې چې ددې دورې مسکوکات په زیاته پیمانه له طلا څخه په دایروي ډول جوړې شوې دي منځنی وزن یې [۱۲۲] ګرینه او اندازه یې [۸، ۱۰] انچه تثبیت شوې دي [۱۲۱:۲۹]

د کنشکا ددورې دا مسکوکات چې د علمي سپړنو [حفریات]په جریان کې لاس ته راغلي داسې ښکاري چې د سکې پر مخ کنشکا له یوې نېزې سره حك شوی دی. په کوشاني مسکوکاتو خاصتا کنشکا د دورې په ټولو مسکوکاتو کې نېزه په یوه یا بل ډول تر سترګو کېږي. د نېزې موجودیت چې په زیاتو پخوانیو مروجو سکو کې لیدل کېږي ځان ته مفهوم او افاده لري پخواني رومیانو نېزه پر دې سربیره چې یوه مقدسه وسیله یې بلله هغه یې د عظمت او شوکت سمبول هم ګڼله

هندو شاهانو [هندو ساکي] په خپلو مسکوکاتو کې د نېزې علامه د جګړې د یوازې موثرې وسیلې په توګه منلې او هغه یې د خپلو مسکوکاتو پر مخ حك کوله، خو د کوشاني شاهانو په ځانګړې توګه د کنشکا د مسکوکاتو پر مخ د نېزې حك کېدل له یوې تاریخي پېښې سره اړوند بلل شوې ده.

نامتو مورخ علامه ابوریحان البېروني د کنشکا د نېزې په اړه په خپل اثر تحقیق اللهند کې لیکي : کله چې کنك پاچا ته د قنوج واکمن تحفه ورسېدله او ورته وړاندې شوله کنك پاچا د تحفې په لیدلو سره عصبي او په غضب شو د کنك د قهر علت دا و چې د تحفې پر سر د لاس د علامې پر ځای د پښې علامه موجوده وه په همدې علت یې د قنوج واکمن له منځه وړلو نیت وکړ لښکریې ترتیب او د قنوج پر لوري یې حرکت وکړ د قنوج واکمن له دې خبرې سره وارخطا او لاره چاره یې ورکه کړه خو د قنوج د واکمن یوه هوښیار وزیر د کنك افراد داسې دښتې ته وهڅول چې ډېره پراخه او له اوبو څخه خالي وه په دې وخت کې چې د کنك لښکر د پراخې دښتې یوې او بلې خوا ته منډې وکړې ستړي او ستومانه شول او ټول له تندې څخه له حرکته ولوېدل په داسې حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې لښکرېږي مرګ سره مخامخ و کنك پاچا خپله نېزه په هماغه دښته کې پرې ځمکه ووهله او له هماغه ځايه اوبو فوارې دارې وکړې او لښکريان د تندې له مصيبت څخه وژغورل شول [۲۹:۱۲۲]

په دې ترتيب داسې ښکاري چې کنشکا په خپلو تابع سيمو کې د نظامي اقتدار تر څنګ روحي تفوق هم درلود له يفتلي شاهانو څخه راپاتې شوي مسکوکات چې د علمي سپړنو په وسيله تر لاسه شوي او يا په ناڅاپي توګه د عامو خلکو په وسيله لاس ته راغلي غالباله نقرې څخه جوړې شوې سکې دي چې د چلند او راکړې ورکړې ارزښت يې درلود، د يو شمېر پوهانو په عقيده د يفتلي شاهانو مسکوکات په عمده توګه د ساساني شاهانو په ضرابخانو کې جوړېدلې او يفتلي شاهانو د علامو او مشخصو په حك کولو به يفتلي شاهانو ته ورکول کېدې. هيون تسنګ چيني زاير يفتلي پاچا په درباري کېږدۍ کې ليدلی چې د طلا پر مېز ناست او د ځلوېښتو ملکونو تحفې او ماليات يې منل [۲۹:۱۲۶]

په دې ترتيب لرغونپوهان د سکه پوهنې علم له اساساتو سره بلدتيا ته اړ دي چې د مسکوکاتو د خصوصياتو، ساختمان، نوعيت، ارزښت او داسې نورو اړوندو ذاتي مسايلو له مطالعې څخه معينې او ټاکلې نتيجې تر لاسه کړي او يا دا چې د سکه پوهنې ځانګې د پوهانو هغه نتيجې چې له لرغونو مسکوکاتو څخه يې تر لاسه کړي په خپل واك کې ولري چې وکړای شي د څېړنې په لار کې د پرابلمونو د حل لپاره وکارول شي او په دې ډول د لرغونو اثارو تر څنګ له مسکوکاتو څخه هم د يوه شاهد په توګه د خپلې ادعا د ثبوت لپاره کار واخلي خو هغه مطلب چې د يادولو اړتيا يې بيابيا شته هغه دا دی چې د مسکوکاتو څېړنه د مسکوکاتو د علمي ځانګې نومسماتيك دنده ده يوازې د سکې پوهنې د علم په مرسته کېدی شي د مسکوکاتو هراړخيزه مطالعه تر سره شي او لاس ته راغلې نتيجې يې د لرغونپوهانو د لارې مل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ د لرغونپوهنې او انسانپوهنې [Anthropology] تر منځ اړيکې

پخوا تر دې چې ددې دوو ټولنيزو علومو تر منځ اړيکې وڅېړو لازمه ده چې انسانپوهنه وپېژنو. د انسانپوهنې لاتيني اصطلاح } [Anthropology] ده چې د دوو کلمو [Anthrops] د انسان په مانا او [Logos] د علم په مانا ترکيب شوې چې په دري ژبه کې ورته بشرشناسي او پښتو ژبه کې ورته د انسانپوهنې علم نوم کارول کېږي

د نولسمې پېړۍ تر لومړۍ نيمايي پورې د انسانپوهنې علم نوم پر ټولو هغو ټولنيزو علومو چې د انسان د څېړنې د يوه يا بل اړخ دنده يې درلودله اطلاق کېده وروسته وروسته د ټولنيزو علومو ترمنځ د بېلابېلو خپلواکو علمي څانګو منځ ته راتلل او د هغو وده ددې سبب شوه چې د انسانپوهنې لپاره هم تاکلی ځای پاتې شي او د يوه مستقل دسپلين په څېر مشخصه موضوع او د څېړنې خاصې لارې او ميتودونه د ځان لپاره ولټوي او وده ورکړي له هغه وروسته انسانپوهنه د يوه مستقل علم په څېر منځ ته راغله او د نورو علومو منځ کې يې د حداو بريد ليکې څرګندې او د ارزښتمن دسپلين په څېر وپېژندل شوه.

لرغونپوهنه د ټولنيزو علومو هغه پوهه ده چې د انسان د پيدايښت څرنګوالی او د انسان د فزيکي خصوصياتو د ودې لوری څرګندوي ددې علم په وسيله کولای شو چې د انسان د پيدايښت زمينې وڅېړو او همدا شان کولای شو د انسان د فزيکي ودې لوری او د ودې لاريون بېلابېلې مرحلې له پخوانی انسان څخه بيا تر اوسني معاصر انسان هوموسپين [Homosapien] پورې تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنې لاندې ونيسو، د انسان پوهنې دې اړخ ته د انسان فزيکي پوهنې [Physiccal Anthropology] نوم هم ورکړل شوی دی.

دا چې لومړی ژوندی موجود څنګه منځته راغی؟ په کومو شرايطو کې بې ساه ماده پر ژوندي موجود واوښتله؟ نوې ژوندۍ مادې څنګه د خپلې ودې لارې ووهلې؟ او په پای کې د انسان د ظهور او د ودې بېلابېلې مرحلې څنګه ترسره شوې دي؟او داسې نورې پوښتنې د انسانپوهنې په محدوده کې مطرح کېدلای شي په دې ترتيب د منطقي ځوابونو د تر لاسه کولو لپاره همدا انسانپوهنه مرستندوی ګرځي.

انسانپوهنه ديوه خپلواکه دسپلين په څېر د څېړنې خپل ميتودونه لري او له هغو څخه د کار اخستلو پر بنياد مطرح شويو پوښتنو ته ځوابونه مومي. د انسانپوهنې او يو شمېر طبيعي علومو ترمنځ په ځينو مواردو کې ورته والی ليدل کېږي په ځينو مواردو کې هغه لابراتوارونه او وسايل چې د طبيعي علومو لپاره کارول کېږي انسانپوهنه هم خپلو اهدافو ته د رسېدلو په لار کې همدې لابراتوارونو او تخنيکي وسايلو څخه کار اخلي خو هغه اړتيا چې ددې علم څېړونکي يې لري هغه يوازې د لرغونپوهانو په وسيله لرې کېدی شي دا څرګنده خبره ده چې لرغونپوهان د خپلو څېړنو په لار کې داسې اثار او توکي لاس ته راوړي چې د هغو تحليل او مطالعه يوازې د انسانپوهنې په وسيله ممکنه ده او په عين حال کې دا توکي د انسانپوهنې د موضوع بنيادي مواد دي چې بايد انسانپوهان هغه په خپل واك کې ولري يا په بله مانا د انسانپوهنې لپاره اومه مواد د لرغونپوهانو له خوا کشف او رابرسېره کېږي

لرغونپوهان د ځينو لرغونو سيمو څخه له پخوانيو انسانانو پاتې شونې او فوسيلونه لاس ته راوړي، ددې اثارو پېژندنه يوازې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانپوهنې په وسیله ممکنه ده له یوې خوا د لرغونپوهانو له خوا کشف شوي اثار د انسانپوهانو لپاره د هغه علم اصلي مواد او توکي دي او له بلې خوا د انسانپوهانو په مرسته د کشف شویو اثارو بیان او توضیح د لرغونپوهانو اصلي ستونزه حلوي په دې ترتیب ددې دوو علمي څانګو تر منځ د پرله پسې او ضروري اړیکو چې ورته متقابل اړیکي ویلاي شو شتون څرګند او لازمي دی چې لرغونپوهان د انسانپوهانو د کار اومه مواد برابر کړي او انسانپوهان د لرغونپوهانو په وسیله کشف شوي اثار ارزیابي، تحلیل او وپېژني.

هالېنډي لرغونپوه [Dubois] پر [۱۸۹۱] کال په جاوا کې علمي څېړنې تر سره کړې، ددې څېړنو په جریان کې یې د یوه پخواني انسان د سر کوپړۍ[جمجمه] تر لاسه کړې، وروسته له هغه چې د انسانپوهنې د پوهانو له خوا نوموړې جمجمه مطالعه او وڅېړل شوه څرګنده شوه چې دا جمجمه یا د سر کوپړۍ د هوموسپین [Homo Sapien] انسان نه، بلکې له هغه نه د پخواني انسان یوه جمجمه ده چې بیا یې د سینانتروپ [Sinan thropus] یا د پیکن انسان په نوم یاد کړ. ددې تر څنګ انسانپوهانو د خپلو څېړنو په جریان کې دا هم څرګنده کړه چې نوموړی انسان له خپلې ټولنې یا ډلې سره په اشاره یې ژبه خبرې کړې دي یا په بله مانا د سینانتروپ انسان ډلو په خپل منځ کې د افهام او تفهیم کلمات یا ژبه نه درلوده فقط د اشارو په وسیله یې د خپل منځي مسایلو حل او فصل تر سره کاوه [۵:۱۶] الماني لرغونپوهانو د نیاندر نومي دره کې د یوه پخواني انسان فوسیل تر لاسه کړ چې هغه وروسته د نیاندرتال [Neander taler] په نوم مسما شو انسانپوهانو څرګنده کړه چې له [۱۲۵۰۰۰] کاله څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیا تر [۱۳۵۰۰۰] کاله پخوا د انساني ډلو دا بېلګه د لویدیزې اروپا په زیاتو سیمو کې اوسېدله، د ښکار په وسیله یې ژوند کاوه چې د موسترین مرحلې د انساني خوراك ځرګندونه نمونه ده. د انسانپوهانو څېړنو ځرګنده کړه چې نیاندرتال د اوسني معاصر انسان په شان څېړه او کړه وړه درلودل خو لایې د خپلې ودې هغه پړاو نه وو پوره کړی کوم چې اوسني معاصر انسان پوره کړی دی، په دې ترتیب نیاندرتال د لرغونو او معاصرو انسانانو تر منځ د وصل کړۍ جوړه کړې ده [۳۴: ۲۲۰]

امریکایي لرغونپوه کارلتون .س.کون د پنسلوانیا پوهنتون استاد د افغانستان د بدخشان ولایت د کوردرې په سپړنو او څېړنو کې د پخواني انسان داسې یو فوسیل تر لاسه کړ چې د فزیکي جوړښت له مخې د فلسطین له کارامیل انسان سره ورته والی لري، د پنسلوانیا پوهنتون څېړنو وښودله چې له کوردرې څخه تر لاسه شوي فوسیل له هغه ډلې انسانانو څخه دی چې لاهوموسپین مرحلې ته نه و رسېدلی خو د فزیکي جوړښت له مخې له نیاندرتال انسان څخه څه نا څه پر مختللی او د ودې یو بېل پړاو ځرګند وي [۲۸: ۱۳۶]

له یاد شویو بېلګو څخه جوتېږي چې د لرغونپوهنې او انسانپوهنې تر منځ اړیکې دوه اړخیزه اړیکې دي له یوې خوا لرغونپوهان د خپلو سپړنو [Excavation] په جریان کې د پخوانیو انسانانو فوسیلونه او هډوکي تر لاسه کوي او هغه په خپل وار د انسانپوهنې لپاره د څېړنې او تحقیق اومه مواد دي هغه وخت چې د انسانپوهنې څېړنې د پخوانیو انسانانو په پاتې شویو فوسیلونو تر سره شي په طبیعي ډول د څېړنو نتیجې د لرغونپوهانو لپاره د زیات ارزښت وړ ګرځي دا ځکه چې انسانپوهان د فوسیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

هراړخیزه څېړنه کوي اود هغه د تکامل او ودې حالت تاکي او څرګندوي ترڅو له دې نتیجې څخه لرغونپوهان هم اغیزمنه ګټه واخلي.

۳ _ د لرغونپوهنې او ځمکې پوهنې [Geology] تر منځ اړیکې :

ځمکپوهنه څه شی ده ؟ ددې پوهې د مطالعې اساسي مواد کوم دي ؟ اوډکومو پرابلمونو د حل لاره پرانیزي ؟ دا هغه پوښتنې دي چې ددې علم په تعریف او محتوا کې یې حل تر لاسه کولای شو ځمکه پوهنه چې په دري ژبه کې ورته زمین شناسي وایي د دوو لاتینو کلمو [Geos] د ځمکې او [Logos] د علم یا پوهې په مانا ترکیب شوې چې اوس اوس د جیولوجي [Geology] په نوم مسما شوي ده، ځمکپوهنه هغه علم دی چې د ځمکې بېلابېل قشرونه د بنه پوهېدو په نیت تر څېړنې لاندې نیسي، د ځمکې پوهنې د اساسي مباحثو څخه یو هم د ځمکې د پورتني پوښ[قشر بیروني] هراړخیزه څېړنه ده، د ځمکې پوښ څنګه جوړ شوی ؟ له کومو موادو څخه ترکیب شوې ؟ د معادنو او د ځمکې د پورتني پوښ په منځ کې د پرتو منرالونو خصوصیات څه دي ؟ او داسې نورې پوښتنې ددې علم په درې ګونو څانګو کې یې حل موندلای شو چې عبارت دي له : د ځمکې د تشکیل او تغیر په لړۍ د پوهېدلو څانګه ! د ځمکې د متشکله موادو پېژندلو څانګه ! د ځمکې د جوړښت د تاریخي بهیرپوهنې څانګه! د همدې درې ګونو څانګو په وسیله ځمکپوهنه له خپلو مینه والو سره مرسته کوي [۱۵:۳]

ځمکپوهنه د ځمکې د پیدایښت ، شکل ، او د ځمکې پر مخ او یا دننه کې د موادو ترکیب او څرنګوالی تر مطالعې لاندې نیسي او لرغونپوهنه د لومړني انسان له پیدایښت څخه بیا تر معاصر انسان پورې کلتوري مرحلې تر څېړنې لاندې نیسي په طبیعي توګه یو د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل مرستې ته اړتیا لري. اساساً لرغونپوهان د ځمکپوهنې علم د پوهانو له څېړنیزو نتیجو څخه ګټه اخلي په دې مانا چې په زیاتو مواردو کې لرغونپوهان له داسې پرابلمونو سره مخامخ کېږي چې د ځمکپوهنې په مرسته یې حل ممکن او عملي کیدی شي په ځینو مواردو کې که چېرې د ځمکپوهنې مرسته له لرغونپوهنې سره نه وي کیدی شي چې یا هېڅ حقیقت ته لاره ونه موندل شي او یا هم حقیقت نیمګړی پاته شي.

دا چې لومړنیو انساني ټولنو د ځمکې په کومو سیمو کې خپل ګډ ژوند پیل کړی دی ؟ دا پوښتنه د جیولوجي په مرسته حلېدی شي په دې ډول چې د ځمکې تاریخ او د تشکل لوری باید دا څرګنده کړي چې کومې سیمې د پخوانیو انسانانو لپاره د اوسېدو مناسب ټاټوبي وو ؟ او کومو سیمو ذ اوسېدو مناسب امکانات درلودل ؟ او ددې تر څنګ یوازې جیولوجي کولای شي د هغو ډبرینو وسایلو په هکله رڼا واچوي کوم چې د پخوانیو انسانانو له خوا د کار د وسایلو په توګه کارول شوي دي په دې ډول د ځمکپوهنې پوهان له لرغونپوهانو سره د مرستې پراخې زمینې لري چې د اړیکو په نه لرلو سره د علمي څېړنو پایلې یا نا مطلوبې او یا هم نیمګړې تر لاسه کېږي، لرغونپوهان په خپل وار له جیولوجستانو سره په ځینو خاصو مواردو کې مرستندوی واقع کیدی شي د بېلګې په توګه د انسانانو له خوا د لومړي ځل لپاره له ځینو منرالونو او معدني موادو څخه ګټه اخستنه چې د لرغونپوهانو د سپړنو په نتیجه کې څرګندیږي د جیولوجستانو لپاره دیو شمېر پوښتنو حل موندلای شي د بېلګې په توګه لومړنیو انسانانو له چقماقي ډبرو څخه وسایل جوړ کړي او کارولي دي ، او یا دا چې په مصر کې د لومړي ځل لپاره د مسو فلز شپږزره کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخوا تر میلاد د هغه وخت انسانانو له خوا کارول شوي دي او داسې نور خو په عمده ډول د ځمکپوهنې ځانکه د لرغونپوهانو سره د زیاتو پرابلمونو په حل کې مرستندوی ګرځي د ځمکپوهنې ځانګې د مرستې موارد زیات دي خو دلته به د بېلګې په توګه ځینې موارد یاد کړو ماوریزیوتوزي جاپاني لرغونپوه په خپله یوه مقاله کې د [په دریمه ق م زریزه کې دلاجوردو سوداګري کې] داسې لیکي : کله چې هیرمن [Herman] د سومریانو په یوه پخوانۍ هدیره کې څېړنې تر سره کړې د نورو اثارو تر څنګ یې د لاجوردو غمي ډوله ډبرې هم تر لاسه کړې، وروسته جیولوجستانو د خپلو څېړنو په نتیجه کې څرګنده کړه چې نوموړې لاجوردي ډبرې د افغانستان څخه د سوداګرو له خوا راوړل شوي دي چې د یوې تجارتي متاع په توګه یې په مستعدو کورنیو پلورلي دي [۹۵:۲۷]

ځینې وختونه لرغونپوهان د خپلو څېړنو په جریان کې له زیاتو جدي پرابلمونو سره مخامخ کېږي د بېلګې په توګه ځینې لرغوني محلات په داسې سیمو کې واقع شوي چې په وروستي وخت کې نوموړې سیمه د انساني عادي ژوند امکانات نه لري خو کله چې لرغونپوهان سیمه تر څېړنې لاندې نیسي په ډاګه کېږي چې په نوموړې سیمه کې د بشري کلتور بقایاوې شته په داسې حال کې چې اوس په نوموړې سیمه کې د اوسېدو هېڅ ډول شرایط نه شته د بېلګې په توګه : کله چې مسیو کزل فرانسوي لرغونپوه د افغانستان د مندګیك په سیمه کې سپړنې تر سره کړې څرګنده شوه چې په دې سیمه کې څه نا څه درې سوه کاله پخوا تر میلاده انساني ټولنو ژوند کړی دی او له ځان څخه یې داسې اثار پرې ښي چې د یوه مستقل او پرمختللي کلتور نمایندګي کوي، په داسې حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د مندګېك اوسنی سيمه داسې موقعيت لري چې د هيڅ راز کروندګری ورته شرايط وڅخه برخمنه نه ده، زراعت او کروندګری لپاره تر ټولو اساسي فکتور د پراخو اوبو شته والی دی په داسې حال کې چې د مندګېك سيمه دا امکان نه لري په همدې وخت کې جيولوجستانو د لرغونپوهانو مرستې ته راودانګل او د مسالې حل يې د خپلو څېړنو په ترڅ کې پيدا کړ هغه دا چې جيولوجستانو څرګنده کړه چې د هلمند سيند د نورو يخچالي سيندونو په څېر خپله بستره تخريبوي اوله ژورو يې دا څرګنده شوه چې له څه نا څه پنځه سوه شاوخوا کالو په جريان کې د هلمند سيند په خپل بستر کې کښېنستلی [ژورو] او اوس د اوبو د راپورته کېدو امکانات نه لري

۴ _د لرغونپوهنې او کلتورپوهنې [Ethnography] تر منځ اړيکې

د اتنوګرافي اصطلاح له دوو يوناني کلمو څخه چې [Ethnos] د خلکو او [Graphy] د ليکنې پر ماناڅخه ترکيب شوې ده په دري ژبه کې ورته مردم نګاري يا مردم شناسي وايي په ځينو هېوادونو کې د اتنوګرافی اصطلاح په عوض د اتنولوجی [Ethnology] اصطلاح کارول کېږي چې عين افاده او مانا لري.

اتنوګرافي هغه علم دی چې د انساني ټولنو [مادي او معنوي] فرهنګ او کلتورڅېړي هغه وخت چې نوموړی علم د خپل پيدا ايښت او ودې په لومړيو مرحلو کې وو داسې تصور موجود و چې ښايي ددې علم لپاره د څېړنې خاصه موضوع پاتې نه وي، په دې مانا چې ددې علم په وسيله تر ټولو وړې او کوچنی ټولنې تر بحث لاندې نيول کېږي يوه داسې زمانه به وي چې نورې داسې ټولنې چې څېړنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې پرې نه وي تر سره شوي پاتې نه وي په داسې حال کې چې اوس اوس د اتنوګرافۍ د مطالعې ساحه نه بوازې دا چې محدوده نه ده بلکې يوه پراخه او هراړخيزه ساحه لري، دشمېر له مخې دکوچنيو او نويو ټولنو مطالعه او څېړنه پر مخ بيايي، په دې ترتيب کولای شو د اتنوګرافي لاندې تعريف چې ددې علم له محتوا سره سمون خوري بيان کړو. اتنوګرافي هغه علم دی چې د ټولنو تر منځ فرهنګي ورته والی او توپيرونه تر مطالعې لاندې نيسي بې له دې چې د مطرحو ټولنو شمېر او وده په نظر کې ولري [۱۰:۱۲]

لرغونپوهان د خپلو علمي څېړنو په جريان کې له داسې اثارو او لرغونو توکو سره مخامخېږي چې د هغو تفسير او تغير او له نوموړو اثارو څخه د منطقي نتيجې لاس ته راوړل د اتنوګرافۍ د علم له مرستې پرته ممکنه نه ده او يا دا چې په نوموړو اثارو پوره پوهېدل به نيمګړي وي.

انساني چاپېريال د ډول ډول پديدو په وسيله متاثره کېږي په ځينو مواردو کې دا تاثير د مخامخ او مستقيم ارزښت په توګه څرګندېږي او په ځينو مواردو کې مخامخ او مستقيم تاثيرات نه، بلکې د معنوي او مادي اړيکو په وسيله څرګندېږي د بېلګې په توګه انساني چاپېريال له هغو مادي پديدو څخه چې په مخامخ [مستقيم] ډول اوپه ډاګه متاثر کېږي هغه د انساني ژوند په توليدي او عيني برخو کې د اثارو شته والی دی لکه د کار وسايل ، د اوسېدو ځای ، غذايي مواد ، طبيعي او جغرافيايي حالت او نوردي، ددې تر څنګ داسې پديدې هم په انساني چاپېريال کې راڅرګندېږي چې د انسان او ټولنې په لومړني ضرورتونوکې نه شمېرل کېږي خو دانسان چاپېريال متاثره کوي لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عقیده،عنعنه،ټولنیزه ټاکلې رابطه او نور. لرغونپوهان کله نا کله دداسې اثارو په کشف بریالي کېږي چې اتنوګرافیکي څېړنې او تفسیر ته اړتیا لري او اتنوګرافران له خپلو خاصو علمي تګلارو څخه په کار اخستلو منطقي او ډاډمنې نتیجې تر لاسه کوي او د لرغونپوهانو په واك کې یې ورکوي. پر ۱۹۴۸ میلادي کال روسي لرغونپوه (مسان دانو) لرغونې سیمه چې د ازبکستان جمهوریت کې واقع ده تر څېړنې او سپړنې لاندې ونیوله، د نورو اثارو تر څنګ یو لوی نغری [اتشدان] هم کشف شو. ددې نغري د تفسیر او توضیح لپاره د اتنوګرافي علم مرسته ضروري وه چې لرغونپوهان پوه شي نوموړی نغری د څه شي لپاره کارېده؟ اتنوګرافرانو د خپلو څېړنو په نتیجه کې اعلان وکړ چې دا په مرکزي برخه کې ددې لوی نغري شته والی د هغو اوسېدونکو له خواد مرکزي او جمعي عبادت ځای په توګه کارول شوی دي، په دې مانا چې دانو اوسېدونکي د نغري په چارچاپېر درېدل او عبادت یې تر سره کاوه [۱۸: ۹۲]

لرغونپوهان د خپلو څېړنواوهدف ته د رسیدو لپاره خاص علمي میتودونه کاروي هغه لرغونې اثار چې د سپړنو په نتیجه کې لاس ته راوړي د هغو اثارو هراړخیزې څېړنې لپاره د نورو علومو په څېر د مشاهدې ،تشریح او توضیح مراحل یو په بل پسې تطبیق او عملي کوي هغه وخت چې د شاهدۍ او تشریح مراحل د لرغونو اثارو د ارزیابۍ او تحلیل په اړه پای ته ورسېږي بیا نو د توضیح مرحله پیلېږي، د توضیح په مرحله کې د تر څېړنې لاندې اثر څلور اړخونه لکه سیاقي ،سلوکي ،عملي او ساختماني مطالعه کېږي چې په دې څلورو اړخونو کې یو هم د اثر یا شي د سلوکي اړخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، په دې مانا چې تر څېړنې لاندې اثر د سلوك او کلتوري خوا څرګندتيا بايد تر سره شي.

د توضيح په سلوکي مطالعه کې د لرغوني شي فرهنګي اړخ راڅرګندېږي په دې مانا چې د پخوانيو انسانانو او يا انساني ټولنو د سلوك کوم راز ددې اثر څخه تر لاسه کېدلای شي کله نا کله داسې اثار تر لاسه کېږي چې دوه اړخيزه څېره لري د بېلګې په توګه له هغه يوه زاړه کودري [توته ظرف سفالي] څخه چې تر لاسه شوي کېدی شي يو مانا او تفسير يې دا وي چې دا کودري د ورځنۍ کارونې لپاره اوعادي ظروف و او بنايي دا مانا هم ورکړي چې دا کودرۍ د ځينو خاصو مذهبي مراسمو په ترڅ کې کارول کېده، د همدې ستونزې د حل لپاره له لرغونپوهانو سره د اتنوګرافرانو مرسته ضروري او حتمي ده .

لنډه دا چې لرغونپوهنه د يوه ځپلواك دسپلين په توګه له نورو ټولنيزو او طبيعي علومو سره اړيکي لري له ځينو علومو سره دا اړيکي يو اړخيز اوله ځينو علومو سره دوه اړخيز دي له دې ټول بحث څخه لږ تر لږه دوه لنډې نتيجې تر لاسه کولای شو، ټول علوم چې تر اوسه په ځپلواك هويت معرفي شوي، يو له بل سره يو اړخيزه يا دوه اړخيز اړيکي لري دويم دا چې د علومو تر منځ د يو ټاکلي مرز [سرحد] مطلقيت نه شي کېدلای علوم يو او بل ته د هدف تر لاسه کولو په نيت اړتيا لري، دا اړتيا کله د نيمګړتيا د لرې کولو په ډول تبارز کوي او کله کله د يوه پرابلم د کلي حل ضروري برخه ګرځي، د علومو په منځ کې د څېړنيزو ميتودونو ورته والی او توپيرونه د هغه علومو په موضوع او هدف پورې اړه لري که د علومو تر منځ هدف او موضوع يو له بل سره ورته وي بيا يې کړنلارې هم يو او بل ته نږدې څرګندېږي او پرعکس که يې موضوع ورته والی ونه لري بيا نو د ميتود توپير هم روښانه او په ډاګه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د لرغونپوهانو ساحوي څېړنې

د لرغونپوهانو له نظره لرغونپوهنه له دريو بنيادي څانګو څخه جوړه شوې ده لومړۍ څانګه يې د ساحوي لرغونپوهنې يا [Fieldwork Areheology] دويمه څانګه يې د لابراتواري لرغونپوهنه يا [Laboratoial Archerlogy] او دريمه څانګه يې د شعبوي لرغونپوهنې يا [ChairArcheology] په نومونو يادې کړې دي. هغه ډله لرغونپوهان چې خپله دنده په سيمه او ساحه کې تر سره کوي د ساحوي لرغونپوهنې دندې پر مخ بيايي چې د نورو څانګو لپاره د څېړنې د اومو موادو د راټولولو او لاس ته راوړلو هڅې دي دا ډله پوهان سربېره پردې چې د خپلې څانګې پر ټولو ميتودونو او اصولو پوره برلاسي لري د نورو دووڅانګو پر اساساتو او بنيادي مسايلو هم بايد پوه او لازمه خبرتيا ولري دا ځکه چې د لرغونپوهنې درې واړه څانګې يوبل سره نه پرېکېدونکي اړيکي لري او يا په بله مانا يودبل تکميلوونکې برخې دي، له دې څانګو څخه د يوې څانګې د څېړونکي تېروتنه د ټولو څانګو د څېړونکو د کار په نتيجه کې منفي تاثير ښندي، خو د ساحوي لرغونپوهنې څانګې د څېړونکي تېروتنه هغه نه جبرانېدونکې خطا بلل کېږي چې ددې علم دوه نورې څانګې هم په کلي ډول نا سمې لارې ته برابروي په دې ترتيب د ساحوي لرغونپوهنې پوهان او څېړونکي بايد په پوره او کامل دقت سره خپلې دندې د خپلو علمي موازينو په مراعات سره تر سره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په علمي ډول د لرغونو سيمو سپړنه :

لرغونپوهان د خپلو څېړنو زياته زمانــه پــه لرغونــو سيمو کې د علمي کيندنو او سپړنو په منظور په پرله پسې هڅو لګيا وي د لرغونپوهانو دا ډول علمي او عملي فعاليتونه د منظم پلان او علمي ميتودونو په رڼا کې تر سره کېږي چې دا ميتودونه د پر له پسي علمـي تجربـو محصـول او لاس ته راوړنې دي .هغه ساحه يا حوزه چې لرغونپوهان يې د څېړنې او سپړنې لپاره ټاکي د سايټ [Site] په نامه يـادوي سـايټ هغـه ځای تـه ويـل کېږي چې لرغونپوهان يې د خپلو څېړنو لپاره د لرغونو اثارو د کشـف او د لاس ته راوړلو په منظور ټاکې کېدی شي چې سـايټ ډېره وړوه نقطـه وي او هـم کېدای شي چې ډېره پراخه سيمه راونغاړي د يـوه لرغونپــوه څېړونکـي لپاره هغه علامه چـې ديوه ښکـاري انسـان د خطا شـوي غشـي پـه وسـيله ديوې بلې ډبرې پر مـخ ايجـاد شـوي وي سـايټ يـا د سـپړنو ځای پـه تـوګه ارزښتمن دي او هم کېدی شي ديوه پراخه لرغوني کلي او يا لرغونـی ښار وران شوي کورونــه او مـانيـ سـايټ وګرځي او د لرغونپـوه لپـاره د څېړنـې محل او سيمه وشمېرل شي.

لرغونپوهـان خپـل هـدف تـه د رسـېدو لپـاره مـادي منـابع اود پخوانيـو کلتورونو پاتې شويو اثارو ته اړتيا لري دهمدې اړتيا پر بنيـاد هـڅه کـوي څو لرغوني سيمې تشخيص او د سپړلو پلان يې ترتيب کړي ددې پلانونـو د تطبيق لپاره د لرغونپوهـانو لـه خوا ټاکلې ميتودونـه او خـاص روشـونه عملي کيږي چې په دې برخه کې په زيات لنډيز د سپړنې د عمليـاتو بـهير او د مشخصو ميتودونو يادونه کوو.

الف :دټاکل شوې سيمې په اړه د تاريخي معلوماتو راټولول :

د ټاکل شويو سيمې په اړه تر هر څه وړانـدې د لرغونپـوه څېړونکـي لـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوا د نوموړې سیمې یا ځای په هکله د تاریخي معلوماتو راټولول ضروري او حتمي دي په دې برخه کې لرغونپوه څېړونکی باید ځینې پوښتنې له ځان سره مطرح کړي او بیا د هغو د حل لپاره ځوابونه ولټوي د بېلګې په توګه څېړونکی باید وپوښتي چې په دې ټاکل شوې سیمه کې کومه تاریخي پېښه تر سره شوې ده ؟ یا دا چې دا سیمه د کومې تاریخي دورې په متنونو کې یاده شوې ده ؟ کومو مورخینو ددې سیمې یادونه کړې ده ؟ او په دې ترتیب نورې پوښتنې چې لرغونپوه څېړونکی یې باید ځواب ومومي خو تر ټولو ارزښتمنه پوښتنه دا ده چې ټاکل شوې سیمه اوس په څه نوم یادېږي او پخوا په کومو نومونو یاده شوې ده ؟ دنوم د بدلون عوامل یې څه وو ؟ په اوسني او پخواني نوم کې څه ورته والی او توپیرونه لیدل کېږي ؟ په دې برخه کې د څو لنډو بېلګو یادونه کوم.

د کوشاني پاچاهانو په زمانه کې د امو سیند پر غاړه یو مشهور ښار چې د تبادلې او راکړې ورکړې مرکز و د (نومي) په نامه یادېده نوموړی ښار د اعرابو تر لښکرکشۍ وروسته د (قلعه احنف) په نامه یاد شو خو کله چې چنګېزي لښکر په دې سیمه کې واکمن شول د نوموړي ښار نوم یې(ینګي قعله) کېښود چې همدا اوس هم د تخار ولایت یوه ولسوالۍ ده [۲۵:۱۱]

په ویدي سرودونو کې د [هراوتي] په نوم یوه سیمه یاده شوې ده چې اوسنۍ جغرافیه پوهان یې د ارزګان ولایت د [دهراوت] ولسوالۍ بولي یا پخوانی [کوبها] چې اوسنی کابل ګڼل شوی پخوانی پوراشاپورا چې اوسنی پېښور ګڼل شوی، پخوانی ګندهارا چې اوسنی ننګرهار بلل شوی او داسې نور [۱۶:۳۸] په دې ترتیب د لرغونپوه څېړونکي لپاره د ټاکل شوې سیمې په اړه د تاریخي معلوماتو راټولول تر ټولو لومړی ارزښتمن کار دی.

ب: د ټاکل شوې سیمې په اړه دجغرافیایي معلوماتو راټولول :

لرغونپوه څېړونکی باید د ټاکل شوې سیمې په هکله جغرافیایي معلومات هم تکمیل او بشپړ کړي، د سیمې په اړه بېلابېلو جغرافیایي پوښتنو ته ځوابونه ومومي د بېلګې په توګه نوموړې سیمه د طول البلد او

(c) ketabton.com: The Digital Library

عرض البلد په کومو درجو کې واقع ده ؟ کوم هېواد او په کوم ولایت او ولسوالۍ پورې اړه لري ؟ په جیولوجیکي لحاظ يې جوړښت څنګه دی ؟ کوم طبیعي منابع او ذخایر لري ؟ د انساني ټولنو او انساني جمعیتونو د اوسېدو لپاره کوم امکانات او ظرفیتونه لري ؟ دا او په دا شان نورې پوښتنې چې د لرغونپوهانو له خوا د جغرافیایي معلوماتو د راټولولو تر عنوان لاندې څېړل کېږي د عصري حفریاتو یا سپړنو لپاره ارزښتمن مواد بلل شوي دي، په دې برخه کې د یوې بېلګې یادونه کوم کله چې امریکایي لرغونپوه کارلتون. س، کون د قره کمر او دره کور لرغونې سیمې وسپړلې څرګنده شوه چې د قره کمر سیمه د بحر له سطحې څخه لږترلږه [۲۳۰۰] فټه لوړه او د وادۍ له امواروسیمو څخه يې لوړوالی [۴۵۰] فټه وو، د کارلتون کون په عقیده ددې سیمیپه ټاکنه کې د پخوانیو انساني ډلو له خوا عمدتاً دوو فکتورونو نقش درلود. لومړی دا چې دا مناره د سیمې په لوړه ارتفاع کې واقع وه او د نورو وحشي خوړونکو او داړونکو حیواناتو له تعرض څخه نسبتاً خوندي وه دویم دا چې د نوموړې منارې څخه د وادي ټولې برخې او لاندې سیمې په پوره دقت څارل کېدل چې ددې څار په وجه يې د حیواناتو د ښکار کولو اسانتیا درلوده.

ج : د ټاکل شوې سیمې په اړه د شفاهي معلوماتو راټولول :

وروسته له هغې چې لرغونپوه څېړونکی د ټاکلې شوې سیمې په اړه تاریخي او جغرافیایي معلومات بشپړ کړل باید د ټاکل شوې سیمې په اړه شفاهي معلومات د سیمې له نږدې اوسېدونکو څخه راټول او بشپړ کړي لرغونپوه څېړونکی په دې مرحله کې هڅه کوي چې هغه افواهات ، شایعات ، روایات او حکایات چې د لرغونې سیمې په اړه د سیمې نږدې اوسېدونکو په منځ کې وي راغونډ کړي، د شفاهي معلوماتو راټولول له څېړونکي سره په بېلابېلو مواردو کې مرستندوی ګرځي د بېلګې په توګه پخوا تر دې چې د طلا تپې لرغونې سیمه د لرغونپوهانو له خوا وسپړل شي د هغې سیمې نږدې اوسېدونکو ددې تپې په هکله په شفاهي شایعاتو او حکایاتو کې ویل چې په نوموړې غونډۍ کې طلایي اثار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذخیره شوي دي او دا یو ه ستره خزانه ده چې د لویو افغي مېرانو په وسیله ساتل کېږي، کله چې پروفیسور سریانیدي پر [۱۹۷۸-۱۹۷۹]میلادي کال د نوموړي تپې څېړنه او سپړنه تر سره کړه څرګنده شوه چې په رښتیا هم د طلا یوه خزانه موجوده وه لـه دي څېړونـو څخه تر ۲۱۰۰۰ زیات طلایي اثار تر لاسه شول [۱۴:۴۱]

په تاجکستان کې یوه لرغوني غونډۍ چې د [اجینه تپې] پـه نـوم یادېدلـه د نـړدي کلیو اوسېدونکو ددي تپې په اړه شـایعات او روایـات درلودل چې دا غونډۍ د جن او پري ډوله موجوداتو مرکز دی خو کله چې سیمه تر څېړنې لاندې ونیول شوه څرګنده شوه چې د یوې سترې مجسمې چې اوږدوالی یې ۲۱ مترو ته رسېده او په پراته حال کې واقع وه یو شمېر نوري ډارونکې مجسمې هـم موجـودې وې او پـه دې ترتیـب زیـات نـور مثالونه او بېلګې یادولای شو چې له لرغونپوه څېړونکي سره د معلوماتو د بشپړېدو په لار کې مرسته کوي.

د: د ناکل شوې سیمې په اړه د مادي معلوماتو راټولول :

لرغونپوهـان د مـادي معلومـاتو د راټولـولو پـه جریـان کې اساسـا درې لارې پر کار اچوي او یا په بله مانا د مادي معلومـاتو د راغونډولو پروسه په درېو مرحلو کې تر سره کېږي. لومړی دا چې لرغونپـوه څېړونکی هـغه کوي چې له لرغوني محل یا سیمې څخه چې د سپړلو لپاره ټاکل شوې ده هغه مادي اثار او علایم چې په تیت او پاشلې توګه یې د محل په بېلابېلـو ځایونو کې ځای نیولی راغونډ او تصنیف کړي معمولا پـه لرغونو سیمو کې داسې اثار او منابع په پاشلې او تیت ډول موقعیت نیسي چې یا بـه د طبیعي عواملو لکـه بارانونو ،سېلابونو ، او زلزلـو پـه وسـیله لـه خپـل اصلي موقعیت څخه لرې شوي او په نامناسب حالت کې یې د محل په بل ځای کې واقع شوی وي او دا هـم ممکنه ده چې دا ډول اثار د انسانانو په وسیله له خپل اصلي موقعیـت څخـه دیـوه یـا بـل هـدف لپـاره او یـا هـم پـه نامریي ډول انسانانو له خپل اصلي ځایه څخه بې ځایه کړی وي، پـه هـر ډول د سپړنو او څېړنو لپاره له ټاکل شوې سیمې څخه د مادي معلوماتو لومړۍ مرحلـه همـدا د محـل پـه، منځ او شـاوخوا کـې د تیتـو پرتـو لرغـونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اثارو مادي راټولول او غونډول دي.

د مادي معلوماتو د راغونډولو دويمه مرحله هغه علمي هڅې دي چې لرغونپوهان يې د لرغونو سيمو د سپړلو لپاره د علمي او منطقي نتيجو د حاصلولو په منظور تر سره کوي، پخوا تر دې چې له دې علمي فعاليتونو څخه لنډه يادونه وکړو لازمه ده چې له يو تعداد هغه وسايل چې لرغونپوهان يې ددې هڅو په جريان کې کاروي او ورڅخه ګټه اخلي فهرست کړو سره ددې چې ددې ډول وسايلو لست ترتيبول ساده کار دی خو د هغو استعمال او له هغو وسايلو څخه کار اخستنه د لرغونپوهانو لپاره د پاملرنې وړ خبره ده په دې برخه کې د يو شمير هڅو وسايلو يادونه کوم چې شته والی يې حتمي دی :

واتر پاش Waterpas{Instrument }

تودېليت Teudeliet

منزوله Manzoula

کي پريګل Kiprigel

پلانشيت Plaan shiet peper

ماتن پاش Maaten passe

د سپړلو ماشين Deopgravcn machien{rups kraan}

اوسپنيزې قطۍ Iezer baake

پلاستيکي پاکتونه Zaake

پلاستيکي پاکټونه Bake

د تصفيي ماشين Zeef machine

تصفيه کونکی Zeef

درجه لرونکی خط کش Baak

د عکاسۍ ډوډول کمرې Camera

جينراتور Generator او نور تخنيکي لازم وسايل

د کار وسايل :

يوم، کلند، کراچۍ، تبر، تيشه، دسپتني [Troffel] ډول ډول چاقوګان، برسونه، سوان، المونيومي مېخونه، او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د معیشت وسایل :

د ډګونه، کېلاسونه، کاسې، غوریګان، خېمې، کانتینرونه، المونیومي مېزونه، چوکۍ، او نور.

د دفتر وسایل :

کاغذ ، قلم، رنګ، پنسل، پنسل پاک، کاك کاغذ ،سریښ، اونور د سفري بکسونو تر څنګ د دوا او درملو مکمل ضروري اقلام اونور پر یادو شویو وسایلو سربیره د هرې سیمې او محل مطابق نور وسایل او اړتیاوې باید د لرغونپوه څېړونکي له خوا مشخص او اکمال شي.

تر ټولو ارزښتمنه خبره دا ده چې د ترانسپورت امکانات باید هرومرو ولري هغه څه چې د لرغونپوه څېړونکي د علمي هڅو ارزښت او اهمیت جوتوي هغه د لرغوني سیمې د سپړنې او څېړنې په اړه د سیمې حکومت او مرکزي دولت له خوا د اجازې شته والی دی، هیڅ ډول حفریات او سپړنې منطقي او علمي نتیجې نه شي تر لاسه کولی چې له لرغونپوه څېړونکي سره د سیمې او مرکزي حکومت قانوني اجازه نه وي یا په بله مانا سپړنې او څېړنې هغه وخت علمي نتیجه تر لاسه کولی شي چې د محلي حکومت او مرکزي دولت له خوا د سپړنې اجازه د څېړونکي په واك کې وي، ددې مسالې ارزښت په دې کې پروت دی چې علمي څېړنې باید د منظم پلان له مخې تر سره شي اودداسې پلان تطبیق یوازې د حکومت په اجازه ممکن دی، خو هغه حفریات چې په نا قانوني توګه تر سره کېږي هغه به ځکه منطقي او علمي پایلې ونه لري چې د کارګرانو او څېړونکو د مصوئنیت احساس نه شي کېدلای په دې ترتیب د ارزښتمنو اثارو د ورانېدو او ورکېدو تر څنګ له لاس ته راغلو اثارو څخه د علمي منابعو په توګه د مربوطې فرهنګي دورې شاهدان نه شي ګڼل کېدی.

کله چې لرغونپوه څېړونکې د یوې ټاکل سیمې د سپړنو تصمیم نیسي په هغه صورت کې د یوه نسبتاً مجهز لابراتوار چې د یوې انتقالي واسطې په وسیله له یوه ځایه بل ځای ته په هوسایۍ انتقال او ولېږدول شي شته والی ضروري برېښي ددې لابراتوار اړتیا په هغه صورت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاړیاتېږي چې د لرغوني سیمې [هغه چې په نظر کې نیول شوې وي] فاصله د ښار او صنعتي مرکز څخه په زیات واټن کې وي، په دې لابراتوار کې چې د عاجلو او فوري پرابلمونو د حل په منظور تهیه کېږي هغه ضروري او عاجل مواد چې په دې ډول لابراتوار کې یې لرل ضروري دي: ډول ډول سریښ [مصنوعي یا طبیعي] الکول ،دتېزابو بېلابېل ډولونه لکه د مالګې تېزاب،د ګوګردو تېزاب،چسپي مواد لکه پولي وینل بویترال،پولي وینل اسکاك،میتاکریلایت،او داسې نور مواد چې د عاجلو فعالیتونو په منظور لکه د اثارو استحکام،پیوند ،بیا جوړونې لپاره کارول کېږي .

کله چې لرغونپوه څېړونکی د خپل اړتیا وړ او د سپړنې لپاره ضروري وسایل تیار او برابر کړل بیا د مادي معلوماتو د غونډولو دویمه مرحله پیلېږي دا مرحله له خاصو علمي میتودونو څخه په کار اخستنه عملي کېږي، هغه وخت چې څېړونکي ته جوته شوه نوموړې سیمه د سپړلو لپاره کافي مواد او اثار لري بیا د یوه امتحاني کوهي [څاه] په کېندلو پیل کوي خو پخوا تر دې چې امتحاني کوهي وکېنې د لرغوني محل یوه دقیقه نقشه ترسمېږي چې د ساحې ټول طبیعي عوارض په برجسته توګه وښودل شي، څلور واړو خواوته پرتې سیمې معرفي شي. د طوالبلد او عرض البلد درجې وښودل شي د بحر له سطحې څخه لوړوالی او د ځمکې له سطحې څخه ارتفاع یې څرګنده شي او داسې نور مسایل چې په نقشه کې یې د ښودلو امکانات موجود وي برملا او وښودل شي د نقشې تر ترتیب وروسته له لرغوني محل دقیقه اندازه [پراخوالی،ارتفاع او نور] وښودل شي بیا وروسته له لرغوني محل څخه لرې دې یوه فرضي نقطه چې د [Detam Puant] ورته وایي تعین شي ددې فرضي نقطې مشخصات باید څرګندوي او داسې یوه بارزه نقطه وي چې د ځای تغیر یې ممکن نه وي په هر صورت کله چې فرضي نقطه وټاکل شوه بیا نو د امتحاني کوهي په سپړلو پیل کېږي، د امتحاني کوهي د کېندنې د ځای ټاکل د هغه د پراخوالي صلاحیت د لرغونپوه څېړونکي په واك کې دی، د لرغوني محل هغه ځای په پام کې نیسي چې د لرغونپوه څېړونکي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

نظر د زیاتو اثارو د شتون امکان ولري ددې تر څنګ د امتحاني کوهي د پراختیا په اړه لرغونپوه واك لري چې د محل په تناسب د کوهي پراختیا په نظر کې ونیسي په دې مانا چې که چېرې د سپړنې سیمه پراخه وي په هغه صورت کې امتحاني کوهي هم باید پراخه برخه ولري چې د ساحې او لرغوني محل د مناسبې فیصدۍ حد ولري که تصور وکړو چې تر څېړنې لاندې محل ۱۰۰ متره مربع ځای وي باید د امتحاني کوهي لپاره مناسب ځای د ۱۰ متره مربع په اندازه وټاکل شي، امتحاني کوهي باید په مربع ډول وکېندل شي ۱۰ په ۱۰ متره یا ۱۵ په ۱۵ متره کې او یا په دې ډول زیات یا لږ ساحه کې یې د سپړلو کار عملي شي.

کله چې لرغونپوه څېړونکی پر خپل اساسي فعالیت پیل وکړي د محل دننې پېژندګلوۍ امکانات تر لاسه کوي له همدغه امتحاني کوهي څخه لاس ته راغلي اثار کېدی شي د همدې سیمې د بېلابېلو فرهنګي اثارو نمایندګي وکړي، له هرې کلتوري طبقې څخه لاس ته راغلي اثار باید په بېل او ځانته پاکټونو کې ځای پر ځای شي د یوې کلتوري طبقې اثار بایدد بلې کلتوري طبقې له اثارو سره ګډ نه شي یا په بله مانا د امتحاني ځاه د بسپړلو پر وخت باید په پوره دقت د لرغونپوه څېړونکي پاملرنه د محل ستراتیګرافي ته ګرځېدلې وي ستراتیګرافي د لرغونپوهنې او ځمکپوهنې لپاره کارول شوې اصطلاح ده چې [Strata] طبقه یا قشر[Grafie] لیکنه یا پوهنه ده چې په ترکیبي ډول [Stratigrafie] لیکل کېږي ددې اصطلاح د پرنسیپ له مخې تر ټولو زړه طبقه تر ټولو کښته طبقه ده او تر ټولو ځوانه طبقه ترلوړه طبقه ده [۳۴:۲۹۴]

لرغونپوهان د څېړنو په جریان کې بېلابېلو لرغونو اثارو او شواهدو سره مخ کېږي ددې اثارو د ښه پېژندلو لپاره د دریو کټه ګوریو یا درې ډوله اثارو ویش منځته راغلی دی.

لومړی کټه ګوري اثار د ارتیفکت [Artefact] لاسي صنایع، دویمه کټه ګوري فیوچر[Features] د ابداتو علامې، دریمه کټه ګوري اسامبلج [Assemblage] د اثارو مجموعې په نوم یادېږي، ددې یادوشووکټه ګوریوله اثارو څخه هره یوه کټه ګوري د څېړنې او سپړنې خاص اصول او

(c) ketabton.com: The Digital Library

موازین لري چې د خاصو موازینو په مراعات او کاروني سره د منطقي او لازمي نتيجې حصول ممکن کاردی خو د نه مراعات په صورت کې نه یوازې دا چې ددې اثر ذاتي ارزښت به له منځه تللی وي بلکې د سپړنې تولې لړۍ ته د انحراف خطر متوجه کېږي چې پایلې به یې هیڅ ډول ګټه ونه لري .

د ارتيفکت [Artefact] اصطلاح له دوو لاتيني کلمو څخه ترکیب شوې ده [Arts]د هنر په مانا چې د هالندي ژبې [Kunst]سره معادل ده او[Factum]د صنعت په مانا چې د هالندي ژبې له[Gemaakt]سره معادل ده چې کلي مفهوم يې پر ټولو هغو وسايلو چې په مصنوعي طريقه توليدشوي وي اطلاق کېږي يا په بله مانا ارتيفکت [Artefact] د انسان په لاس جوړ شوي وسايل دي. په لرغونپوهنه کې دا اصطلاح پر ټولو مصنوعاتو دلالت کوي خو نه پر ټولو وسايلو ځکه چې ځينې پخواني وسايل او اوزار د پخوانيو انسانانو له خوا په هماغه طبيعي ډول کارول شوي دي [۳۴:۳۱]

او د [Features]اصطلاح مانا د سپړنې هغه ځايونه دي چې د پخوانيو ابداتو ببلګې ولري يا په بله مانا د پخوانيو ابداتو علايمو او ببلګو ته فيوچر وايي دا ډول اثار يا د سپړنې په ځای کې د ځمکې پر مخ پيدا کېږي او يا هم د يوې ښکاره ببلګې په توګه څرګندوي [۳۴:۱۰۵]

او اسامبلج [Assemblage]چې د لرغونو اثارو د مجموعې په نوم ياد شوی دی د اثارو دا کتګوري د لرغونو انسانانو خاصتا د ډبرې پخوانۍ دوره [Paleolithicum]او د ډبرې منځنۍ دوره [Mesolithicum]هغه اثار چې له ښکاري او مېوه ټولوونکو انساني ډلو څخه پاتې شوي دي چې معمولا په يوه محدود ځای کې ددې ډول وسايلو او اوزارو شتون زيات بريښي کله چې لرغونپوهان له داسې مجموعې سره مخامخ شي هغه د اسامبلج [Assemblage]په نوم يادوي [۳۴:۳۲]

ټول هغه شواهد او اثار چې له يوه لرغوني محل څخه لاس ته راځي دارتيفکت په نوم يادېږي لکه خاورين لوښی.تبرچې.ډبرينې چړې.دزينت وسايل.غشي، لينډۍ،او له ډبرو څخه جوړې شوې د کار وسايل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوزار، ایدات یا کورونه او د فیوچر هغه جوړشوي کلتوري ودانۍ، کورونه، او د اوسیدو نور ځایونه چې پخوانیو انسانانو د خپل ژوند د سهولت په منظور جوړ کړي وي. لکه کورونه، تنورونه، کلي، ښارونه، او داسې نور چې لرغونپوه څېړونکی یې ذاتي انتقال نه شي تر سره کولای. خو ددې تر څنګ له لرغوني محل څخه ښایي داسې وسایل اوالات هم تر لاسه شي چې په طبیعي ډول او څېړې سره د یوې کلتوري طبقې په منځ کې واقع شوي وي. په دې مانا چې پخوانیو انسانانو یو شمېر داسې وسایل او اوزار هم کارولي دي چې د هغه په جوړېدو کې بشري قوه نه ده مصرف شوې هماغه ډول چې په طبعیت کې وو په هماغه ډول د انسانانو له خوا استعمال شوي او کارول شوي دي. د بېلګې په توګه ښایي ځیني داسې دایروي ډبرې چې انسان هغې ته شکل نه دی ورکړی په طبیعي توګه ګردې او دایروي جوړې شوې وي چې پخوانیو انسانانو کې به ځینو د دانو غلو د میده کولو په منظور ورڅخه کار اخستی وي او اوس د یوې کلتوري طبقې د نورو اثارو تر څنګ د لرغونپوه له خوا تر لاسه شي.

په هر ډول کله چې دامتحاني څاه د کیندنې لړۍ تر وروستنۍ طبقې یا د ځمکې تر پاکې لایې پورې ورسېدله نو د لرغونپوه څېړونکي وظیفه ده چې له لرغونو اثارو څخه د ټولو کشف شوواثارودکارت کتلاك ترتیب او تنظیم کړي.د کارت کتلاك ترتیب په خپل وار یوه بله مرحله ده چې د موزیمونو کار کوونکي په دې برخه کې د خاصو میتودونو لرونکي دي، خو لرغونپوه څېړونکی باید د ټولو کشف شویو اثارو او شواهدو د کوډ نمره وټاکي او دیوې لنډې بیوګرافۍ په څېر مطلب له اثارو سره یو ځای کړي او هر اثر چې ذاتي ارزښت لري په بېل پاکټ کې ځای پر ځای کړي [د کوډ نمره او لنډه بیوګرافي دیوه کارت په وسیله کېدی شي] د کوډ ټاکلو لارې هم د لرغونپوهانو تر منځ توپیر لري چې یوه ډېره پخوانۍاو ساده لاره یې له لنډیزونو [محففات] څخه ګټه اخستل دي. دبېلګې په توګه :که فرضیه داسې ونیسو چې سپړنې د ارزګان ولایت دهراوت ولسوالۍ کې تر سره شوې دي او له دې جملې څخه د یوه کوډړي کوډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټاکل وي په دي ترتيب ليکل کېږي، {O,D,9,2} په دې مانا چې {O} ارزګان، {D} دهراوت {9} د سپور شمېره او [2]د طبقې نمره ده د همدې لنډېزونو په ليدلو ويلای شو چې دا اثر د ارزګان ولايت د هراوت ولسوالۍ د لرغوني سيمې له{9} سوو او دويمې طبقې څخه لاس ته راغلی دی [په راتلونکي فصل کې به مفصل توضيح شي] کله چې د لومړني کوډ ټاکلې مرحله پای ته ورسېدله بيا د يو شمېر رسمي اسنادو په وسيله د يوه قرارداد له مخې لرغونپوه څېړونکی خپل کشف شوي اثار له ټولو لاژمو اسنادو سره يو ځای موزيم يا مخزن ته سپاري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

درییم څپرکی

په هالند کې د لرغونو سیمو د علمي سپړنې بهیرعملي چارې

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د لرغونپوهانو لـه خـوا د بېلابېلـو لرغـونـو سیمو سپړنه او څېړنه په پر له پسې توګه پر مخ ځي. هالندي لرغونپوهان هم د نورې پرمختللې نړۍ د لرغونپوهانو په څېر د خپـل هېواد لرغونې سیمې یو په بل پسې سپړي او لاس ته راغلې پایلې یې د هالند، اروپا او په پای کې د نړۍ د بشري تاریخ مرستندوی ګرځي. په هالند کې د لرغونو سیمو د سپړنو او څېړنو چارې د بېلابېلو ادارو او موسسو له خوا تر سره کېږي چې شمېر یې لسګونو موسسو او ادارو ته رسېږي، ددې ټولو ادارو څارنه او لارښوونه د رفاه، عامي روغتیا او کلتور وزارت،ایالتي لرغونپوهنې،د ښاروالیو لرغونپوهنې او د تحصیلي او تحقیقي پوهنتونونو د ادارو له خوا په منظمه توګه پرمخ بېول کېږي، چې د ځینو ادارو او موسسود پېژند ګلوۍ لنډه یادونه به وکړو :

دهالند هېواد د رفاه عامي روغتیا او کلتور وزارت په چوکات کې یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېر تحقيقي او تحصيلي موسسې شته چې تر هېواد دننه او بهر د لرغونو سيمو د سپړنې او څېړنې دندې پر مخ بيايي، ددې وزارت يوه مهمه اداره د {R,C,B} يا {Raad voor Het Cultuurbeheer} چې کېدی شي [د کلتور څارونکې شورا] په مانا يې افاده کړو. دا موسسه چې د ۱۹۹۰ ميلادي کال له جنورۍ مياشتې راهيسې د همدې وزارت په مربوطاتو کې علمي هڅې ترسره کوي د يو شمېر پخوانيو ازادو موسسو په عوض مينځته راغله دا اداره په ځينو مواردو کې د هالندله يوې بلې موسسې {R,O,B} سره نږدې اړيکي او ګډې چارې لرلې.

د هالند په {W,V,C} وزارت کې يوه ډېره تجربه لرونکې موسسه د {R,O,B} په نوم يادېږي {Rijksdienst Voor Het Oudheidkundig Bodemonderzoek} په هالند کې تر ټولو نامتو موسسه چې د لرغونو سيمو د سپړلو او څېړنو دنده لري چې په پښتو ژبه کې ورته د [لرغونو اثارو د علمي سپړنو دولتي اداره [مرکز]] ويلای شو همدا موسسه ده. ددې دولتي موسسې بنسټ پر ۱۹۶۱ ميلادي کال رسماً ايښودل شوی دی، په داسې حال کې چې د لرغونپوهنې لپاره د دولتي خدمتونو اداري لومړنۍ هڅې پر ۱۹۴۷ ميلادي کال پيل شوې دي چې بيا همدې اداري پراختيا او ودې د {R,O,B} دولتي موسسې د منځته راتللو زمينه برابره کړه،له دې سره سره چې د لرغوني زماني دولتي موزيم او د هغه اړوند پوهنتون د لرغونو سيمو د سپړلو حق ځان ته ساتلی خو په عمومي توګه د لرغونو سيمو سپړنه د {R,O,B} په وسيله تر سره کېږي، ددې دولتي موسسې د هراړخيزې ودې لپاره پر ۱۹۹۲ ميلادي کال يوه بله اداره چې تر اوبو لاندې لرغونپوهنې اداره {Afdeling Archeolog Onder Water} په نوم يادېږي هم له همدې موسسې سره وتړل شوه د {R,O,B} له خوا د هالند د لرغونې تاريخ په برخه کې پاموړ خدمتونه تر سره کړي دي د بېلګې په توګه ددې موسسې د ځينو سترو کارنامو يادونه کوو:

د هالند په غربي سواحلو کې د تاريخ او ماقبل التاريخي څېړنو تر سره کول.

د شرقي رودخانې په سيمه کې د {Maasdal} څېړنه چې په رومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوري پورې اړه لري .

د هالند په منځې [امـوارو] رودخانو په سيمه کې د منځنيو پېړيو د پېبل اثار تر لاسه کول .

د {Urbanisatie} هغـه سپړنې چې د منځنيـو پېړيـو يـو شـمېر ښاري مرکزونه يې تر لاسه کړل .

د ټول هـالند لپـاره د لرغونپوهنـې يـوه نقشـه چـې مقيـاس يـې {1:100000} اټکل شوی د همدې موسسې له خوا ترتيب شوې ده **[د هـيرلن يوه قطعه عکس]** په هـالند کې يـوه بلـه اداره چـې د لرغـونو سيمو سپړنه او څېړنه ترسره کوي او د {W,V,C} پـه وزارت پـورې اړه لـري، هغـه د هـالند نامتو موزيم دی چې د [لرغوني زماني دولتي موزيم] په نوم مشهور دی پرله پسې هڅې او فعاليت لري چې د {R,M,O} په لنډ نـوم او مکمـل نـوم يې {Rijks Museum Van Oudheden} دی چې پـه پښتـو کـې ورتـه د [د لرغوني زماني دولتي موزيم]ويلای شو.

د {R,M,O,}موزيم له خوا په هالند کې دننه او بهر سپړنې او څېړنې تر سره شوې دي له هغو سپړنو څخه چې ددې موزيم د علمي ډلو لـه خـوا تـر سره شوي کيدی شي د بېلګې په توګه پـه مصـر کـې د سـاکارا {Sakkara} نومـې لرغونـې څېړنـې چـې د انګليسـي لرغونپوهـانو ټولنـې يـا {EgyptExpleration Socity} سره يـو ځای تـر سـره کـړي دي همـدا شـان پـه سوريه کې د {Balikhdal} لرغوني سيمه چې د سابي ابياد {Sabi Abyad} پـه منطقه کې واقع ده د {R,M,O,} موزيم د علمي ډلو له خوا سپړل شـوې ده له دې يـادو شـوو سيمو څخه د لرغونـې زمـانې [د ډبرو پخوانـۍ دوره او منځنـۍ دوره]اثـارو تـر څنګ د لومړنيـو مدنيتونـو اثـار چـې لـه **۵۵۰۰** څخه تر **۴۵۰۰** پخوا تر ميلاد مربوط ګڼل شوي دي د همـدې موزيـم د علمي کارونو پايلې دي [۴۲:۳۲]

د هغې احصايې له مخې چې په دې ورستيو کلونو کې خپره شوې د {R,M,O,} په موزيم کې اوس اوس د نږدې ختيځ لرغوني اثار چې شمېرې د ۸۰۰۰ څخه تر ۹۰۰۰ توکو پورې رسېږي ساتل شوي دي، همدا شان له مصر څخه له ۲۲۵۰۰ څخه تر ۲۵۰۰۰ اثار لـه کلاسيکي نـړۍ څخـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰۰۰۰ اثار او د هالند له قبل التاریخ دوري څخه ۲۰۰۰۰ اثارود ایالتونو څخه راټول شوي، د رومي دورې ۲۰۰۰ اثار او منځنیو پېړیو څخه هم ۲۵۰۰۰ ارزښتمن اثار ساتل کېږي [۳۲:۴۳]

په هالند کې د هر ایالت لپاره د لرغونپوهنې خپلواکه اداره شته چې د خپل ایالات په اړه د سپړنو صلاحیت او واك يې ورسره ساتلی دی، په دې برخه کې یوازې د یو شمېر ایالتي لرغونپوهنو ادارو د نوم او ادرس په لیکلو بسنه کوو:

1 Groningen: Onderzoek: BAT Post straat 6,9712 ER Groningen

2 Drenthe: Drents Museum Afdeling Archeology Brink 1-5 Post bus 134,9400AC Assen

3 Utrecht: Provinciaal en Gemeentelijk Depot van BodemvondstenZwaansteeg 11,3511VG Utrecht

4 NoordBrabant: Depot. Noord-Brabants Museum, verwerstraat 41 Postbus: 1004, 5200BA Denbosch

لنډه دا چې د هالنډ په ۱۲ ایالتونو کې د لرغونپوهنې خپلواکې اداري په خپلو اړوندو سیمو کې د لرغونو سیمو د جوتولو، سپړلو او څېړلو دندې پر مخ بیایي په داسې حال کې چې پر دې ایالتي ادارو سربېره لکه چې وویل شول د هېواد دننه او بهرنورې دولتي موسسې هم شته چې د لـــــرغونپوهنې د څېړلـــــو او سپړلو دندې پر مخ بیایي [۴۵:۳۲]

په هرډول د ۱۹۹۸ پر سپتامبر میاشت‌هالند ته د راتلـو سره سم مې د هالند د 1COM دریس مېرمن {M.C.van der sman}سره د ښاغلي داکتر {Dr piet S.M. pouw} د {Reinwardt Academie} د موزیم پوهنې پوهنځي داستاد په وسیله د پېژندګلوۍ غونډه وشوه، له هغه وروسته د هالند د لرغونپوهنې اړوندو ځانګود لټون او له هغو سره د اړیکو د تامین په نیت مې پرله پسې هڅې وکړې او په پای کې وتوانېدم چې د ښاغلي {Will Nouwen} په مرسته مې د هالند د نامتو لرغونپوهنې موسسې {R,O,B} له یو شمېر لرغونپوهانو سره پېژندنه وشوه او په پای کې د همدې موسسې له خوا په لمبورخ {Limburg} ایالت کې د هیرلن {Heerlen} لرغوني سیمه کې د سپړنې په یو پراخ عملیاتي پروګرام کې برخمن شوم، د همدې سپړنو د تجاربو پر بنیاد غواړم د سپړنې عملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاربنود تر نوم لاندې د ځينو اړينوضروري مطالبو يادونه وکړم .

پخوا تر دې چې د سيمې د سپړلو چارې پيل شي دلرغونپوه څيړونکي له خوا بايد يو شمېر ضروري فعاليتونه تر سره شوي وي دا ضروري مخکينۍ هڅې پر دوو برخو وېشل کېږي: لومړی د سپړلو ترمخه د لازموعملي هڅو بشپړتيا او دويم د سپړلو د لړۍ ضروري توکي برابرول له لازموعملي هڅو بشپړتيا څخه هدف دا دی چې د سيمې په اړه تاريخي، مادي، جغرافيايي او نور لازم معلومات بايد راټول شوي وي چې د سپړلو حکم د هماغو معلوماتو پر بنياد عملي شي ضروري توکو برابرولو څخه منظور دا دی چې په سيمه کې بايد د محلي ادارې اجازه نامه او د هغوی همکاري په ليکنې ډول د يوه قرارداد په څېر تنظيم شوي وي او تر څنګ يې د معيشت وسايل د کار تخنيکي او ابتدايي الات لکه د سپړنې ماشين، د لابراتوار ځينې برخې او د کار وسايل او ددې تر څنګ ډېره مهمه خبره د سپړنې لپاره کارکوونکي بايد د يوه منظم مهال وېش پر بنياد عيار شوي وي د کار زماني دوره د ورځې دکار ساعتونه ،د تفريح وختونه او د عملياتو ليکل شوی پلان، ددې ضروري مسايلو تر تهيه کيدو وروسته لرغونپوه څېړونکی د خپل څېړنيز ټيم سره ساحې ته ځي او سپړنې پيلېږي ددې لپاره چې د سپړنې د عملياتو پروسه په منظمه توګه توضيح او تشريح شي لازمه به وي د يوه لنډ راپور په توګه د سپړنې هغه پروسه چې د {R,O,B,} موسسې د هيرلن په سيمه کې عملي کړې او زه هم ددې عملياتو برخه وال وم وليکم د هيرلن سپړنې د ۱۹۹۹ کال د جولای له ۲۶ نېټې څخه بيا د سپتامبر تر ۳ نېټې پورې تر سره شوې، د سپړنو علمي لاربنوونه د {Jos Deeben}او اداري مشري يې د {Jose Schreurs} پر غاړه وه {Jos Deeben} د هالنډ د لرغونپوهنې نامتو موسسې {R,O,B} مشهور لرغونپوه دی چې د هالند په بېلابېلو سيمو کې يې سپړنې تر سره کړي او اوس د هالند د ډبرې د عصر {Stone Age} چې په هالنډي ژبه کې ورته {Steeritijd} وايي د نامتو متخصص په توګه پېژندل شوی دی، نوموړی د زيات شمېر اثارو مولف دی، ليکل شوې مقالې يې په انګليسي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هالندي ژبو په هالند کې دننه او بهر خپرې شوي دي، د {Jos Deeben} وروستی اثر پر ۱۹۹۸ میلادي کال د {Bijdragen aan het onderzoek naar de steentijd in Nederland}تر عنوان لاندې د {R,O,B} اداري له خوا خپور شوی دی، ددې اثر د عنوان پښتو مانا [د هالند د ډبرې عصر په هکله علمي ليکنې]ده(Jose Deeben) هم یوه فعاله علمي کارکوونکې وه چې په هالنډي کې يې د لرغونپوهنې په اړه زيات شمېر مقالې خپرې شوي، وروستۍ مقاله يې د {Maastricht klinkers} په نوم خپره شوه چې په هالنډکې د زياتو لرغونپوهانو د پاملرنې وړ وګرځېدله .

د کار لومړۍ ورځ : د هیرلن {Heerlen} ښار تر ټولو ستېشن ته نږدې پروت دی چې د هالنډ له بېلابېلو سیمو څخه لږ تر لږه ۱۵ تنه ځوانان اود پاخه عمر کسان راټول شول او د لسو بجو شا او خوا وخت و چې زه هم وررورسېدم د دو موټرو په وسيله د سپړنې محل ته ورسول شو دا ساحه چې د یوې لوړې تپې څېره يې درلوده د سپړنې دوه نورې دورې يې هم زغملې وې. راغلي کسان ټول يو له بل سره معرفي شول هر يوه خپل نوم او تخلص په لوړ اواز چې ټول يې واوري ياد کړل، د لرغونپوهانو له عادت سره سم په ساحه کې د تخلص پر ځای اصلي نوم اخستل کېږي د بېلګې په توګه د سپړنو د علمي لارښود نوم {Jos} او تخلص يې {Deeben} دی خو په ساحه کې ټولو هغه ته په {Jos} ويل او دا عادت د ټولو په مورد کې عملي وو.

ساحه پخوا ټاکل شوې وه دخپل ځان تر خپل معرفي کولو وروسته {Jose} ټولو راغلو کسانو ته ساحه لنډه معرفي کړه، د پخوانيو سپړنو نتايج يې وويل او د اوسنيو عملياتو د پلان هغه برخه چې موږ ټول بايد خبر شوي وای د هغه په اړه يې معلومات ورکړل، د کار د پيل نقطه يې وټاکله او د راغلو کسانو تر منځ يې د کار وېش واوراوه، د بېلګې په توګه ما [رسول باوري]ته د ټاکلې سيمې د اندازې نيولو په برخه کې کار په ګوته شو او دا د کار لومړنی پيل هم وو. فقط کار پيل شو [هره ورځ به د کار وېش اورول کېده] د سلو او دوه سوو متره فيتو په وسيله مو د سپړنې د لومړنۍ مرحلې ساحه وټاکله، دا ساحه چې ۵۰ متره يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوږدوالی وو، ۴۰ متره یې سور درلود، د فلزي مېخونو په وسیله به مو مشخصه کړه د همدې محدودې شوې سیمې په دننه کې د سپړنې ماشین {Rups Kraan} پر کار پیل وکړ او د سپړنو ګډونکوونکو له ماشین سره یو ځای د پاکې شوې ساحې د روښانتیا لپاره پاك کاري پیل کړه {Schoon maaken} د ماشین په وسیله به د یو متر په اندازه خاوره د ساحې له مخې لرې کېدله او د ساحې د پاك کارۍ لپاره یو یا دوه سانتي خاوره د یوم په وسیله لرې کیدله چې د سپور {Spoor} ځرګند ونه په واضېحه توګه وشي د پاکې شوې ځمکې پر مخ د متفاوتې علامې شتوالی د سپور په مانا دی {Spoor} چې په پښتو ژبه کې ورته د اثر او یا علامې مانا کارولای شو، سپور تر څېړنې لاندې سیمې هغه برخه ده چې په هغې کې د کلتوري اثارو د شتون بېلګې ولري، سپور په لومړي ځل نه شي ټاکل کېدی چې ایا کلتوري اثر به ولري که نه خو دا چې د ځمکې له نورو برخو څخه یې یا رنګ بېل ځرګندېږي او یا یې د خاورې ډول متفاوت وي، د سپور په مانا پېژندل کېږي کله چې سپور وټاکل شي بیا د هغه د سپړنې چارې داسې ترسره کېږي.

لومړی: له سپور څخه یوه قطعه عادي عکس اخستل کېږي.

دویم: سپور د عمومي نقشې پرمخ ترسیمېږي.

درېیم: سپور د یوه خط په وسیله پر دوو برخو وېشل کېږي.

څلورم: پر وېشل شوی سپور له یوې یا بلې خوا د سپړلو کار پیل کېږي.

پنځم: د سپور د هرو پنځو ثانیو سپړل شوې خاوره په بېل پاکټ یا پلاستکي خریطو کې اچول کېږي.

شپږم: دسپور له هرو پنځو سانتي مترو [5c,m] څخه لاس ته راغلې اثار د یوه کارت په وسیله راجستر کېږي او په بېل پاکټ کې ساتل کېږي.

اووم: له هرو لسو سانتي مترو {10c,m}وروسته د ساحې له عمومي سطحې څخه د سپور د ټیټېدو د اندازې معلومول د واترپاس {Water Pas}په وسیله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم : د واترپاس په وسیله تر اندازې ټاکلو وروسته د یوې قطعې عکس اخیستل [که چېرې په لومړۍ یا دویمې پنځه سانتي متره اندازې کې کوم فوق العاده اثر پیدا شو د هغه اثر د عکس اخیستلو پروسه استثنایي ده] .

نهم : د سپور د سپړلو کار د همدې اصولو پر بنیاد تر پاکې ځمکې رسېږي .

لسم : له سپور خخه تر لاسه شوې خاورې د زیف ماشین {Zeef machine} په وسیله تصفیه او مینځل کېږي ، په دې ترتیب د سپور له ټاکلو څخه بیا تر وروستۍ مرحلې د سپور د سپړلو پروسه پرمخ ځي د پاملرنې وړخبره دا ده چې هره مرحله ځان ته د کار لاره او هراړخیزې توجه ته اړتیا لري، د بېلګې په توګه د سپور ترسیمېدل د عمومي نقشې پرمخ یو ستونزمن کار دی، ددې کار لپاره لومړی باید د سپور ټوله ساحه یا {Put} وښودل شي [لرغونپوهان تر څېړنې لاندې ساحې په ټاکلوسره حدود وویشي چې هر تقسیم ته یې {put} ویل کېږي]وروسته بیا د سپور وسعت او پراختیا دجیودیزیکي وسایلو په وسیله ټاکل کېږي تر هغه وروسته د سپور شکل ته پام ګرځي چې دایروي دی که مثلث شکله او یا مسطتیل شکله او یاهم نامرتب او نامنظم .

په دې ډول په عمومي نقشه کې د سپور کاپي د مقیاس په نظر کې نیولو سره ترسیمېږي د سپور دپروفیل {Profiel} رسمېدل ځان ته میتود لري چې لرغونپوهان یې د جیودیزیکي مضامینو په ترڅ کې د پوهېدو جوګه کېږي [{Profiel} د سپور هغه نیم مخ دی چې لرغونپوهان یې د کلتوري طبقو دمعلومولو لپاره جوړوي] له سپور د هرو پنځو سانتي مترو څخه لاس ته راغلي اثار باید په یوه کارت کې راجستر او بېل پاکټ کې واچول شي په دې کارت کې چې د اثر د بیوګرافۍ حیثیت لري د پر له پسې نمرې تر څنګه کله نور معلومات لکه ایا دا اثر د {put} څخه تر لاسه شوی ؟ له{vlak} یا صحنې څخه تر لاسه شوی؟ له سپور {spoor} څخه تر لاسه شوی او که یوه نمونه ده ؟ ددې تر څنګ د تر لاسه کېدو نېټه ضروري پاملرنه غواړي. {R,O,B} ادارې هغه دوه کارتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د همدې چارې لپاره کارول شویدي.

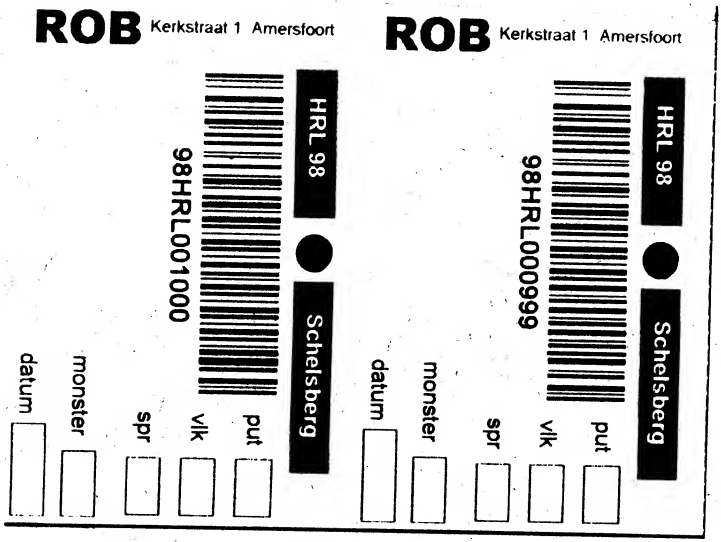

د کارت توضیح : {H,R,L, 98 Schelsberg} د هیرلن د سخیلبیرخ کلتور {R,O,B} د سپړنې دسولې اداري نوم دی .

{98 HRI 000999} د هیرلن ۹۸ کال د کارت پرله پسې نمره {PUT} ساحه، {VLOK} صحنه، {SPOOR} طبقه، {MANSTER} نمونه، {DATUMS} تاریخ یا نېټه.

د واترپاس {Water pas} په وسیله د سپور {Spoor}د سپړل شوې اندازې تاکل هم پوره دقت ته اړتیا لري د ټولې ساحې د عمومي سطحې ژوروالی د ځمکې له لومړنۍ طبقې څخه باید څرګند شوي وي یا په بله مانا باید معلومه وي چې تر سپړنې لاندې ساحه د ځمکې له لومړنې قشر څخه په څومره اندازه ژوره ده تر هغه وروسته بیا د ساحې د هر سپور د ژورتیا اندازه ټاکل کېږي، واترپاس یا په درې ژبه کې ورته د دوربین اصطلاح ورکړ شوې ده په یوه ټاکلې ځای کې چې دهغې ورځې په جریان کې تغیر نه خوري یا په بله مانا نه بېځایه کېږي او د پټ{put} شماره یې هم ثبت کېږي له هغه دوربین څخه د سپور په دننه کې یو لوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خط کش یا {Liniaal Maaten} یا [داندازه کولو خط کش] د سپور په ټاکلي ځای کې درول کېږي او د جیودیزیکي اصولو پر بنیاد د سپور اندازه او ژوروالی څرګندوي ټاکل شوي اندازه د نقشې پرمخ د هغه سپور سکېل{Scala} په نظر کې نیولو سره لیکل کېږي [په لاندې دو عکسونو کې د بلجیم هېواد د بروکسل د لرغونپوهنې دیپارتمنت یو تن محصل{Alexander} چې د عملي زده کړو پراکتیک{Praktijk} لپاره د هیرلن سپړنو ته رالېږل شوی وو لیدل کېږي]

الکساندر{Alexander} د هیرلن{Heerlen} په لرغوني سیمه کې د{Water

(c) ketabton.com: The Digital Library

pas} شاته ولاړ دی

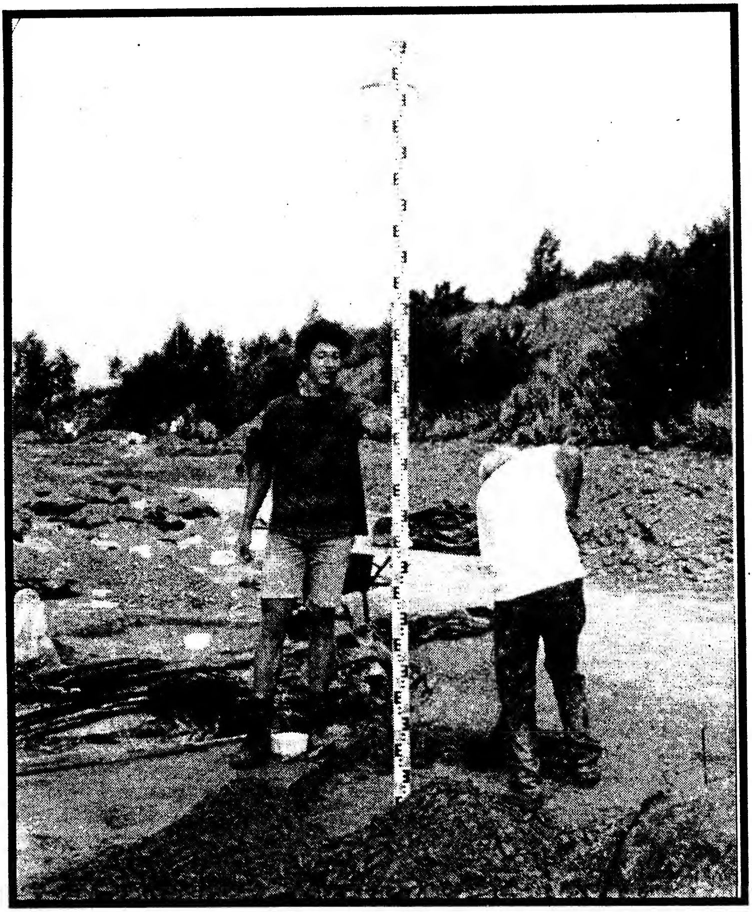

د بلجيم هېواد يو تن د لرغونپوهنې محصل{Alexander} د اندازې پيداکولو خط کش (Liniaal maten) سره ليدل کېږي

له سپور ځخه د عکس اخستل هم ځانته شرايط او د ځينو مراحلو ترسره کول ايجابوي، د بېلګې په توګه : هغه وخت چې له سپور څخه د عکس اخستلو اړتيا وي تر هر څه لومړی سپور او د سپور شا او خوا پاك کاري کېږي بيا د سپور په يو ټاکلې برخه کې يو کارت چې معمولا

(c) ketabton.com: The Digital Library

چوکات شوی وي اینبودل کیږي [دا کارت د یو شمېر معلوماتو لرونکی وي چې تاسو يې يوه کاپي وينئ]په کارت کې د څېړونکې اداري نوم او ادرس، د پروژې او د پروژې اجراکوونکي نوم ،د ښاروالې نوم، کوډ او کال ،او د اثر نوم یا د سپور نومره لکه چې د کارت په یوه کاپي کې ليدل کيږي د {R,O,B} د عکس اخستلو فورمه او د همدې موسسې ادرس د کارت په یوې خوا لیکل شوي او په مقابل کې يې د پروژې نوم،دښاروالې نوم او کال او د اثر نوم لیکلو لپاره ځای ټاکل شوی دی، تر هغه وروسته په روښانه لیك {HRL-99} چې د {Heerlen 1999} کال د سپړنو نمایندګي کوي د کارت په وروستۍ برخه کې د ساحې،صحنه،پروفیل،سپور،تاریخ،او د عکاس نوم لیکلو لپاره ځای ټاکل شوی دی، په هر ډول له همدې کارت سره يو ځای يوه وړه لوحه چې په سپین او سره رنګ جوړه شوي وي [د اندازې ښودلو لپاره] اینبودل کیږي او بیا د عکس اخیستلو چاره تر سره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

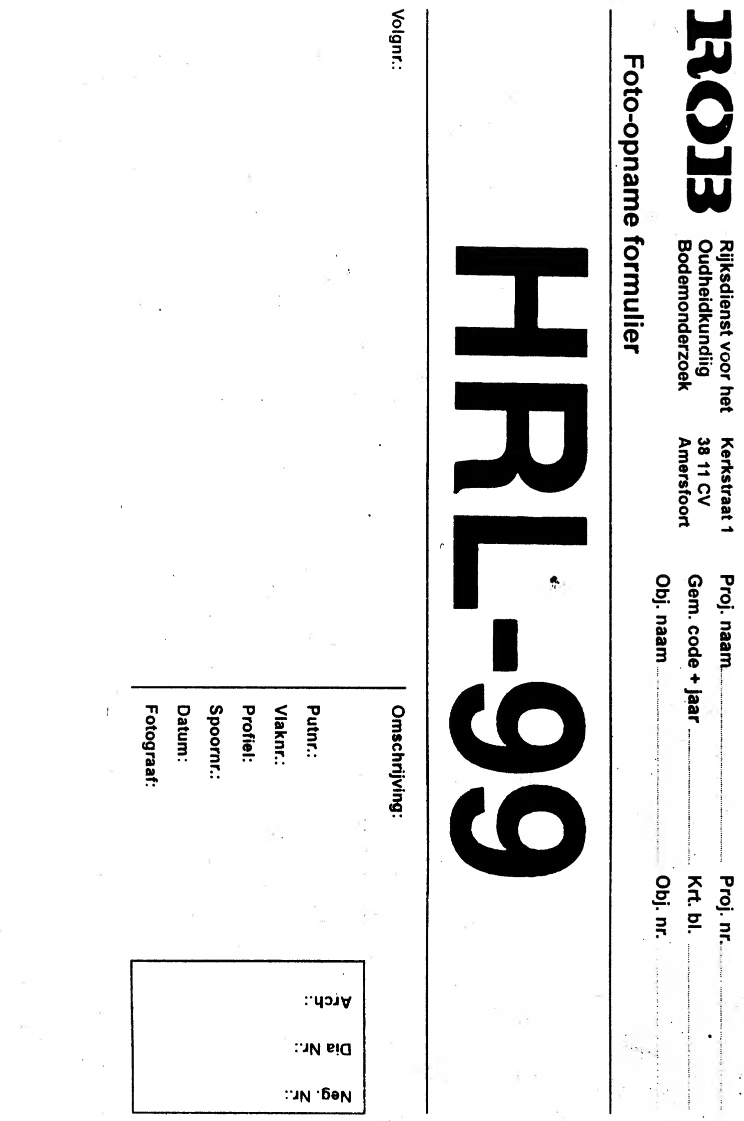

ROB
Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Kerkstraat 1
38 11 CV
Amersfoort

Proj. naam .... Proj. nr. ....
Gem. code + jaar .... Krt. bl. ....
Obj. naam .... Obj. nr. ....

Foto-opname formulier

HRL-99

Omschrijving:

Putnr.:
Vlaknr.:
Profiel:
Spoornr.:
Datum:
Fotograaf:

Volgnr.:

Neg. Nr.:
Dia Nr.:
Arch.:

له سپور څخه رااېستل شوې خاورې د زیاتې څېړنې لپاره په
پلاستیکي کڅوړوکې اچول کېږي او د هرې {5CM} خاورې کڅوړې په
بیلابیله توګه د {Zeef machine} ته د وینځلو او تصفیې په غرض وړل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي. د وينځلو پروسه هم زياتې پاملرنې ته اړتيا لري، د زيف ماشين په خپل منځ کې د غلبېل په څېر وسيله لري، چې هغه ته{Zeef} وايي، نوموړې وسيله د ماشين په ټاکلې ځای کې ځای پر ځای کېږي او د شامپو او صابون [دا کمياوي مواد دي چې د همدې هدف لپاره توليدېږي]له اوبو سره يو ځای د سپور ځخه د راوړل شويو خاورو مينځل تر سره کېږي [عکس] او د زيف ماشين په وسيله پاك وينځل

په عکس کې (Jos Deeben) او يوه محصله د زيف ماشين

(c) ketabton.com: The Digital Library

(Zeef machine) شاته په کار بوخت دي.

شوي اثار د سپور له پخواني کارت سره یوځای په یوه پلاستیکي کځوړه کې له نوي کارت سره چې په هغه کې هم د اثر په اړه فورمولتې معلومات دي اچول کېږي لنډه دا چې د سپړنې ورځني کارونه په همدې ترتیب پر مخ ځي، لرغوني اثار لاس ته راځي او په مناسبو پاکټونو او کځوړو کې ساتل کېږي کله چې د ساحې ورځنی کار پای ته رسېږي د کار ټول وسایل لکه یوم، بېلچه، کلند، دزیف ماشین، اونور ټول پاك او وینځل کېږي بیا وروسته د ترانسپورت هغه وسایط چې د سپړنې د عملیاتو لپاره بېل شوي د سپړنو ګډونکوونکي خپلو خپلو درسونو ته رسوي [باید وویل شي چې د سپړنو ګډونکوونکي ټول د خپلې خوښې کسان {Vrijwilig}دي چې د معاش او حق الزحمې په بدل کې کارنه کوي، بلکې د خپلې خوښې کار دی، د لرغونپوهنې مینه وال په هالند کې د سپړنو موسسو ته راځي او په خپله خوښه دکار لپاره نوم لیکي اود خپل کار وخت ټاکي، د سپړنو اړوند اداره له خپل پلان سره برابر د کار داوطلبان او د سپړنې پروګرام داسې تنظیموي چې هم کار پرمخ ولاړ شي او هم رضاکاران ستړي او مایوسه نه شي، د بېلګې په توګه د سپړنو په جریان کې د اوونۍ یوه ورځ د تفریح په نوم د مربوطې سیمې موزیمونو،لرغوني ځایونو او پارکونو ته ځي کیدی شي په اوونۍ کې یوه ورځ یا د ښوورځو څو ساعتونه وي] سپړنوله ګډونکوونکو څخه یو شمېر د شپې له خوا د هغو اثارو په مینځلو او پاکولو بوختېږي چې د ورځې په بهیر کې یې تر لاسه کړي وي .

د اثارو د مینځلو او پاکولو کار هم پوره مواظبت او پاملرنه غواړي ټول هغه اثار چې پاك او ومینځل شي په خاصو فورموکې ثبت او راجستر کېږي، د بېلګې په توګه یوه هغه فورمه باید ډکه شي چې د ورځې په جریان کې دټولو پیدا شویو اثارو لپاره اختصاص شوې ده [ایا لومړۍ فورمه] چې د کشف شویو اثارو د لست فورمه {Vondstenlist} یې بولي د {put}نومره د ساحې نومره پخوانۍ یا تعقیبي نومره د سپور نومره د نمونې کود ،پروفایل نمره او د یوې ورځې ترضیح ځای چې دا اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راټول شوي او که په سپور کې پيدا شوي داثاروتعداد په بنيادي ډول د کومې سيمې څخه پيدا شوي او تاريخ يا نېټه هم لري په دې ترتيب ټول هغه اثار چې د ورځې په جريان کې پيدا شوي په همدې فورمه کې ثبت او راجستر کېږي، د همدې کشف شويو اثارو د لست فورمه {Vondstenlijst} بايد د خپلې پېژندنې علايم هم ولري لکه چې تاسې د فورمې فوتوکاپي وينئ چې په هغې کې د {R,O,B} نوم او ادرس په روښانه ليك ليکل شوي دي، ددې تر څنګ د پروژې نوم د ښاروالۍ نوم او د اثرکوډ ياد اثارو د مجموعې نوم او همدا شان د پروژې نومره د کارت نومره او د موضوع او مضمون يا اثر نومره هم په دې فورمه کې واضېحه ليدل کېږي دا فورمه چې د اثارو د ضروري پاکېدنې او مينځلو وروسته ليکل کېږي، د ساحوي څېړنې د عملي کار وروستنی کار ګڼل کېږي لرغونپوه څېړونکی ټول راجستر شوي اثار او د هغو لست موزيم او يا بلې موسسې ته چې پخوايې د قرارداد په وسيله ښودنه شوې وي ورکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ROB Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

VONDSTENLIJST

Projnaam
Gem. code + jaar
Obj naam

Proj nr
Kr bl
Obj nr

Put	Vlaknr	Volgnr	Spoornr	Monstercode	Profiel	Vondstomstandigheden verzamelwijze	Inhoud	Bijz. vondsten naar	Datum

Put

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپړنو په جریان کې لرغونپوه څېړونکی باید له ورځینیو مسایلو سره د دقت او پاملرنې تر څنګ ابتکاري چلند او رویه ولري په دې مانا چې د سپړنې کار په ټولو سیمو او دلرغونو زمانو په ټولو دورو کې یو ډول نه دی اوان د یوې ورځې کار د بلې ورځې له کار سره بنایي تفاوت او توپیر پیدا کړي او یا دا چې د کار په جریان کې داسې یوه پېښه وشي چې وړاندیزیې نه وي شوی، باید لرغونپوه څېړونکی د غیر ناڅاپي پېښو پر وخت ځان ورك او له لاسه ورنه کړي او یا داسې هم واقع کېږي چې د ساحې په یوه برخه کې د ډېر ارزښتمن اثر څرك ولګېږي لرغونپوه څېړونکی باید د ساحې نورې برخې هېرې نه کړي او خپله پاملرنه یوازې هغه اثر ته ونه ګرځوي، په هرډول د سپړنې چارې ابتکاري چارې دي نو ځکه لرغونپوه څېړونکی هم له مسایلو سره باید ابتکاري چلند ولري په تېنګارسره د یادونې وړده چې د سپړنې سیمه او د سپړنې لپاره د ټاکلې دورې په اړه د سپړنې چارې او د سپړنې میتودونه کاملا توپیر لري، پورتنۍ یاده شوې پروسه په یوه خاورینه غونډۍ کې د ډبرې دورې، په ځانګړې توګه د نوې ډبرې منځنۍ دورې یا {Middenneolithisch} ته غوره ګڼل شوې ده، ځکه له همدې میتود څخه چې یادونه یې وشوله کار واخستل شو او له دې طریقې څخه په کار اخستنې سره د سپړنې چارې ډېرې په بریالیتوب پرمخ تللې او وروستۍ پایلې یا نتیجې یې هم د هالند هېواد د لرغوني تاریخ په ځانګړې توګه د ډبرې د منځنۍ دورې لپاره ډېرې ارزښتمن او دنویو معلوماتو راوړونکې سپړنې وګرځېدلې، د سپړنې هغه عملیات چې د اندهوفن{Eindhoven} د بناروالۍ مربوطاتو، په ځانګړي ډول{Smal Eindhoven} په سیمه کې چې د منځنۍ پېړۍ {Middel eeuws} اثار یې درلودل او د سپړنو مشري د همدې بناروالۍ د لرغونپوهنې ادارې د مشر {Nico Arts} پر غاړه وه د سپړنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

میتود يې د هیرلن د سیمې د سپړنې له میتود څخه متفاوت و [په دې سپړنو کې هم لیکونکې برخه درلوده] خو هغه سپړنې چې د {Merhoven} په نوم په لرغوني سیمه کې تر سره شولې د سپړنې د میتود له مخې د هیرلن د سپړنې د میتود او دکار له ډول سره ورته والی درلود ، لنډه دا چې د هرې لرغونې سیمې او هرې لرغونې دورې د میتود او د چارو د سمبالتیا ډول د سیمې او دورې په ایجاباتو پورې اړه لري خو د لرغونپوه څېړونکي ابتکاري چلند د سپړنو او څېړنو په پرمختګ او تنظیم کې بنیادي رول او ارزښتمنه برخه لري .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د لرغونو اثارو بیا جوړونه

د لرغونو اثارو زیاته برخه په مستقل او یا هم ویجاړ شوي ډول د لرغونپوهانو لاس ته رسېږي دا ډول مواد او اثار که له ډبرې څخه جوړ شوي وي او که له فلز او یا عضوي موادو څخه بیا هم بیا جوړولو ته اړتیا لري لرغونپوهان اود لرغونو اثارو د بیا جوړولو متخصیصین له خپلو خاصو علمي میتودونو څخه په ګټې اخستنې سره دا اړتیا لرې کوي او نوموړي پوهان زیار باسي چې لرغونی [شی] په هماغه شکل چې پخوایې درلود [د کار اخستنې په اولو وختونو کې]د بیا جوړونې هڅې تر سره کړي .

د لرغونو اثارو بیاجوړونه {Repareren} په دوه ډوله تر سره کېږي، لومړی د لرغوني اثر[شي] بیا جوړونه په تیوریکي ډول [ګرافیکي عددي او نور] دویم د لرغوني اثر بیا جوړول په طبیعي ډول یا د اثر مادي جوړښت [د هغه شي له پارچو او ټوټو څخه] معمولاً د لرغونو اثارو تیوریکي بیاجوړونه د علمي څېړنو په منظور تر سره کېږي په داسې حال کې چې د لرغوني اثر طبیعي بیاجوړونه د موزیمي ښودنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نمایش موزیم] په منظورترسره کېږي چې د لرغونو اثارو د بیا جوړونې دواړه ډولونه ځانته خپل خاص پرنسیپونه او میتودونه لري چې په لنډه توګه به ددې اصولو یادونه وکړو:

تر هر څه دمخه ددې مطلب یادول ضروري دي چې د لرغونو اثارو له بیا جوړونې څخه هیله او هدف څه دی ؟ دې پوښتنې ته یو ډېر لنډ ځواب شته او هغه دا چې اول د لرغوني اثر بیاجوړونه د علمي څېړنو د ښه بري او له هغو څخه د منطقي پایلو د تر لاسه کېدو په نیت د لرغوني اثر بیاجوړول ضروري دي، دویم دا چې د موزیمونو مینه وال هغه اثار چې په پخوانۍ څېره او شکل ویني د زیاتې پاملرنې وړ یې ګرځي، نسبت هغه اثر ته چې ټوټې یې ایښودل شوې وي [۲۵:۲۶]

د لرغوني اثارو تیوریکي بیاجوړونه په لرغونو اثارو کې د هغو پدیدو بیا راپیدا کول دي چې په تخنیکي،تکنالوژیکي،او وظیفوي لحاظ یې مطالعه او څېړنه زیات ارزښت لري، د تیوریکي بیاجوړونې د کار نتیجه کېدی شي د حساب،فورمول،شکل،چارت،انځورونو،او حتا کلماتو د توضیح په څېر وړاندې شي، په هغه صورت کې چې د تیوریکي بیاجوړونې د کار په نتیجو پوره باوري واوسو کېدی شي له نوموړي اثر څخه د ارزښتمنې منبعې په توګه د لرغونو اثارو د څېړنې لپاره ګټه پورته کړو که ددې مثال بل اړخ ته وګورو د لرغونو اثارو تیوریکي او له هغې جملې نه ګرافیکي بیاجوړونه په عمده ډول د لرغونپوهانو ډلې ته ضروري او لازمي ده چې د لرغونو اثارو په هکله علمي څېړنې تر سره کوي .

د لرغونو اثارو طبیعي بیاجوړونه د دود په ډول پنځوس فیصده د هغو پارچو ضرورت او موجودیت لازموي چې لرغونی [شی] ورڅخه جوړوو، که چېرې یو لرغونی خاورین لوښی په نظر کې ونیسو او وغواړو چې د طبیعي بیاجوړونې په ډول یې جوړ کړو په هغه صورت کې ضروري ده چې د نوموړي خاورین لوښي لږ تر لږه په سلو کې پنځوس پارچې یا ټوټې وجود ولري چې وکړای شو په طبیعي ډول هغه خاورین لوښی بیاجوړ کړو چې په پخوا زمانو کې د انسانانو د ګټې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخستنې لپاره موجود و، د لرغونو اثارو دا ډول بیاجوړونه د موزیمي ښودنو[نمایشات موزیمي]لپاره ضروري او ډاډمنه طریقه ده .

که د لرغونو اثارو ددې دوو طریقو له تفصیلي بحث څخه تیر شو ضروري بریښي چې د موضوع په اړه د بېلګې په توګه د ځینو لرغونو اثارو د بیاجوړونې د هغو پروسه په لنډه توګه بیان کړو، خو وړاندې تر دې چې د بېلګو پر بحث پیل وکړو لازمه ده چې دیوه مجهز لابراتوار او په هغه کې دهغو موادو چې د اثارو د بیاجوړونې لپاره ضروري دي یادونه وشي .

الف : مجهز لابراتوار : تر هر څه دمخه د ترمیم او بیاجوړونې لابراتوار باید داسې ځای کې موقعیت ولري چې لازمه روښنایي،هوا،د تحویې وسایل،او منظم برېښنایي مصون سیستم ولري، په لابراتوار کې باید د الماریو بېلابېل ډولونه موجود وي لکه ښیښه یې الماری،فلزي الماری، د لرګیو الماری چې د لرغونو اثارو د ساتنې او پالنې لازم شرایط برابر کړای شي، ددې تر څنګ ځینې مخصوصې الماری چې د کیماوي موادو د ساتنې لپاره جوړېږي هم باید په لابراتوار کې موجود وي، د لرغونو اثارو د بیا جوړونې په منظور په کیماوي او رادیواکتیفي موادو باندې د کار کولو لپاره لاندې وسایلو ته اړتیا شته : مخصوص کیماوي لوښي په بېلابېلو اندازو چې ځیني یې دښیښې ځینې یې فلزي وي ربړي لاس پوښې [دستکش هاي رابري]ګیرامونه،عطرښندونکي پنبه،ململ،د اندازه کولو وسایل،لکه طبي ترازو ،ډول ډول وزنونه،درجه لرونکي بېلابېل لوښي،ترمامیترونه،زنګ لرونکی ساعت،او نور په همدې ترتیب لیدنیز وسایل[وسایل بصري]میکروسکوپ،زره بین،اود هغې ډولونه او نور د لرغونو اثارو د پاکېدو لپاره کلك اونرم فلزي، پلاستیکي ،مومي،برسونه،ډول ډول ړمنځی دجراحی چړې اود هغوډول ډول سیتېونه! د فلز پرېکولو بیاتي او دا ډول نور وسایل .

په لابراتوار کې باید ځینې کیماوي مواد هم موجود وي لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصنوعي کنډرې [صمغ مصنوعي] پولي بيتل ميتا کريلايت،پولي وينل بوتيرال،پولي وينل اسکاك او نور عضوي محلولونه لکه اسيتون، ګيستون،ستيرايت،بنزول،او نور. انتي سيپتکونه : خالص سپرايت،فورمالين،تيمول او نور.

تېزابونه لکه : د ګوګړو تېزاب،د مالګې ،سرکې،ليمو تېزابونه او نور. قلوي ګانې: سوديم هايدرواکسايد ،پوتاسيم هايدرواکسايد او نور د نرمېدلو وسايل: ګلسيرين،د رسم غوړي،کوچك، پارافين،طبيعي موم او نور چونه [اهاك] هم بايد موجود وي تر ټولو مهمه خبره د اور وژلو وسيله او د خطر زنګ بايد حتما موجود وي چې کارکوونکي د لاژم امنيت په لرلو سره خپلې هڅې تر سره کړي، په لابراتوارونو کې ياد شويوشيان او يو زيات شمېر نورو مواد چې دلته يې يادونه نه ده شوې بايد موجود وي چې د لرغونو اثارو د بياجوړونو پروسه په ښه ډول پرمخ ولاړه شي، خو ددې ترڅنګ بايد لرغونپوه سره دځينو کيماوي او مصنوعي موادو او وسايل وي چې په ساحه کې د سيمو د سپړلو او څېړلو پر وخت ورڅخه ګټه واخلي او له هغو څخه لومړنۍ او عاجلې مرستې پوره کړي، اوس به د لرغونو اثارو د بيا جوړولو د څو بېلګو په توګه د خاورينو لوښو يادونه وکړو، څرګنده به شي چې د خاورينو لوښو بياجوړول کومې مرحلې لري او تر څه ډول عملياتو وروسته بيا موزيم ته د لېږلو جوګه کېږي د موزيم په ويترونونو کې د مينه والو پام ځان ته واړوي .

ب : د خاورين لوښي بيا جوړونه : لرغوني خاورين لوښي هغه وسايل دي چې له اخښل شويو ختو څخه جوړې شوي او د اور د تودوخې په وسيله د اومه حالته پاخه حالت ته رسېدلي وي، دا ډول خاورين لوښي په بېلابېلو شکلونو او څېرو د لرغونپوهانو له خوا په لرغونو سيمو کې د سپړنو په جريان کې رابرسيره کېږي، دا ډول خاورين لوښي چې پخوانيو انسانانو کارولي او ورڅخه يې ګټه اخستې ده، په عمومي توګه د مقاومت په دريو حالاتو کې تر لاسه کېږي .

لومړۍ حالت يې ډاډمن حالت يا [قناعت بخش خوب]دويم حالت يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویجاړشوی حالت او دریم حالت یې زیات ویجاړ شوی حالت دی یا په بله مانا لرغونی خاورین لوښی په عمومي توګه په دریو حالتونو کې تر لاسه کېږي، لومړی حالت یې هغه دی چې لوښی نسبتا ثابت پاتې شوی وي هغه ته د قناعت وړ حالت هم وایي دویم حالت یې هغه دی چې خاورین لوښی په کلي یا قسمي توګه نه وي خراب شوی یوازې ځینې برخې یې خرابې شوې وي هغه ته ویجاړ حالت وایي او دریم حالت یې هغه دی چې شی په کلي توګه له خپل اصلي حالت څخه وتلی وي یوازې د علایموشته والی یې پر موجودیت دلالت وکړي، دې حالت ته ډېرویجاړشوی حالت وایي [۲۵:۳۶]

ددې درېو حالتونو د پاکولو او بیاجوړولو طریقې او میتودونه یو له بله سره توپیر لري په دې برخه کې ددرېو حالتونو له لنډ بیان سره بحث ته دوام ورکوو .

لومړی حالت : هغه خاورین لرغونی لوښی چې د قناعت وړ حالت یا ډاډمن حالت کې لاس ته راغلی وي زیاتو هڅو ته اړتیا نه لري بنایي دا ډول ظروف او لوښي په ډېره لږه اندازه پیدا شي چې یوازې د اهکي رسوباتو لرونکي وي، کېدی شي د لوښي پرمخ د اهکي رسوباتو له منځه وړلو لپاره له یو نسبتا سخت پلاستیکي برس څخه کار واخستل شي او په عادي اوبو منځلو یې پخوانی حالت اعاده شي په ځینو خاصو حالاتو کې کله نا کله له جراحي چاقوګانو څخه هم کار اخستل کېږي په دې ډول نه چې د لوښي کیفیت ته تاوان ورسوي فقط ددې چاقوګانو په وسیله د لوښي ځینې مضمین اهکي ټکي چې دلوښي پرمخ ښکاري لرې کېدی شي چې دا هم د متخصیصینو لازم مهارت ایجابوي .

دویم حالت : که چېرې لرغونی خاورین لوښی په ویجاړ شوي حالت کې په لاس راشي په هغه صورت کې دلرغوني لوښی پر مخ د اهکي قشرو له منځه وړلو لپاره ضروري ده چې د مالګې تېزاب له اوبو سره یوځای په یوه ښیښنه یي لوښي کې واچول شي او خاورین لوښی ورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورو ښیښنه یي لوښي کې ورغوته شي، دا لرغوني خاورین لوښی تر هغه وخته په همدې محلول کې ساتل کېږي چې د هغه پرمخ اهکي قشر او لکۍ له منځه ولاړ شي. په یاد باید ولرو چې د لرغوني خاورین لوښي پرمخ د اهکي قشر ضخامت د توجو وړ دی که چېرې د اهکي قشر ضخامت د لوښي پرمخ زیات وي په هغه صورت کې له یوې خوا باید لرغونی لوښی تر زیاته وخته په محلول کې وساتل شي او له بلې خوا باید د تېزابو [دمالګې د تېزاب] فیصدي لوړه کړو چې وکړای شي اهکي قشر په خپل ځان کې حل کړي، کله چې د اهکي قشر څخه د لرغوني خاورینت لوښي په پاکېدو مطمین شو بیا نو لرغونی لوښی د ګیرۍ یا دستګیر په وسیله له محلول څخه رابهروو په دې برخه کې باید زیات احتیاط وشي کله چې خاورین لوښی د تېزابو څخه وایستل شو باید هڅه وشي چې له تېزابو څخه پاك او له اوبو څخه وچ شي کله چې په پوره ډول لوښی له تېزابو څخه پاك او وچ شو له سره باید په روانو اوبو کې کېښودل شي چې هغه پخواني جدارونه او منفذونه چې په لوښي کې وو راڅرګند شي، دا وروستۍ پروسه د ډبرینو اثارو لپاره ضروري نه ده.

دریم حالت : که چېرې یو لرغونی خاورین لوښی په زیات ویجاړ شوي حالت کې لاس ته راشي د نوموړي خاورین لوښي بیاجوړونه او پاکېدنه زیاتې هڅې او هاند ته اړتیا لري.

لومړۍ باید دا خاورین لوښی په یوه مرطوب او نرم برس پاك شي او په دې ترڅ کې باید هڅه وشي چې د لوښي بهرنۍ رنګ ته زیان ونه رسېږي او یا لااقل د زیات تغیر مخنیوی وشي او د ټوټو د بیا پیوند په صورت کې باید پاملرنه وشي چې زیات مصنوعي او یا طبیعي کنډرې د لوښي پرمخ ښکاره نه شي که چېرې اړتیا لیدل کېږي باید د لوښي له دننه خوا څخه د سریښو له استعمال څخه کار واخیستل شي ددې ډول لوښو څخه د اهکي قشر له لریکولو لپاره د تمپانیکي څخه چې په تېزابو لړلی وي کار اخستل کېږي او دا عملیه یوازې د لاسپوښو په وسیله تر سره کېږي، که چېرې لرغونی خاورین لوښی په هغه اندازه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خراب او ویجاړ نه وي چې یوازې د اهکي قشر په وسیله پیوند شوی وي په هغه صورت کې باید لاندې عملیه په نظر کې ونیول شي: د لرغوني خاورین لوښي حالت ته باید پاملرنه وشي په داسې حالت کې چې دا لوښی زیات منفذونه لري او له ځمکنیو محلولونو څخه په زیاته اندازه مشبوع وي، په هغه صورت کې د رطوبت ژر ترژره لرې کول ښایي د نوموړي لوښي دله منځه تللو سبب وګرځي نو ځکه باید هڅه وشي چې د مالګینو محلولونو د لرې کولو زمینه برابره شي او یا د هغو منفذونو پرمخ پنبه کېښودل شي چې په ژلاتینو لړلې وي او همدا شان په سلو کې د پنځوسو په اندازه ګلیسرین دی هم ورسره ګډ شي، له دې سربیره خالص الکول هم ضروري وي چې یوه انتي سپتیك ماده [ضد مکروب] ځینې جوړېږي په دې ترتیب کیدی شي د رطوبت د لیرې کولو زمینه برابره شي.

وروسته له هغې چې دزیات ویجاړ شوي خاورین لوښي پر مخ د اهکي قشر د لرې کولو پروسه او عملیه پای ته ورسېدله لوښی د وچېدلو لپاره په یوه مخصوصه الماری کې چې زیات حرارت په کې موجود نه وي ایښودل کېږي د وچېدو لپاره کېدی شي له یوې داسې کوټې څخه هم کار واخستل شي چې سیوری په کې وي، او د لمر رڼا هغه ته ونه رسېږي او هم په ازاده هوا کې دا عملیه تر سره کېدلای شي که چېرې دا ډول لرغوني خاورین لوښي ته چې د وچېدلو لپاره تیارشوي وي د لمر وړانګې ورسېږي ښایي د دې لوښي بهرنی قشر ویجاړ اود هغې پرمخ درزونه راپیدا شي په هر صورت په مجموع کې د خاورینو لوښو د بیا جوړونې او ترمیم لپاره دوه لویې طریقې شته چې لومړۍ طریقه یې د خاورینو لوښو دسطحې بیاجوړول دي چې په دې دواړو طریقو کې له مصنوعي کنډرو [صمغ] څخه کار اخستل کېږي په دې ترتیب هغه خاورین لوښي چې د بیاجوړولو لړۍ یې وهلې ده د لرغونپوهانو لپاره هغه مناسب اثار چې باید وڅېړل شي او یا پر هغو باندې د علمي تحقیقاتو د یوازینۍ منبع او ماخذ اتکا وشي د ګټې وړنه شي ګرځېدلای دا ډول اثار یوازې په موزیمونو کې د ننداري لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اینبودل کېږي.

وروسته له هغه چې زيات ويجاړ شوی ځاورين لوښي په الماری کې چې د تودوخي درجه يې تر يوسل لسو درجو سانتي ګراده لړه وي وچ کړو دبياجوړوني او ټينګښت لپاره لاندې کمياوي موادوته اړتيا ليدل کېږي له ۳ څخه تر ۱۰ فيصده پورې مصنوعي کنډرې، لکه پولي بوتيرال، تيزاب لرونکي ميتاکربلايت، پولي وينيل بوتيرال، بنزول لرونکي الکول او قلوي، له دې موادو څخه دلرغوني خاورين لوښي په سطحې ټينګښت کې کاراخيستل کېږي او د يوه نرم برس په وسيله ورو ورود لوښی پرمخ کارول کېږي.

چې نوموړي مواد په کامله توګه په لوښي کې جذب شي او که چېرې په اساسي ډول د لوښي ټينګښت په نظر کې وي په هغه صورت کې ټول لوښی له نوموړو موادو څخه په جوړ شوي نسبتا غليظ محلول کې اينبودل کېږي [بايد پاملرنه وشي چې ددې ډول عمليې پر وخت د تودوخي درجه تر ۳۵ درجو زياته نه وي ځکه چې د اور اخستلو امکانات لري]او پس له هغه چې مواد يې په خپل ځان کې جذب کړل بيرته ايستل کېږي او په نوموړي لوښي کې له بهرنۍ او دننۍ خواو څخه د اضافي موادو لرې کولو پروسه هم بايد په زياتې پاملرنې سره تر سره شي، ځکه چې کېدی شي د لوښي کومه پارچه يا ټوټه بې ځايه شي په هغه صورت کې د دويم ځل لپاره د همدې پروسې تر سره کول زيات مفيد نه بريښي، په هر صورت کله چې د لوښي شا او مخ پاک شو بيا د ننداري لپاره د موزيم په ويترينونو کې اينبودل کېږي [۲۵: ۴۶]

د خاورينو لوښو د بياجوړولو لپاره ضروري ده چې د هغه لوښي لږترلږه ۵۰ فيصده پارچې او يا د هغه دتنې برخې ولرو، د طبيعي جوړوني په پروسه کې د لوښي د جوړولو کار د لوښي اخرې برخې ته رسيږي لومړی د لوښي د خولې برخې پارچې د مېز پر يوه خوا اينبودل کېږي بيا د لوښي دمنځنۍ برخې پارچې د مېز پر بله برخه اينبودل کېږي او بيا د لوښي د وروستنۍ برخې [قاعده] پارچې د مېز پر بله برخه ځای پر ځای کېږي او په دې ترتيب د بياجوړولو کار دوام مومي

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید متوجه اوسو چې د خاورینو لوښو د جوړولو پروسه ډېره ورو او بطي وي. باید هڅه ونه کړو چې هغه په مصنوعي ډول سریع کړو، ځکه چې په سریع او چټك جوړولو کې د سهوې او غلطۍ امکانات زیات وي کله چې د لوښي له دریو برخوڅخه لویې پارچې یابلاکونه جوړ شول بیا نو [بلاکونه] یا د لویو پارچو د [د درې لویو پارچو]یو ځای کېدل تر سره کېږي چې باید په افقي ډول سره وصل شي.

ج : د فلزي اثارو بیاجوړول : د فلزي اثارو مرمت کاري له هغه اثر څخه د اوکسایدو قشر(زنګ) لرې کوي دا وظیفه هغه وخت ښه ترسره کېدلای شي چې تر مرمت کارۍ لاندې اثرواضیح وي یا په بله مانا پېژندل شوی وي چې د اکسایدونو [زنګونو]د منځته راتللو او د هغه اثر پرمخ د پاتې کېدلو زمانه او دوره یې څرګنده شي او د هغه زنګ خصلت او مقاومت وپېژندل شي، د بېلګې په توګه که چېرې د یوه فلزي اثر مخ ټول په اهکي یا زنګي قشر پوښلی وي او موږ ونه شو کړای چې په عادي توګه هغه وپېژنو په هغه صورت کې ضروري ده چې له رادیوسکوپ څخه کار واخلو که چېرې په لابراتوار کې دا ډول رادیوسکوپ نه وکېدی شي چې له طبیعي رادیوسکوپ څخه د هغه اثر د پېژندلو په لاره کې استفاده وکړو، په هر صورت فلزي اثار د خپل حالت د پېژندلو له مخې پر څلورو کټه ګوریو وېشل کېږي:

ښه یا ډاډمن حالت : د فلزي اثارو ښه یا ډاډمن حالت هغه حالت ته وایي چې فلزي اثر یا [شی] مکمل روغ ساتل شوی وي، یوازې د یوه نازك اهکي قشر په وسیله پوښل شوی وي برونزي اثار چې ډاډمن حالت ولري هغه د یوه نازك جلالرونکي تاریك پوښ لرونکی وي

دقناعت وړ حالت : هغه حالت ته د قناعت وړ حالت ویلای شو چې د فلزي اثر یا [شي]اصلیت یا ذات مکمل جوړ وي خو بهرنی قشر یې د یوه ډبل یا پنډ زنګ [اکساید]په وسیله پوښل شوی وي.

وران حالت : وران حالت هغه حالت ته وایي چې فلزي اثر یا

(c) ketabton.com: The Digital Library

(شی)

هغه ساختمان چې پخوایې درلود له منځه تللی وي فقط هسته یې سالمه پاتې وي نور ټول اثر د [اکساید] زنګ په وسیله یا له منځه تللی وي او یا داسې پوښل شوی وي چې اصلي شکل ته یې تغیر ورکړی وي .

ویجاړ حالت : دا حالت نو د فلزي اثر هغه حالت ښیي چې اثر یا [شی] په کلي ډول پر اکسایډ تبدیل شوی وي د داسې لرغوني فلزي اثر په بهرنۍ سطحه کې لوړې او ژورې[کړوپ شوي] ښکاري شکل یې تغیر شوی او جسامت یې زیات شوی وي .

د هغه اثر مرمت کاري چې په ډاډمن حالت کې تر لاسه شوي وي کېدی شي په مېخانیکي ډول[د لاس په وسیله] تر سره شي ټول هغه اضافي مواد او نازك زنګ چې د فلزي اثر پرمخ ښکاري باید دلاس په وسیله لرې کړو او که چېرې ځیني د زنګ علامې [اکساید] د[شي] پرمخ لاپاتې وي کېدلای شي هغه د رقیق تېزابي محلول په وسیله لرې کړو، وروسته له هغې چې د لرغوني فلزي اثر میخانیکي عملیات پای ته ورسېدل هغه باید په پاکو او مقطرو اوبو څو ځله ومینځل شي همدا پروسه پر هغو اثارو چې له برونزو څخه جوړ شوي وي د تطبیق وړ ده، د[شي]پرمخ د زنګ علامې د جراحۍ د چاقو او د فولادي ستنې په وسیله له منځه وړو، پر برونزي اثارو د اکساید یا زنګ ټولې علامې باید له منځه یوړل شي دا ځکه چې که ځیني علامې د اثر یا [شي]پرمخ پاتې شي بیاد اکساید کېدو پروسه په چټکۍ سره پرمخ ځي که هر څه یې د ساتلو لوري ته پاملرنه هم وشي بیا هم مفید نه تمامېږي، د برونزو لرغونی اثر تر مېخانیکي پاکېدو وروسته باید په ګرمو اوبو ښه ووینځل شي د هغه فلزي اثر لپاره چې په قناعت وړ حالت کې یا ویجاړ حالت کې ترلاسه شوي وي د مېخانیکي پاکارۍ تر څنګ د هغه اثر د پاك کارۍ او مرمت لپاره له دوو کیماوي برقي امکاناتو څخه کار واخلو په دې برخه کې لاندې مطالبو ته پاملرنه په کار ده .

۱ـ وروسته له هغه چې د اثر یا [شي] زنګ په زیات دقت د اوبو په وسیله ووینځل شي نوموړی اثر په یوه تشت کې چې په هغه کې پخوا له

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځو څخه تر لسو فیصدو سودیم هایدرواکساید او پوتاشیم هایدرواکساید اچول شوي وي د لسو یا دولسو ساعتونو لپاره ایښودل کېږي وروسته له هغه باید لس فیصده تېزاب په ځانګړې توګه عضوي تیزابونه لکه د لیمو تېزاب، سرکه، او نوردې په تشت کې واچول شي، وروسته له هرو پنځلسو دقیقو فلزي اثر [شي]دی د نرم برس په وسیله په اوبو کې ووینځل شي د اوبو حد او اندازه باید هومره وټاکل شي چې د زنګ د مینځلو توان ولري دا عملیه تر هغو دوام کوي چې فلزي اثر یا [شي]مکمل له اکساید یا زنګ څخه خلاص شي، وروسته له هغې چې د پاکارۍ پروسه پای ته ورسېدله بیا فلزي اثر یا [شی] په یو بل تشت کې چې په هغه کې له پنځو څخه تر لسو فیصدو پوتاشیم هایدرواکساید یا سودیم هایدرواکساید محلول موجود وي غوټه کیږي تر څو د تېزابو خاصیت منحل او له منځه ولاړ شي، وروسته بیا اثر د ګرمو او تودو اوبو په وسیله مینځل کېږي او په ځاصې الماری کې چې د حرارت درجه یې لږه وي ایښودل کیږي چې وچ شي، د یادونې وړ ده چې د فلزي اثارو د پاک کارۍ او مرمت لپاره له مېخانیکي، کیماوي، الکترونیکي لارو څخه کار اخیستل کېږي خو د عادي فلزي اثارو او نجیبه فلزي اثارو د پاک کارۍ او مرمت کارۍ میتودونه بېل دي چې د موضوع متخصصین یې د استعمال موارد پېژندلای شي.

د: د عضوي اثارو بیاجوړونه :د عضوي اثارو بیاجوړونه له نورو ډبرینو، فلزي، او خاورینو اثاروسره توپیر لري هغه عضوي اثار چې مرمت کار به ورسره مخامخ وي کېدلای شي چې له لرګي څخه جوړ شوي وي یا د حیواناتو له پوستکي او وړیو څخه یا هم له هډوکو څخه جوړشوي وي. عضوي اثار نسبت نورو اثارو ته له خپل چاپېریال څخه زیات متاثره کېږي که چاپېریال زیات لنده بل ولري پر عضوي موادو او اثارو یوډول تاثیرات څرګندېږي او که بالمقابل وچ محیط هم وي بیا اثار په خپل وجود کې بل ډول تاثیرات لري خو په وچ محیط کې نسبت لنده بل ته د عضوي اثارو د پایښت او مقاومت حالت زیاتېږي په دې برخه کې به له لرګیو څخه دجوړ شویو لرغونو اثارو له بیاجوړونې او پاک کارۍ څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلګې په توګه يادونه وکړو .

د هغو اثارو بياجوړونه او مقاوم کول ستونزمن کار دی، په زياتو مواردو کې ددې ډول اثارو پوره مرمت او بياجوړول د هغه اثر د زيات تحريف او بدلون سبب ګرځي، همدې کبله يوازې په ډېر ضروري حالت کې له لرګي څخه جوړشوي لرغوني اثار په کلي ډول ترميم او د بياجوړونې کار يې تر لاس لاندې نيول کيږي هغه لرغوني اثر چې له لرګيو څخه جوړ شوی وي، مرمت او بياجوړونه يې حتمي وګڼل شي، لرغونپوه څېړونکي يا د موزيم کارکوونکي بايد لاندې ټکوته پاملرنه ولري : د لرګي لرغوني اثر د ټاکلې حرارت په وجه [چې د بخار په وسيله منځ ته راځي] د نرمېدلو لپاره مرطوب ساتل کېږي او په دې ترتيب له لرګي څخه جوړ شوی لرغوني اثر د تاوېدلو او انعطاف توان مومي خو په بدل کې د هغه مقاومت لږېږي [بايد زياته پاملرنه وشي چې لرغوني اثر مات نه شي]وروسته له هغې چې د انعطاف توان يې وموند بيا په بل قالب يا هغه لرګي کې چې د قالب په ډول جوړ شوی وي ځای پر ځای کېږي او يا هم د دوو نورو لرګيو تر منځ چې خپل پخوانی شکل واخلي کلك ساتل کېږي په دې وخت کې بايد متوجه اوسو چې د لرغوني اثر پر ټولو برخو بايد فشار يو ډول وساتل شي دا چې د فشار حد او اندازه بايد څومره وي دا د څېړونکي او مرمت کوونکي صلاحيت دی ان که چېرې د فشار له وجې د دوو تختو تر منځ لرغوني اثر مات هم شي اجازه نه شته چې تر پوره وچېدو پورې هغه د تختو له منځه وباسي کله چې لرغوني شی وچ شو بيا يې د سرېښولو پروسه پيلېږي.

له لرګي څخه جوړ شوی لرغوني اثر بايد په ورو او کرارۍ سره وچېدو ته پرېښودل شي که نه بنايي د ژر وچېدو له وجې يا مات شي او يا هم عارضه پيدا کړي، يا په بله مانا درزونه پيدا کړي، که چېرې اثر انعطاف وموند په هغه صورت کې بايد د وچېدو پروسې ته لږترلږه څو شپې او څو ورځې منتظر پاته شو، په دې صورت کې بايد د اثر د مصونيت په خاطر ځينې محلولونه لکه انتي سپتيك ياد ندريالين په ټاکلې فيصدۍ سره لرغوني اثر ټول غوړ شي، څو د عارضي تکليف مخنيوی يې وشي. کله نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله له ځینو هغو اثارو چې له لرګیو څخه جوړ شوي وي د مصنوعـ
کندړو[صمغ] څخه په ګټه اخستنې سره د بیاجوړونې پروسه پرمخ بیايي،
د ترمیم د کار په پای کې باید لرغونی اثر د مصنوعي کندړو[صمغ]په
وسیله سریښ شي کله نا کله دا د یوې وسیلې په واسطه په منظمه توګه د
لرغوني اثر پرمخ شیندي او تړولو برخو ته په مناسبه اندازه سریښ رسېږي
او کله نا کله لرغونی شی د سریښو په یوه تشت کې غوټه کوي، په دې
وروستی طریقه کې باید پاملرنه وکړو چې په هغه تشت کې چې سریښ
اېښودل شوی، باید تر درې فیصده پورې دیتول ماده هم ګډه شوي وي په
داسې حال کې شی د څو ورځو لپاره په همدې محلول کې پرېښودل کېږي
او دتشت سر هم باید تړلی پاتې شي وروسته له څو ورځو به ولیدل شي
چې لرغوني شی هم د جسم او هم د رنګ له مخې توپیر پیدا کړی، په دې
صورت کې پوهېدلای شو چې اوس نو دا لرغونی اثر له محلول څخه
مشبوع شوی دی او دا حالت د بیاجوړونې د کار پای هم دی.

دا لرغونی اثر چې اوس نسبتا دروند شوی او له بلې خوا یې خپل لازم
مقاومت هم له لاسه ورکړی دی په زیات احتیاط باید له محلول څخه
راوابستل شي ددې لپاره چې د لرغوني اثر اضافي مواد او د محلول
اضافي اندازه لرې شي بیا هم باید متوجه اوسو چې د لرغوني اثر د
وچېدو پروسه قصدا ګړندۍ نه شي یا په بله مانا داسې هڅه ونه شي چې
اثر دې ژر ترژره وچ شي باید په طبیعي ډول د وچېدو پروسې ته منتظر
پاتې شو، پخوا تر دې چې اثر مکمل وچ شي باید دوامداره مراقبت یې
وکړای شي هغه اضافي توکي او له محلول څخه پاتې شوني چې د اثر
پرمخ لیدل کېږي په ډېر احتیاط باید لرې او اثر پاك وساتل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

دلرغونو اثارو تحلیل او کره کتنه

لرغونپوهنه د یوه بېل او مستقل علم په څېر خپل ځان ته د څېړنې ساحه او هدف ته د رسېدلو ډاډمن میتودونه لري لرغونپوهان هڅه کوي چې له پخواني انسان او انساني ډلو څخه راپاتې شوي مادي اثار چې په حقیقت کې د لرغونپوهنې منابع دي د ساحوي څېړنو او سپړنو له لارې څرګند او تر لاسه کړي او بیا همدا مادي اثار داسې چې هر یویې د یوې پېښې او یوه بدلون شاهد وګرځي، له لرغونو سیمو څخه لاس ته راغلي اثار کټ مټ هغه بیان نه دی چې لرغونپوهان یې د خپلو علمي څېړنو د نتیجې په توګه د مینه والو په واک کې ورکوي، بلکې له نوموړو اثارو څخه د منابعو په توګه د پخوانیو انساني ډلو د ښه پېژندلو لپاره ګټه اخلي له هر اړخیزې څېړنې او کره کتنې څخه وروسته لرغونپوهان د پخوانیو انساني ټولنو د راپېژندلو هڅه کوي لکه چې د لرغونپوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړنيزې لارې او د لرغونو سيمو د سپړلو چارې له نورو ورته ټولنيزو علومو سره بېل والی لري، د لرغونو اثارو تحليل او کره کتنه هم خپل ځان ته خاص اصول او موازين لري چې له هغو ميتودونو او پرنسيپونو څخه په کار اخستلو سره لرغونپوهان کولای شي خپلو اهدافو او هيلوته په منطقي او علمي ډول ځان ورسوي، د لرغونو اثارو د تحليل او کره کتنې د اصولو منځ ته راتګ د لرغونپوهانو د پرله پسې عملي هڅو او زيار نتيجه ده، په هره اندازه چې لرغونپوهنې د يوه خپلواک دسپلين په څېر پراختيا موندلې په هماغه تناسب د لرغونو اثارو د تحليل او کره کتنې اصولو وده کړې او بډای شوی دی، اوس د لرغونپوهانو له خوا د لرغونو اثارو تحليل او کره کتنې داسې ډاډمنې لارې او ميتودونه منځته راغلي چې له هغو څخه په ګټه اخستنې سره په پوره سوکالۍ د پخواني انسان او پخوانيو انساني ټولنو د ژوند هراړخيز بيان او تصوير تر لاسه کولای شو په دې برخه کې په لنډه توګه ددې ميتودونو او طريقو يادونه کوو:

الف : د لرغوني اثر د شکل تحليل او کره کتنه :

ټول هغه لرغوني اثار چې د انسان په لاس جوړ شوي انساني صنعت بلل کېږي، لرغوني انساني صنعت په حقيقت کې د لرغونو انسانانو د افکارو فوسيل هم دی، خاورين لوښي تبر،ستن،غشی،ليندۍ،له لرګيو څخه جوړ شوي لوښي او نور موږ ته د پخوانيو انسانانو هغه مفکورې او ذهني تصورونه برملا کوي چې نوموړو انسانانو يې د جوړولو پر وخت فکر کاوه يا په بله مانا ددې لرغونو صنايعو مولدين چې د يوې وسيلې د جوړولو کومه نظريه درلوده چې دا وسيله بايد څه ډول شکل ولري د هغې نظريې انعکاس موږ په هماغه وسيله او اثر کې ليدلای او څرګندولای شو، په هر کلتور او فرهنګ کې ځينې داسې قراردادي دستورونه شته چې د انساني صنعت شکل ښکاره کوي، په لرغونو اثارو کې د شکلونو او څېرو د ديکته او تعميل حالت هغه ذهني تصور په ډاګه کوي چې په هماغه ټولنه او يا انساني ډله کې يې عموميت درلود. د يوه شي د جوړولو پر وخت له جوړونکي سره د هغه شي يو مناسب شکل او څېره د هغه په ذهن کې موجود وي، خو کله چې دا ذهني تصور په يوه خامه ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې عيني بڼه پيدا کړي يو داسې صنعت منځ ته راځي چې د يوه شي د جوړېدلو ايده [مفکوره] هغه ذهني تصور دی چې جوړونکی [کارګر يا صنعت کار] د هغه پر اساس او د هغه ذهني تصور پر بنياد خپل پامور شی جوړوي او منځته يې راوړي ياپه بله مانا خپلې ايدې يا مفکورې ته مادي څېره ورکوي. د لرغونو اثارو په څېرو کې بېل والی او تنوع په حقيقت کې په ذهني تصوراتو او مفکوروکې بېل والی په ګوته کوي هغه مفکورې ته چې پر يوه عيني شکل بدلېږي او يو صنعت منځته راځي په هماغه شکل او څېره د جوړوني [مولد] عقيده او توقع ده نو ځکه د خپل لاس محصول ته يې داسې يا هغسې يوه څېره او بيا رنګ ورکړی دی. تر کومه ځايه چې روښانه ده د صنايعو د اشکالو او څېرو معين حالت له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقالېږي.

پر همدې اساس د هغه فرهنګ او کلتور خلکو ته په هماغه څېره او رنګ سره د هغه صنعت ذاتي ورتوب درستوالی او سوچه توب د يوې عنعنې په توګه راڅرګندېږي. له دې سربېره نور عوامل هم شته چې د لاسي صنايعو د څېرو او شکلو پر بېلوالي او تنوع باندې تاثير کوي .

کله کله د لرغونو ورته او مشابه اثارو تر منځ توپيرونه او تفاوتونه ليدل کېږي چې دا ډول سطحي بېل والی او توپير د جوړونکي په ذهني تصور پورې اړه نه لري، بلکې بهرني عوامل دي چې د يوه [شي]په جوړولو کې محدوديتونه منځته راولي او نوموړی [شي] ته متفاوته څېره او بېل شکل ورکوي، د بېلګې په توګه د يوه غښي جوړول چې د يوه تن جوړونکي [مولد]له خوا جوړشوی وي حتمي نه ده چې ټول غښي دې دهماغه اولني غښي په څېره وي خو د غښي د عمومي ساختمان په حدودو کې زيات بدلون نه ليدل کېږي، د لاسي صنايعو تکنالوژي کولای شو پر دوو ګروپونو ووېشو: لومړی ګروپ تفريقي تکنالوژي {Subtractive class} او دويم ګروپ تجمعي تکنالوژي {Additive class} ده. لومړی ګروپ تکنالوژي [تفريقي] د يوې وسيلې تر جوړېدلو پورې د خامو موادو جدايي اوبېل والی دی يا په بله مانا د يوه ډبرين غښي جوړونکی تر هغه وخته يوه ډبره توږي چې له خپل ذهني تصور سره برابر يو ډبرين غښی

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ کړي په دې ترتیب جوړونکی د یوې نسبتا لویې ډېرې څخه وړوکی غشی استحصالوي دویم ګروپ تکنالوژي [تجمعي]د یوې وسیلې تر جوړېدلو پورې د خامو موادو زیاتوالی دی یا په بله مانا جوړونکی تر هغه وخته پورې خام مواد یو پربل زیاتوي چې د هغه جوړونکي له غوښتني سره سم موافق شی لاس ته ورشي د بېلګې په توګه د یوه خاورین لوښي په جوړولو کې تر هغه وخته لندې ختې زیاتېږي چې له ذهني تصویر سره برابر خاورین لوښی تولید او لاس ته راشي په دې ترتیب دې دوه ډوله تکنالوژیو ته له مرکز څخه د لرې والي {Centrifugal} پروسه او مرکز ته د نږدالي {Centripetel} پروسه هم ویلای شو، په هر صورت له دې لنډې یادونې څخه دا پوښتنه را پورته کېږي چې د لرغونو اثارو د شکل تحلیل او کره کتنې یاد شوی مطلب د لرغونپوهنې کومو پرابلمونو ته ځواب ویلای شي ؟ لکه چې وویل شول، لرغونپوه څېړونکی د هغو اثارو له پېژندلو سره کوم چې د سپړنې پر وخت یې تر لاسه کړي دي، مینه لري ځکه چې د پخوانیو انساني ټولنو د ښه پېژندلو په برخه کې ورسره مرستندوی ګرځي، په دې ډول لرغونپوه څېړونکي ته په زړه پورې ده پوه شي چې له دې لرغوني سیمې څخه لاس ته راغلي اثار او لاسي صنایع ولې یو له بل څخه توپیر او بېلوالی لري په څه ډول کولای شي نوموړي اثار د شکل او څېرې له مخې تصنیف او کته ګوري کړي.

له لوستل شویو مطالبو څخه څرګنده شوه چې د لرغونو اثارو په شکلونو او څېرو کې تنوع یوه پېچلې موضوع ده او ددې تنوع او بېل والي ځینو عواملو ته مو ګوته ونیوله په لرغونو اثارو کې هغه تنوع او بېل والی چې تصور څرګندوي د هغو اثارو د جوړونکو د مسلط کلتور له پوره روښانه کولو سره مرسته کوي په داسې حال کې چې ښایي د تکنالوژیکي پرابلمونو پر اساس منځ ته راغلی بېل والی او تنوع له کلتوري بیا جوړونې سره اړیکې ونه لري .

ب : د لرغوني اثر زماني او مکاني تحلیل او کره کتنه :

د یوه لرغوني اثر زماني مکاني تحلیل په هماغه-کچه لرغونپوه ته د ارزښت وړ دی چې د یوه لرغوني اثر شکلي تحلیل او کره کتنه ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښت لري د لرغونو اثارو مکاني اړخ د هغو لرغونو اثارو په موقعيت پورې اړه لري چې د لرغوني محل په محوطه او يا دننه کې يې ځای نيولی دی او د لرغونو اثارو زماني بعد د نورو اثارو تر څنګ ديولړ طريقو او ميتودونو په وسيله چې په ورستيو کې به په تفصيل سره پرې بحث وشي ټاکل کيږي د لرغونپوهانو په نظرياتو او افادو کې د زمان او مکان مفاهيم چې د لرغونو اثارو دوه ارزښتمن اړخونه دي د يوې هندسي مقطع په ډول توضيح کېږي کېدی شي دا هندسي مقطع د يوه مکعب په شکل وپېژندل شي چې د نوموړي مکعب اوږدوالی او پراخوالی څرګندوي او د مکعب ژوروالی [عمق]د لرغوني اثر د زمان بعد راپه ګوته کړي، په دې ډول چې د مکعب لاندينۍ برخه [قاعده]ډېره پخوانۍ زمانه او د مکعب لوړه برخه د نوې زمانې څرګندونه کوي، ددې مثال د لاروښانتيا لپاره به يو مثال راوړو.

که داسې فرض کړو چې پر ۱۴۰۰ ميلادي کال د يوه مفرغي تبر پرمختللې تيپ په يوه کلي کې منځته راغلی ددې تبر له ګټې او خوندونو څخه په ډېره لنډه موده کې د نورو کليو اوسېدونکي خبرشول او وپوهېدل او د هماغه ډول تبر پر جوړولو يې لاس پورې کړ کله چې ددې ډول [تيپ] تبر جوړولو پوهه د نورو کليو په منځ کې خپرېږي نو د زياتو او لرې کليو اوسېدونکي هم د همدې ډول تبر خاوندان ګرځي که وغواړو چې ددې ډول تيپ تبر توزيع او پراختيا په يوه هندسي شکل کې ترسيم کړو يو داسې دايروي شکل به جوړ شي چې د دايرو قطر به د زمانې په تېرېدو سره زياتوالی ومومي لس ميله پر ۱۴۱۰ ميلادي کال، شل ميله پر ۱۴۲۰ ميلادي کال، دېرش ميلو پر ۱۴۳۰ ميلادي کال او دا قطر به له ۱۴۵۰ ميلادي کال سره ۵۰ ميلو ته ورسېږي چې له نوموړي ډول تبر څخه يې ګټه اخستې وه، هغه هندسي شکل چې د نوموړي تبر د توزيع او پراختيا په اړه ترسيم شوی دی په هره زماني لحظه کې چې نوموړی ډول تبر جوړ شوی دی دايروي شکل لري خو په زماني او مکاني بهير کې نوموړی شکل د هندسي هرم څېره ځانته اخلي په هغه اندازه چې د نوموړي تبر څخه د کار اخستنې ساحه پراخېږي په هماغه اندازه زمانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېرېږي په دې ترتيب په هره اندازه چې د مکعب راس ته رارسېږو او يا رانږدې کېږو په هماغه اندازه به د دايرو قطرونه پراخ او زيات شي او په دې ترتيب به نسبت پخوانيو دايرو ته لويې دايرې ترسيم شي [شکل : ۱]

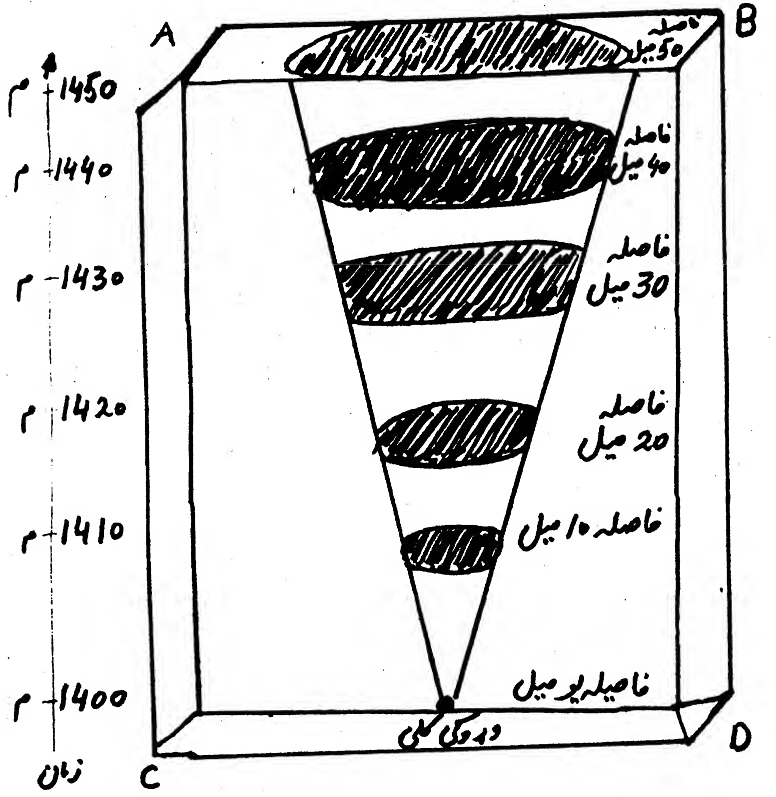

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې ددې نوي صنعت [تبر]د پراختیا د تمثیل لپاره د هرم هندسي شکل ترتیب کړو په طبیعي ډول به ددې هرم شکل مناسب او موزون نه وي دا ځکه چې بېلابېل عوامل د هرم په شکل باندې تاثیر لري، د بېلګې په توګه په نویو ټولنو کې دنوي صنعت [تبر] نه منل جغرافیایي موانع د نوي صنعت د انتقال پر وړاندې د نوي صنعت د جوړولو پوهه له یوه کلي څخه بل ته او داسې نور عوامل چې د هرم په شکل کې کنډوکپر راځرګندوي. پورتنی بحث دې پوښتنې ته ځواب وایي چې له دې ډول معلوماتو څخه څه تر لاسه کېږي ؟ لرغونپوهان ددې ډول معلوماتو له حاصلولو څخه یو لړ نتیجې ترلاسه کوي چې د لرغونو اثارو زماني او مکاني تحلیل او همدا شان په هغو ټولنو کې د نوي صنعت د پراختیا زمینې او ذ هغو په اړه ډاډمنې پایلې تر لاسه کوي.

ج : د لرغونو اثارو سیاقي تحلیل او کره کتنه :

د لرغونو اثارو پر سیاقي اړخ پوهېدل په حقیقت کې پر هغو معلوماتو پوهېدل دي چې د پخوانیو انسانانو په منځ کې د اثر یا اثارو سلوك وو، یا په بله مانا د لرغونو اثارو پر سیاقي اړخ پوهېدل د هغو اثارو د سلوك په بېلابېلو اړخونو پوهېدل دي چې دا لرغونی اثر له کوم ماحول او محیط

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه لاس ته راغلي وي د هغه ماحول ټول مرکب عناصر هغه شواهد دي چې د اثارو تر منځ اړيکې او د هغو انساني ډلو چې په نوموړې لرغونې سيمه کې اوسېدلي دي د هغو د سلوك په اړه لاژم معلومات د مينه والو په واك کې ورکولای شي.

دلرغونې سيمې د سپړنې په وخت او ځای کې د معين نظم او دقيق سيستم چې د سپړنو قوانين يې ايجابوي ايجادېدل[د لرغونې سيمې پر مربعاتو وېشل، نوم اېښودنه،په احتياط دسيمې د نقشې ترسيم،دساختماني نقطو تثبيت او تشخيص، دکلتوري طبقو بېلوالی.او نور] ټول هغه تخنيکي ميتودونه دي چې د لرغونپوهنې په ساحوي تحقيقاتو کې ورځخه ګټه اخستل کېږي دا ټولې هڅې ددې لپاره ترسره کېږي چې لرغونپوه څېړونکي ته دپه لاس راغلو اثارو ترمنځ اړيکي او پيوندونه ځرګند شي.

له ځينو لرغونو سيمو ځخه دا ډول اثار لاس ته راغلي دي چې په اسانتيا سره د هغوی د سياق استنباط تر لاسه کولای شو، د بېلګې په توګه که چېرې په يوه قبر کې د يوه حيوان [هغه هډوکي چې غوښه يې خوړل شوي وي] هډوکي د انسان له اسکليت سره يو ځای تر لاسه شي کېدی شي داسې استنباط وشي چې کوم وخت چې د همدې انسان مړی په قبر کې اېښودل شوی دی پر هماغه وخت کې د همدې حيوان د بدن هماغه برخه چې هډوکي يې پاتې دي اېښودل شوې ده لکه چې ځرګنده ده په ځينو پخواني انساني ډلو او ټولنو کې داسې عادت او عنعنه جاري وه چې د خپلو مړو سره به يې يو ځای د اوبو په شمول ځينې خوراکي مواد لکه غوښې،ډوډۍ،او نور په قبر کې اېښودل چې د هغو مړشوی دوست ورځخه استفاده وکړي او يا دا چې په ځينو لرغونو سيمو کې تر څېړنو وروسته يو شمېر غشي او ليندۍ او د ښکار ځينې وسايل او اوزار تر لاسه کېږي او د لرغوني سيمې موقعيت هم دا ښيي چې نوموړې سيمه په يو وخت کې پرتګا يا د ښکارشويو حيواناتو د وژلو او ويشلو ځای و په هغه صورت کې په اسانتيا سره د نوموړو وسايلو د سياق او سلوك زمينې استنباط کېدی شي چې دا غشي او د ښکار وسايل د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حيواناتو د ښکار کولو لپاره کارول شوي دي.

د هغو لرغونو اثارو سياقي او سلوکي اړخ درکول اوپرې پوهېدل څه ناڅه د ستونزو سره ملګرى دي چې بېل او استثنايي حالت ولري، د بېلګې په توګه که چېرې په يوه پراخه لرغونې سيمه کې يو زيات شمېر هاونونه[اوغورها] چې وزن يې زيات او له ډېرې کلکې ډبرې څخه جوړ شوې وي لاس ته راشي په دې صورت کې د هاونونو د سياق او سلوک زمينې پيدا کول ستونزمن کار دى، خو ناممکن کار نه دى کېدى شي چې د داسې اثارو د سياقي او سلوکي اړخ په پوهېدو کې به له يو شمېر مشکلاتوسره مخامخ شو.

ددې بېلګې په اړه بايد هغه زمينې ولټول شي چې له دې هاونونو څخه ګټه اخستنه او دهغو د استعمال موارد څه وو او په کومو حالاتو کې له دې هاونونو څخه کار اخستل شوى دى، بايد هغه پخوانۍ انساني ډلې او ټولنې چې دا ډول هاونونه به يې جوړول او کارول يې وپېژندل شي. ښايي ددې ډول هاونونو جوړونکي کډوالې انساني ټولنې وې چې د ځينو لويو ځنګلونو پر غاړه يې دا ډول هاونونه جوړ کړي دي چې د ځنګلي ونو مېوې د همدې هاونونو په وسيله ميده کړي او بيا يې د خوراك لپاره وکاروي، په هر ډول په دې برخه کې لرغونپوهان هڅه کوي د بېلابېلو علومود پوهانو په مرسته خپلې مسلکي او څېړنيزې ستونزې حل کړي، په خاصه توګه د لرغونو اثارو پر سياقي يا سلوکي اړخ پوهېدل د لرغونپوه څېړونکي لپاره د زيات ارزښت وړ ټکى دى.

د: د لرغونو اثارو د نقش تحليل او کره کتنه :

د لرغونو اثارو نقش [چلند] د لاسي صنايعو له ځو اړخونو څخه يو بعد او لورى دى ښايي يو لاسي صنعت ځو نقشونه او رولونه تر سره کړي. دا مساله د زياتې پاملرنې وړ ده په دې مانا چې يو لاسي صنعت ممکن په يوه کلتور کې يو ډول نقش ولري او په بل کلتور کې بل ډول نقش ولري. ددې مطلب مانا دا نه ده چې د لرغونو اثارود نقش او کړنې، ښودنه او پېژندنه ممکن کار نه دى، بلکې د زيات دقت او توجه غوښتنه کوي چې د يوه لرغوني اثر دقيق او روښانه او هغه عيني نقش چې د پخوانيو

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني ټولنو په منځ کې يې ترسره کړې دی رابرسېره کړې شي.

که چېرې يو شمېر لاسي صنايع لکه خاورين لوښي ،ديګ،يوه جوړه تسبيح،يوه ګوته،يولاکيت، څو دانې شمع دانۍ،يو تيوپ او داسې نور شيان د دوو پېړيو لپاره تر خاورو لاندې کړو او تر همدې زمانې واټن تېرولو وروسته يې بېرته له خاورو راوسپړو په هغه حالت کې د نوموړو لاسي صنايعو پېژندنه د شکل له مخې ساده او اسانه کار دی ولې د يوه لرغونپوه څېړونکي لپاره دا ډول چې په يوه ځای کې تر سپړنو وروسته لاس ته ورشي په دقت سره د هغو د ټولو مرکبه عناصرو نقش او رول څرګندول زيات پېچلی او له ربړو سره ملګری دی، د لرغونو اثارو د نقش او رول څرګندولو په برخه کې يوه بله لاره هم شته چې د هغې کړنلارې په وسيله کېدی شي د لرغونو اثارو نقش او رول په ډاګه کړو، چې دې طريقې ته تجربوي تقليد وايي دا طريقه د لرغونو اثارو د بيا کارولو او يا د لرغونو اثارو د بيا مناسب او مساعد استعمالېدلو په ډول ترسره کېږي، په دې طريقه کې بايد هڅه وشي چې هغه لرغونی اثر چې د نقش پيدا کولو لپاره په نظر کې نيول شوی دی په هماغه ډول سره وکارول شي چې پخوانيو انسانانو ورڅخه کار اخستی دی، له دې طريقې څخه ګټه اخستنه په هغه صورت کې ګټوره واقع کېږي چې تر څېړنې لاندې اثرد شا وخوا ټولو اثارو او شيانو سره تشريح او توضيح شوې وي، دا په دې مانا چې که چېرې يو ډبرين لرغونی اثر د يوې چړې شکل ولري ددې ډبرين اثر د کارولو لپاره بېلابېلې زمينې شته، کېدی شي دا اثر د يوې داسې وسيلې په توګه بيا وکارول شي چې دنده يې د حيواناتو د پوستکو پرېکول وي او هم کېدی شي دا لرغونی ډبرين اثر د يوې داسې وسيلې په توګه وکارول شي چې د هغې په واسطه يو لرګی وتوږل شي او همدا شان کېدی شي چې له نوموړې ډبرينې وسيلې څخه د انسانانو د دفاع او يا تعرض د وسلې په توګه کاراخستل شوې وي او هم کېدی شي د يوه معتبر او متبرک ډبرين چاقو په حيث د خپلې زمانې شيخ او صوفي، د روحاني وسلې او رواني پرابلمونو د حل لپاره کارولې وي.

ددې لپاره چې دا ډبرين اثر مو په هماغه ډول کارولی وي، چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلې زمانې انسانانو نه هغه تخه کار اخیست لازمه ده چې ددې اثر ټول شاوخوا اثار وپېژنو چې د هغوی دند ه څه ده؟ او په څه ډول کارول شوي دي، په دې ترتیب کېدی شي هره په لاس راغلې وسیله په هماغه ډول بیا وکارول شي چې پخوايي د کارونو موارد وو د يادونې وړ ده چې په قياسي او تقليدي توګه د لرغونو اثارو د نقش ټاکل يو لړ خطرونه هم لري بنايي لرغونپوه څېړونکی منحرف کړي په هر ډول پوره دقت ته اړتيا شته په دې برخه کې هغه ټکي ته يادونې وړ ده کله چې لرغونپوهان د اثر په نقش پوه نه شول بيايې وېل په ديني مراسمو پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم څپرکی

د لرغونو اثارو د تاریخ ټاکنې میتودونه

د لرغونپوهانو لپاره یوه اساسي پوښتنه د لرغونو اثارو د دورو ټاکل دي کله چې لرغوني اثار په هرارخیزه توګه وڅېړل شي لازمي او منطقي نتیجې ترلاسه شي بیا دا پوښتنه راپیدا کېږي چې نوموړي اثار د انساني تاریخ په کومو دورو او زمانو کې د ګتې ور ګرځېدلي دي؟ د ځمکې پرمخ د لومړنیو انساني ټولنو څه ناڅه دوه نیم میلونه کاله پخوا زمانو ته رسېږي [۳۴:۱۱۲]

هغه لرغوني اثار او وسایل چې له لرغونو سیمو او پخوانیو انساني ټاټوبو څخه ترلاسه کېږي د انسان د اوږده تاریخ په کومې دورې پورې اړه لري ؟ دا هغه پوښتنه ده چې د لرغونپوهانو پر وړاندې د هر لرغوني اثر

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لرغوني سيمې د ښه پېژندلو لپاره مطرح کړي .

لرغونپوهانو ددې ډول پوښتنو د حل په منظور زياتې علمي هلې ځلې کړي دي ترڅو داسې علمي ميتودونه راپيدا کړي چې د لرغونو اثارو د تاريخ ټاکنې ميتودونه پر دوو برخو وېشلي وي، لومړۍ برخه هغه ميتودونه دي چې په نسبي ډول د لرغونو اثارو د تاريخ څرګندونه کولی شي. د بېلګې په توګه د ستراتيګرافي تيپولوژۍ سريشن او نور يادولی شو {Staartigrafie} ستراتيګرافي يا د لرغوني محل د کلتوري طبقو بيان چې د پرنسيپ له مخې لاندې طبقه پخوانۍ، او پورتنۍ طبقه ځوانه يا اوسنۍ طبقه ده، تيپولوژي {Typollogie} د تزيني او توليدي وسايلو د فورم او شکل وده او تکامل د لاسي صنايعو {Art facten} او تخنيکي محصولاتو ادامه په طبيعي ډول د ودې لين او مسير راپېژني، په پرله پسې توګه يو تر بل پرمختللي وسايل د تيپولوژيکي مقايسې ښه امکانات ورکولای شي چې په اسانۍ سره دنسبي تاريخ د بيان حکم برابر کړي [۳۴:۲۲۳]

او سريشن يا {Seriate} هم د نسبي تاريخ حکم ټاکنې يو ميتود دی چې د وسايلو د کټه ګوريو او ټيپونو په تعويض او دخلکو په منځ کې د هغه تعميم او پراختيا کولای شي چې د لرغونو اثارو په نسبي تاريخ ټاکنې کې مرستندوی شي [۳۴:۸۴:۲]په دې برخه کې د بېلګې په توګه د ستراتيګرافي نسبي تاريخ ټاکنې ميتود تر بحث لاندې نيسو.

الف : د تاريخ ټاکنې نسبي ميتودونه :

ستراتيګرافي {Stratigrfie} په اصل کې جيولوجيکي اصطلاح ده چې د دوو کلمو {Strata} د ځمکې قشر يا طبقه او {Grafie} د ترسيم يا ليکنې په مانا کارول شوې ده، [۳۴:۱۲۹] چې په پښتو کې د لرغونو طبقو پېژندنې په اصطلاح معمول شوې ده، لرغونپوهانو د خپلو علمي څېړنو په بهير کې يو لړ داسې لرغوني سيمې راسپړلي چې په پرله پسې توګه د پخوانيو انساني ډلو او ټولنو په وسيله اشغال او د ګټې وړ ګرځېدلي دي، په دې ډول لرغونو سيمو کې د زياتو کلتوري طبقو د شته والي امکانات موجود وي چې هره کلتوري طبقه د پخوانيو انساني ټولنو د يوې خاصې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلتوري دورې نماينده ګي کوي. يا په بله مانا ستراتيګرافي په يوه لرغونې سيمه کې د کلتوري طبقو تشريح ده. د همدې ميتود په وسيله کېدی شي هغه کلتوري طبقې چې په لرغونې سيمې کې له سپړنې وروسته لاس ته راځي تشريح او بيان کړو.

لرغونپوهان هڅه کوي چې يوه لرغونې سيمه د يوه دقيق سپړنيز پلان په محدوده کې تر څېړنې لاندې ونيسي. په لرغونو سيمو کې د لرغونپوهانو څېړنې له هغې لرغونې سيمې سره په تلقين کې ترسره کېږي ځينې داسې لرغونې سيمې د لرغونپوهانو پاملرنه ځان ته اړوي چې د موقعيت له مخې ډېر وړوکی او د لوړوالي اندازه يې نسبتا زياته وي کله هم داسې لرغونې سيمې تر څېړنې لاندې نيسي چې لوړوالی يې لږ او ارتوالی او سورېې زيات وي کله نا کله هم يوه مغاره او يا نور د سپړنې ځايونه تر څېړنې لاندې نيسي په هر ډول لرغونپوهان هڅه کوي چې د هرې لرغونې سيمې او يا محل په تناسب او وړتيا سره د نومړو سيمو د سپړنې پلان ترتيب او عملي کړي.

د لرغونو سيمو د منظمو سپړنو په منظور معمولا دوه ډوله هڅې د لرغونپوهانو له خوا عملي کېږي، که چېرې د لرغونپوهانو هيله دا وي چې د يوه لرغوني محل په اړه د يوه معين کلتور د پراختيا ښودنه او څرګندونه کړي په هغه صورت کې لرغونپوه څېړونکی.

ترڅېړنې لاندې ساحه په افقي ډول تر سپړنې لاندې نيسي. چې وکولای شي د هغه کلتور هر اړخيزه پراختيا او وسعت د محل په سپړنو کې (افقي) پيدا کړي که چېرې د لرغونپوه څېړونکی هيله د هغه لرغونې سيمې له سپړلو څخه د هغه محل او لرغونتوب روښانه کول وي ،په هغه صورت کې عمودي سپړنې عملي کوي چې وکولای شي ددې طريقې په وسيله د نومړې لرغوني محل او يا سيمې لرغونتوب او قدامت روښانه کړي (۹، ۳۷) (ش : ۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

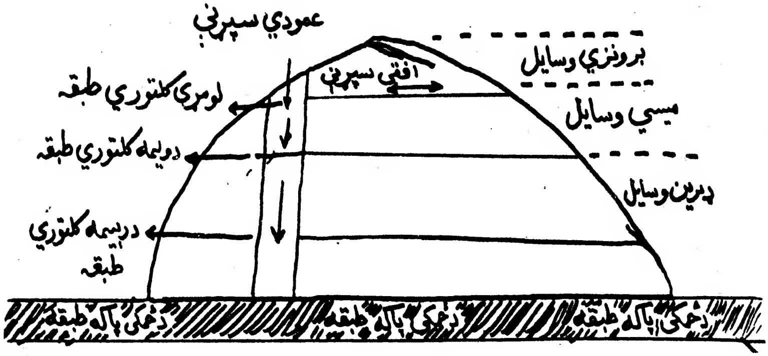

دساحي د پوره روښانتیا لپاره لازمه ده چې پورتنۍ شکل په پوره پاملرنې سره ولیدل شي.

یوه لرغونې غونډۍ په نظر کې نیسو چې د یوه معین پلان له مخې سپړل کېږي ددې لرغونې غونډۍ په افقي سپړنو کې څېړونکی خپلې هڅې داډول تنظیموي چې د غونډۍ د پورتنۍ سطحې یوکلتوري قشر یا طبقه د هغې له پیل څخه بیا د طبقې تر پای ته رسېدلو پورې سپړي چې پوه شي په دې کلتوري طبقه کې کوم عناصر شامل شوي دي، او د کومو پخوانیو کلتوري عناصرو د له منځه تللو وروستنۍ لحظې لیدل کېږي. چې وروسته بیادویمه طبقه په هماغه ډول تر سپړنې لاندې نیسي او په دې ترتیب خپلې سپړنې په ټاکلې ځای کې تر وروستۍ کلتوري طبقې پورې پرمخ بیایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عمودي سپړنو کې د لرغونپوهانو زیاته پاملرنه دي ټکي ته راګرځي چې د نوموړي لرغوني سیمي او محل تاریخي قدامت او لرغونتوب څرګند کړي. په دې ډول سپړنوکې یا بېلګه یي (نمونه یي) ساحه په عمودي ډول سپړل کېږي اوهم د محل او سیمي په تناسب یو کوهی یا څاه سپړي اوکلتوري لرغوني طبقي یوپه بل پسې په پوره دقت رابرسېره کوي. که بیاهم نوموړي شکل په نظر کې ونیسو اودعمودي سپړنو طریقه عملي شي. په روښانه توګه به څرګنده شي چې د نوموړي لرغوني غونډۍ په باندنۍ یا لومړنۍ کلتوري طبقه کې د زماني په لحاظ نوي وسایلو او اثارو ځای نیولی دی، نسبت هغواثارو او وسایلو ته چې د همدې لرغوني غونډۍ له وروستۍ یا درېمې طبقې څخه لاس ته راغلي دي (۱: ۲۵)یا په بله مانا دنوموړي لرغوني طبقي پورتنۍ یا لومړنۍ طبقه تر ټولو ځوانه کلتوري طبقه ده او تر ټولو طبقو معاصر او پرمختللی اثار له ځان سره لري. په داسې حال کې چې د همدي غونډۍ وروستۍ طبقه یا دریمه طبقه تر ټولو پخواني او زاړه اثار لري.

په دې ډول د ستراتیګرافي یا کلتوري طبقو د پېژندلو په وسیله کولای شو چې په نسبي ډول د لرغونو اثارو قدامت او لرغونتوب یو د بل په نسبت څرګند او تر لاسه کړو. پورتنۍ طبقه نسبت لاندي طبقي ته ځوانه ده .طبیعي ده چې کلتوري طبقه ځوانه وي، داثارو له طبقي څخه لاس ته راغلي توکي هم د هماغو اثارو په نسبت چې په وروستۍ کلتوري طبقه کې یې ځای نیولی دی زموږ زماني ته رانږدې دي. په هر صورت داثارو په منځ کې د نسبتي تاریخ ټاکنې د ستراتیګرافي میتود تر څنګ د ستریشن، او تیپولوژي میتودونه هم شته چې د بحث د لنډولو په خاطر له دې دوونورو میتودونو څخه تېرېږو.

ب: د لرغونواثارود تاریخ ټاکنې مطلق میتودونه:

لرغونپوهانو زیارایستلی چې د لرغونو اثارو د تاریخ ټاکنې علمي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودقیق میتودونه دنړرو مرستندویو علومو په ملګرتیا اختراع او کشف کړي. په دې بهیر کې یې یوشمېر میتودونه چې په مطلق ډول سره د لرغونو اثارو تاریخ ښودلای شي، طرح کړي او کارولي دي، د بېلګې په توګه دکاربن۱۴ میتود ،اپالیومګنیتي میتود ،اندروکرولوجي میتود اونور. له دې میتودونو څخه د ګټې اخستنې په صورت کې یوه اساسي پوښتنه چې ایا دا لرغونی اثر په کوم دوران یا زماني پورې اړه لري ، دقیقا ځوابولای شو.

دکاربن ۱۴میتود:د لومړي ځل لپاره نامتوپوه ډاکټر ویلارد لیبي(W.Libby) پر ۱۹۴۰م کال د کاربن ۱۴مه مساله مطرح کړه او بیا وروسته هندي ساینس پوه (H .devries) دې طریقې ته وده ورکړه او د کاربن خصایل یې په سستماتیکه توګه توضیح کړل او هم یې د لرغونپوهانو لپاره ددې طریقې څخه د ګټې اخستنې زمینې برابرې کړې . ددې میتود په وسیله کېدی شي په حیواني او انساني فوسیلونو کې د کاربن د مقدار او اندازې ټاکلو او د هغې اندازې له مخې د هغه فوسیل تاریخ په دقیقه توګه څرګند شي.

ټول ژوندي موجودات ، انسان، حیوان ،د خپل ژوند د پیل له لومړۍ لحظې څخه بیاتر نن پورې له خپل طبیعي چاپیریال څخه د ازاد کاربن چې ۱۲اتومي وزن لري ځان ته جذبوي ، اوددې کاربن اتومي وزن له لازمو ترکیباتو وروسته پر کاربن ۱۴ اوړي.چې ایزوتوب کاربن هم ورته وایې په دې ډول دا پروسه دوام مومي چې ژوندی موجود خپل ژوند له لاسه ورکوي.

هغه وخت چې ژوندي موجود خپل ژوندله لاسه ورکړ، له هماغې لحظې څخه دا پروسه بر عکس پیلېږي په دې مانا چې نور ژوندی موجود ژوند نه لري چې کاربن له اتموسفیر څخه جذب کړي، نو ځکه د ژوندي موجود له مړینې وروسته سملاسي د کاربن ازادېدل پیلېږي، دهغو تجربو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخې چې په هند او امریکا کې د همدې طریقې د ټاکلو لابراتوارونو په وسیله ترسره شوي دي.څرګنده شوې ده چې د یوه ژوندي موجود دژوند په جریان کې جذب شوي کاربن په نیم نیم ډول د زماني په تېرېدو سره لږېږي. ددې مطلب د ښه توضیح لپاره یوه بېلګه چې پر فرضیې متکې ده په نظر کې نیسو.

که چېرې له یوې لرغونې سیمې څخه د سپړنو په ترڅ کې یو داسې فوسیل چې د تاریخ ټاکنې لپاره منا سب وګڼل شي ، ترلاسه شي ، په هغه صورت کې نوموړی فوسیل د انتروپالوجي یا بیولوژي لابراتوار ته لېږل کېږي چې څرګنده کړي د نوموړي فوسیل په وجود کې څومره کاربن ۱۴ شته او یا څومره کاربن ۱۴ پاتې دي ؟ که داسې فرض کړو یو داسې فوسیل چې اوږدوالی یې ۲۰ سانتي متره او سور یې ۵ سانتي متره وي ، دخپل ژوند په اوږدو کې یې د ۱۰۰ ګرامه کاربن ۱۴ د جذب او منلو ظر فیت درلود او په هماغه اندازه کاربن ۱۴ یې د مړینې تر لحظې په ځان کې ساتلی دی . خو اوس په نوموړی فوسیل کې ۱۲،۲۵ ګرامه (دولس نیم ګرامه) کاربن ۱۴ شته .(۴:ش)

(c) ketabton.com: The Digital Library

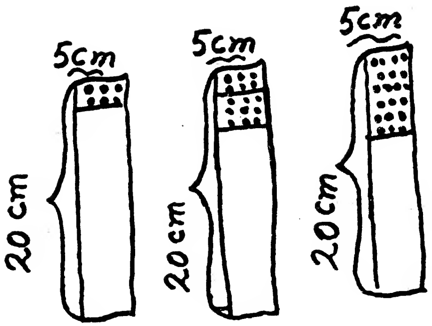

۵۷۳۰کاله ۵۰ ګرامه

۵۷۳۰ کاله ۲۵ ګرامه خرګنده شوه چې په ۱۷۱۹۰ کاله

۵۷۳۰ کاله ۱۲ ګرامه کې ۸,۷ فیصده کاربن ۱۴

۱۷۱۹۰ کاله ۸,۷ګرامه د فوسیل څخه ازاد شوي دي

ویلادلیبي او له هغه وروسته فریس هالندي لرغونپوه ثابته کړه چې په هرو ۷۵۳۰ کلونو کې ټول جمع شوي کاربن ۱۴ نیمايي ته راټيټيږي په دې ترتیب ۵۰ ګرامه کاربن ۱۴ پاتې شوي دي. بیا وروسته ۷۵۳۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاله تېرشوي دي چې د کاربن ۱۴ اندازه ۲۵ ګرامه ته ورسېده او له هغه وروسته بیا ۷۵۳۰ کاله تېر شوي چې د کاربن ۱۴ اندازه ۱۲ ګرامه ته رسېدلې ده. په دې ترتیب د محاسبې نتیجه به داوي چې ۱۷۱۹۰ جمع یا منفي ۱۰۰ کاله وړاندي د نوموړې فوسیل تړوله جسد ژوند کاوه.(۶۵:۳۴)

۲ _ **د پالیومګنیتي میتود** : له دې طریقې یا میتود څخه کار اخستنه نسبتا اسانتیاوې لري.زیات شمېر لرغونپوهان هڅه کوي چې ددې میتود د موادو په شتوالي کې د لرغونو اثارو تاریخ اوزمانه څرګنده کړي، په پښتوژبه کې دپالیومګنیتي معادله اصطلاح ته(لرغوني مقناطیسي سمت) په ډول افاده کېږې. پالیود لرغوني
مانا اومګنیتي د مقناطیس په مانا کارول شوي دي.
له دې میتود څخه د کار اخستنې پر وخت هغه لازم مواد او معلومات چې و کولاي شي ګټور ثابت شي، باید وي د بېلګې په توګه په دې میتود کې د ځمکې د اوسنی مقناطیسي لوري په هکله معلومات او همدا شان هغه خاورین لوښي چې په پخوانیو زمانو کې پاخه شوي دي د هغو مقناطیسي لوري هم باید څرګند شي چې د نوموړو دوومقناطیسي لورو ترمنځ فاصله وښودل شي او په دې ترتیب د یوه لرغوني اثر دقیق عمر او تاریخ په ګوته کړي. (۱۸:۳)

د ځمکپوهنې علم (جیولوجي) پوهانو ثابته کړې ده چې د ځمکې مقناطیسي لورى او سمت د هر کال په جریان کې په یوه ټاکلې اندازه تغیر کوي، او برعکس د هغه خاورین پاخه شوي لوښي چې په پخوانیوزمانو کې پوخ شوى دى، مقناطیسي لوري په هماغه حالت ځاى پرځاى پاته کېږې چې د هغه وخت د ځمکې مقناطیسي لورى و. په دې ډول د ځمکې مقناطیسي لوري پرله پسې تغیر خوري اود خاورین لوښي د پخېدلو دقیق او مطلق عمر او تاریخ ټاکلی شو (۴۷:۳۴) (ش:۵)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پورتني شکل د توضیح په صورت کې روښانه کېدی شي چې هغه لرغوني خاورین لوښي چې ددې سیمې د سپړنو په نتیجه کې لاس ته راغلي دي ۹۰۰۰ کاله وړاندې له اومو ختو څخه پر پاخه لوښي اوښتي دي. که داسې فرض کړو چې د ځمکې پوهنې د علم پوهانو د خپلو څېړنو نتیجې دا ډول اعلان کړې چې د ځمکې اوسنی مقناطیسي لوري د (A) ویکتور لوری دی، اوهمداشان د پخوانې جوړشوي خاورین لوښي مقناطیسي لوري د B ویکتور دی، په دې ډول ددې دوو ویکتورونود تقاطع په نتیجه کې یوه قایمه زاویه چې ۹۰ درجې لرې منځته راځي. اوله بلې خوا فرض کوو چې د هرو سلو ۱۰۰ کالو په جریان کې د ځمکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مقناطیسي لوری یوه درجه تغیر کوي. ددې فاصلې د معلومولو لپاره چې یوه قایمه زاویه یې جوړه کړې ده، یوه مجهوله معادله راپیداکیږي. په دې ترتیب چې د ځمکې دمقناطیسي لورې د هرو سلوکالو په جریان کې یوه درجه تغیر پیداکوي،نو څوکاله لاژم دي اویا څو کاله باید تېرشوي وي چې د ځمکې مقناطیسي لوری او د خاورین لوښي د مقناطیسي لوري ترمنځ ۹۰ درجي فاصله منځ ته راغلې ده؟ په دې ترتیب ځرګنده شوه چې ۹۰۰۰ + ۱۰۰ کاله وړاندې نوموړی خاورین لوښي پوخ شوی دی اوهغه لرغوني سیمه چې نوموړی اثر له هغې سیمې څخه ترلاسه شوی دی پر کار وړی اوګټه یې ترې اخستې ده.(۱۹:۳)

د یادونې وړ ده چې پورتنۍ فرضیه د یوې ټاکلې څېړنې نتیجه نه ده. بلکې یوازې د موضوع د ښه فهم لپاره دفرضیېپه توګه مطرح شوې ده،په داسې حال کې چې د خاورین لوښي د پخېدلو تجربې د ۹۰۰۰ کاله پخوا انساني ټولنو له خوا نه دي تر سره شوي یا په بله مانا د خاورینولوښود پخېدلو لومړنۍ تجربې له ۵۰۰۰ تر ۶۰۰۰ ق م کاله پخوازمانوپورې اړه لري.

ددندروکرونولوژي میتود: د لومړي ځل لپاره انګلیسي لرغونپوه ډاکټر ډاګلاس له نوموړي میتود څخه دلرغونواثارود تاریخ ټاکنې لپاره ګټه واخیستله، ددې میتود اصطلاح له دریویوناني کلمو څخه ترکیب شوېده چې د ندرو(Dendro) د ونې په مانا کرونو Crono دزمانې اولوجي Logy د پوهې په مانا کارول شوي دي، له دې اصطلاح څخه هدف د ونې په وسیله د عمر اوتاریخ ټاکنې میتود دی.

د لرغونپوهانوپه نظر د نوې ډبرې د دورې انساني ټولنو د لومړي ځل لپاره داوسېدنې ځایونه یا استوګنځي رایج کړل. ددې استوګنځي په جوړولو کې د ونو له تنو څخه کار اخیستل شوی دی چې ددې ونو تنې کولای شي د همغې لرغوني سیمې د تاریخ ټاکنې په هکله مرستندوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګرځي.

د کرنې پوهانو دا ثابته کړې ده چې د هرې ونې په تنه کې د هر کال په تېرېدو سره یوه حلقه چې دایروي شکل لري منځته راځي. دا هره دایروي حلقه د هماغه کال په جوي شرایطو پورې اړه لري چې د حلقې عرض زیات وي او که لږ په هغو شرایطوکې چې ونې د ودې لپاره وړ وي دونې د حلقې عرض زیات وي او برعکس که چېرې دونې لپاره مناسب او وړشرایط برابرنه وي پر هماغه کال د ونې حلقه باریکه او کم عرضه وي. په دې ترتیب کولای شو چې د ونې د تنې له حلقو څخه د کالونو څرنګوالی او د چاپېریال د شرایطو د روښانتیا سربېره دونې د تنې له حلقو څخه د هغې ونې عمر هم وټاکو.

ډاکټر ډاګلاس د ونو د څو تنو د ورته حلقو په محاسبه وکړای شول چې د نوموړو ونو تاریخ روښانه کړي او همداشان د لرغوني سیمې په نږدې کې له یوه ځنګله څخه د پخوانۍ ونې د قطع کېدلو او د هغې دتنې په حلقو کې د یوې مشابه حلقې په پیداکولو سره وکولای شول چې د لرغونې سیمې دقیق عمر او تاریخ وټاکي (۴ ش)

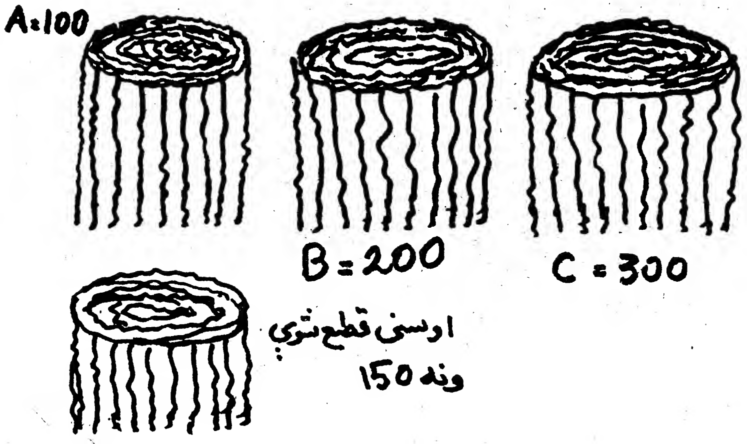

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې داسې فرض کړو چې له دریولرغونو سیمو څخه چې یو او بل ته نږدې واقع دي له هرې یوې لرغوني سیمې څخه دونې یوه داسې تنه په لاس راشي چې د حلقو ورته والی په کې ولیدل شي اوهغه په دې ډول چې له A سیمې څخه لاس ته راغلې ونې تولې حلقې ۱۰۰ ته رسېږې او وروستۍ یااخري حلقه چې د سلو شمېره لرې هغه د B له سیمې څخه لاس ته راغلې ونې له لومړۍ حلقې سره برابر وي اویا مشابه وي، او په همدې ترتیب له B له سیمې څخه لاس ته راغلې ونې چې ټولې حلقې یې ۲۰۰ حلقو ته رسېږې چې وروستنۍ یا دوه سوومه حلقه یې له D سیمې څخه لاس ته راغلې ونې له لومړۍ حلقې سره سمون خوري چې د ټولو حلقو شمېر یې ۳۰۰ حلقو ته رسېږې په دې صورت کې ویلای شو چې :

له A سیمې څخه لاس ته راغلې ونې سل کاله ژوند کړی دی اوهغه وخت چې داونه قطع کېدله پر هماغه کال له B سیمې څخه لاس ته راغلې ونې د ژوند لومړی کال و، اوله B سیمې څخه لاس ته راغلې دونې ژوند ۲۰۰ کاله و، هغه وخت چې د اونه قطع کېدله پر هماغه کال له D سیمې څخه لاس ته راغلې ونه ایښودل شوې اود ژوند لومړی کال یې و، دې ونې هم ۳۰۰ کاله ژوند وکړ.

ددې نتیجې تر لاسه کېدلو وروسته لرغونپوه څېړونکی هڅه کوي چې داسې یوه ونه د همدې لرغوني سیمې په نږدې ځنګلونو کې پیداکړي چې له D سیمې څخه لاس ته راغلې ونې له یوې حلقې سره یې حلقه برابره وي او یا سمون وخوري. په هغه صورت کې چې لرغونپوه څېړونکی پر دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بریالی شي چې یوه داسې ونه پیداکړي، په هغه وخت کې د هغې ونې حلقې هم محاسبه کېږي، او په نتیجه کې روښانه کېږي چې د A سیمې ونه څوکلنه وه د B سیمې ونه څوکلنه اوپه دې ترتیب د ټولو ونو د عمر محاسبه کېږي او په پای کې د لرغونې سیمې د عمر اوتاریخ دقیق وخت او زمانه څرګندېږي محاسبه په دې ترتیب سره ترسره کېږي.

دسیمې نوم	دونو د حلقوشمېره
A	۱۰۰ حلقې
B	۲۰۰ حلقې
C	۳۰۰ حلقې
داوسنۍ ونې تنه	۱۵۰ حلقې
مجموعه	۷۵۰ حلقې

په دې ترتیب څرګنده شوه چې د A سیمې ونه ۷۵۰ کاله وړاندې ایښودل شوې، چې تر سلو کالو ژوند کولو وروسته د هماغه وخت اوسېدونکو پرې کړې او له هغې څخه یې د عمارت یاد اوسېدنې د ځای په جوړولو کې، ګټه اخیستې ده. (۲۸:۳)

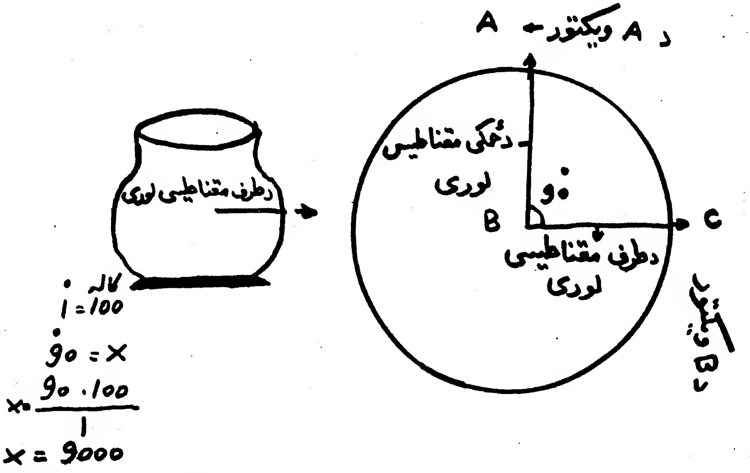

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډيزاو پايله

لرغونپوهنه د يوې خپلواکې پوهې په څېر نسبتانوې ځانګه ده، چې د هدف اوغوښتنې له مخې د تاريخ له علم سره ورتـه والـی لـري. د تـاريخ او لرغونپوهنې ترمنځ ورتـه والـی پـه دې ټکـی کـې نغښتـی دی چـې دواړه پوهې د انساني ټولنو شاته پاتې شوی حالت راڅرګندوي.

خوددې دواړو ترمنځ توپيرونه هم شته چې د همدې توپيرونوله وجې د لرغونپوهنې علم خپلواکه وده کړېده. تاريخ دانسان د ژوندانه هغـه برخـې تر څېړنې لاندې نيسي چې ليکدود او د ليکنې لپاره يې وسايل او زمينې پيداشوي دي.خو لرغونپوهنه پـه زياتره تـوګه د انسـاني ټولنو د ژوندانـه بهير د پيدايښت له لومړنيو دورو څخه بيا د لومړنيو مدنيتونو تر منځ تـه راتللو پورې زمانی واټن تر څېړنې لاندې نيسي. لکه چې څرګنـده ده هـيڅ يوه پوهه په يوازې توګه نه شي کولې خپل هدف تـه ورسېږې او هيلې يـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر سره شي، مثلا دا چې له نورو علوموسره د مرستې منظمې اړيکې ولري، لرغونپوهنه هم له نورو علومو څخه مرسته غواړي، د علومو هغه څانګې چې د څېړنې مواد يې په پخوانيو زمانو پورې اړه لري، لرغونپوهنه له هغو علومو سره مرسته کوي، اوهغه علوم چې د لرغونپوهنې دځينو خاصو ستونزو د حل په برخه کې مرستندوی واقع کېږي، له هغو علومو څخه مرسته غواړي، په داسې حال کې چې له ځينو علومو سره مرسته کوي اوله ځينو مرسته تر لاسه کوي.

لرغو نپوهانو له خپلو علمي څېړنو څخه د منطقي او علمي نتيجو دلاس ته راوړلو لپاره په ساحوي څېړنو کې يو شمېر تکتيکونه او ميتودونه منځته راوړي دي چې له نوموړو ميتودونو څخه په کار اخستنې سره کېدی شي لرغوني سيمه په پر پله پسې توګه وسپړل شي، او د علمي څېړنې لپاره يې لاس ته راغلي اثار وړاندې کړی شي د لرغوني سيمې ټاکنه، د ټاکل شوې سيمې په اړه د جغرافيايي، تاريخي شفاهي ا و مادي معلوماتو تر راټولولو وروسته په علمي توګه د لرغوني سيمې د سپړنې امکانات اوزمېنې څرګند ولای شو.

دنړۍ په ګوټ ګوټ کې د بېلا بېلو ادارو او موسسو له خوا د لرغونو سيمو سپړنه او څېړنه دوام لري، د هرې سيمې د ايجاباتو له مخې د سپړنې چارې تنظيمېږي. خو ددې علم د غټو او اساسي ميتودونه ته منځ توپير منځ ته نه راځي. په دې مانا چې په هره سيمه کې هر وخت چې وي لرغونپوه څېړونکی بايد ځينې هغه ميتودونه او لارې عملي کړي چې د لرغونپوهنې د څېړنيزميتود په توګه پېژندل شوي دي. د سيمې په هکله د معلوماتو راټولول، د سيمې ديوې عمومي نقشې رسمول، د سپړنې عملياتي پلان ترتيبول، تر څېړنې لاندې ساحه پر مربعاتو ويشل، د اثاروله سايټ(site) څخه په منظمه توګه د عکس اخيستل، او داسې نور ميتودونه اوپرنسيپونه دهرې سيمې اوهرې زمانې د سپړنيزو چارو لپاره ضروري دي.

هغه وخت چې له يوې لرغوني سيمې څخه د سپړنو په بهير کې لرغوني اثار تر لاسه شي، په طبيعي ډول د هغو اثارو د بياجوړولو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتني مساله مطرح کېږي. ددې مسالې په اړه لرغونپوهان په موزیمونوکي خاص لابراتوارونه چې د لاژمو وسایلو له پلوه مجهز وي تاسیس او ایجادوي، په دې ډول لابراتوارونو کې دلرغونواثارود بیاجوړونې او ساتنې لپاره د خاصو طریقو په کار اچولو سره پرله پسې علمي هڅې ترسره کېږي، د خاورینولوښو د بیا جوړونې ځانته میتود ونه، د ډېرینو وسایلو ، فلزي، عضوي اونورو اثارو د بیا جوړونې لپاره ځانته میتودونه کارول کېږي،چې له یوې خوا د اثارو کیفیت او کمیت وساتل شي اوله بلې خوا د علمي څېړنو د سرته رسولو لړۍ ته زمینې برابرې شي.

دلرغونپوهانو له خوا د لرغونواثارو د هر اړخیزې څېړنې لپاره یو لړ پرنسیپونه کارول کېږي، لړتر لړه د هر لرغوني اثر د کره کتنې لپاره د اثر د شکل تحلیل او کره کتنه،د اثر زماني اومکاني کره کتنه، داثارو سیاقي تحلیل او په پای کې داثارودنقش د(چلند) تحلیل او کره کتنه د لرغونپوهانو له خوا ترسره کېږي، چې دا پروسه په حقیقت کې د اثر هر اړخیزه پېژندنه ده. د اثارو په پورتني ډ ول تحلیل او کره کتنې سره کېدی شي چې تر څېړنې لاندې اثارو د پیدایښت زمینې ، د کار اخیستلو مواد ، د جوړېدلو طریقې او په فرهنګي لحاظ د هغه اثر په ارزښت پوه شو او علمي نتیجې تر لاسه کړو.

د لرغونو اثارو تر تحلیل او کره کتنې وروسته یوه اساسي او بنیادي پوښتنه رامنځته کېږي چې تر لاسه شوي اوتحلیل شوي لرغوني اثار په کومو دورواو زمانو پورې اړه لري؟ ددې پوښتنې لپاره هم لرغونپوهانو یو شمېر خاص میتودونه ایجا د کړي دي چې له هغو څخه په کار اخستنې سره دا ډول پوښتنو ته ډاډه ځوابونه ترلاسه کولای شو، د لرغونو اثارو نسبتي تاریخ ټاکنه په تتراتیګرافي، ستریشن، تیپولوژي، اونوروطریقو سره پیداکولای شو، خود اثارو د عمردقیق تاریخ د یو شمېر نورو طریقو لکه کاربن ۱۴ ، د ندروکرونولوژي ،پالیومګنیتي، او نوروطریقو لکه د نایتروجن مقدار د فلورین مقدار په هډوکی کې اوپه داسې نوروطریقوسره په ډاډمنه او قاطع توګه د لرغونواثارو تاریخ ټاکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي.

په هر صورت ددې ټولو مسايلو له بيان او څرګندولو څخه لاندې پايلې په ډېر لنډيز سره تر لاسه کولای شو:

۱ـ لرغونپوهنه د علمي مسلك په توګه د زياتو پوهانو او مينه والو د پاملرنې وړ ګرځيدلې ده. د علومو په منځ کې ټاکلی ځای لري، ځينو علومو سره مرسته کوي او له ځينو علومو څخه مرسته تر لاسه کوي. او دا پوهه خپلو هدفونو ته د رسېدلو لپاره علمي او عملي منل شوي ميتودونه کاروي.

۲ـ د لرغونواثارو ارزښت يوازې هغه وخت لاژياتېدلای شي چې د لرغونپوهنې له علمي ميتودونو څخه د لرغونوسيمو په سپړنو کې ګټه واخستل شي. که چېرې دا مېتودونه ونه کارول شي داثاروارزښت به ټيټ اود فهم وړبه نه وي.

۳ـ ددې علم دودې او پراختيا لپاره د هېوادونو د حکومتونو له خوا بېلا بېلې موسسې او ادارې منځته راغلي او د ودې لاره يې وهلې ده.

د نړۍ په ټولو هېوادونو کې ددې علمي څانګې له هڅو سره پوره ملاتړ شته، خاصتا په هغو هېوادونو کې چې د لرغونو زمانو د وياړونو او برياوو ادعا لري دلاژياتې پاملرنې وړګرځېدلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

۱_ الهام. محمدرحیم. (په ادبي تاریخ لیکنه کې د میتود ضرورت) دادبي تاریخ میتودولوژي. (کابل : دولتي مطبعه) ۱۳۶۷ل کال.

۲_ بابایوف. اکتم. غلام احمد واك. باستانشناسي افغانستان (کابل : پوهنتون کابل) ۱۳۶۳.

۳_ بابایوف. اکتم. باوري اصول وتحقیقات باستانشناسي (کابل . پوهنتون کابل) ۱۳۶۳.

۴_ برونوف. ادوارماقبل التاریخ. ژباړه: سیدسلطان شاه همام (کابل. پوهنتون کابل) ۱۳۵۹.

۵_ تالقاني ، نورالله ، افغانستان ماقبل اریایها (کابل: مطبعه دولتي) ۱۳۶۳.

۶_ پولادیان . عبدالجلیل (تاریخچه تحقیقات مشترك باستانشناسي افغان فرانسه) باستانشناسي افغانستان ، شماره اول. سال ۱۳۶۳.

۷_ چایلد ، ګورون، مسیرتاریخ ، ژباړه : بهنام (تهران) ۱۳۴۵

۸_ حیدري . ځلمي ، (باستانشناسي چیست وچګونه در افغانستان بوجود امد) باستانشناسي افعانستان ، شماره اول سال ۱۳۶۰.

۹_ ځدراڼ الف شاه . اصول ومبادي باستانشناسي ، (کابل : پوهنتون کابل) سال ۱۳۵۹.

۱۰_ ځدراڼ الف شاه . مبادي بشر شناسي . (کابل :مطبعه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحصيلات عالي) سال . ۱۳۶۳.

۱۱_ خدران الف شاه . مسکوکات ، کتيبه ۴ وابدات باستاني افغانستان (کابل : مطبعه پوهنتون کابل) ۱۳۶۳ .

۱۲_روهي، محمد صديق ، دادبي څېړنو لاربښود . کابل : دولتي مطبعه) ۱۳۶۴.

۱۳_ روزنفيلد . جان .م . هنر دوره کوشاني ، مترجم : سرور همايون . (کابل : دولتي مطبعه) کال ۱۳۶۱.

۱۴_ سريانيد ، و، گنجينه کوشاني هاى باختر ، مترجم : حبيب اعظمي (کابل : مطبعه دولتي) ۱۳۶۱.

۱۵_ سلاوين ،و، ا، جيولوجي عمومي . (مسکو : نشرات مير) ۱۹۸۴م کال.

۱۶_ صدقي . عثمان . شهر هاى تاريخي اريانا . کابل : بيهقي) ۱۳۵۴.

۱۷_ فضلان ابن ، سفرنامه ابن فضلان مترجم طباطباى (تهران : بنياد فرهنگ ايران) ۱۳۴۸.

۱۸_ فانيان . خسرو، (روابط فرهنگ هاى کلکو لتيک) بر رسي هاى تاريخي . شماره ۶ (تهران ،تهران پوهنتون) ۱۳۵۰.

۱۹_ کهزاد ، احمدعلى ، (گزارشهاى چهل ساله باستانشناسي در افغانستان) سالنامه افغانستان کابل : مطبعه دولتي) سال ۱۳۳۷ و ۱۳۳۶.

۲۰_ کهزاد . احمدعلى . (مسکوکات ماقبل التاريخ افغانستان) سالنامه افغانستان (کابل :مطبعه دولتي) ۱۳۱۶.

۲۱_کهزاد . احمدعلى ، افغانستان درپرتو تاريخ . (کابل : دولتي مطبعه) ۱۳۴۶.

۲۲_ مسون . واديم (د افغانستان زوړ تاريخ) مترجم زمرى محقق باستانشناسي افغانستان . شماره دوم ، ۱۳۶۰.

۲۳_ ميرحسين شاه . ارشيف شناسي .(کابل : پوهنتون کابل)

۲۴_ وينوگراوف ، الکسي .حفظ وباز سازي اثار باستاني . مترجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

(کابل : پوهنتون کابل) ۱۳۶۸ حضرت بني پور.

۲۵ _ موزیم ، ملي . نمایشگاه اثار ضبط شده قاچاقي (کابل : دولتي مطبعه) سال ۱۳۶۳.

۲۶_ قانون حفظ اثار تأریخي و فرهنگي افغانستان . قوس . ۱۳۵۹

۲۷_ یوتوزي . ماوریز . (تجارت لاجورد درهزاره سوم.ق.م.) مترجم : یوسفزي باستانشناسي افغانستان ۱۳۶۰.

۲۸ _ یوسفزی . عبدالظاهر . (اصطلاحات باستانشناسي) باستانشناسي افغانستان شماره دوم ۱۳۶۰.

۲۹ _ باوري .محمد رسول :د کوشاني او یفتلی شاهانومسکوکات) اجتماعي علوم دریم کال لومړی گنه کابل پوهنتون.کابل) ۱۳۶۹.

دبهرنیو ژبو اخځونه

30- Nancy Hateh Dupree . An Historical Guide to Afghanistan . (Kabul : Afghanistan).1977.

31- Encycloaedia Britannica .volume 15 1958.1962.

32- The World book (Encyclopaedia).1958

33- Archeolgische Almanak . Archeologisch Informatie Centrum .1992 leiden

34- Deeben and E. Drenth . Bijdragen aanhet Onderzoek naar de Steentijd in Nederland .1998

35- Prismavan de Archeologie ,2000 begrippen van A tot Z. 1996

PROPERTY OF ACKU 9796

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کتاب کې:

- لرغونپوهنه څه شی دی.
- له نورو علومو سره د لرغونپوهنې اړیکې
- دلرغونو اثارو بیا جوړونه.
- د لرغونو اثارو تحلیل او کره کتنه.
- دلرغوني اثر زماني او مکاني تحلیل او کره کتنه
- دلرغونو اثارو دتاریخ ټاکنې میتودونه.

دلرغونو اثارو دڅېړنې، پلټنې او کیندنې په اړه په لسګونو مطالبُ ځای کړای شوي دي. په پښتو ژبه د لرغونپوهنې په برخه کې دا اثر خورا ګټور اثر دی.

دافغانستان دکلتوري ودې ټولنه - جرمني

VEREIN ZUR FORDERUNG DER
AFGHANISCHEN KULTUR E.V.

د خپرونو (۳۰)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library